Paškal Cvekan, franjevac

Samostan Gorica - Brdovec

25097

Paškal Cvekan, franjevac

SAMOSTAN GORICA – BRDOVEC

Conventus Brdovicensis
1517. – 1786.

Kulturno-povijesni podaci

Izdaje: odgovara o. Paškal Cvekan,
Zvonimirov trg 8. Virovitica

Tisak »Plamen« Slavonski Brod 1994.

Moto:

– Svaki veliki trenutak u povijesti čovječanstva bio je pobjeda oduševljenja!

Nešto o imenu

Među hrvatskim samostanima Hrvatsko Kranjske provincije svetoga Križa sa sjedištem u Ljubljani nalazio se od svoga početka 1527. i samostan pod nazivom Brdovec ili (Sveta) Marija Gorica. Car Josip II je taj samostan dokinuo 1786. godine i neobazirući se što je taj samostan preko 270 godina postojao i što se u crkvi tog starog samostana, a sada župnoj, nalazile vrlo vrijedne kulturne vrijednosti sabrane i očuvane nastojanjem i brigom braće svetoga oca Franje Asiškoga.

Budući da se samostan Brdovec, Marija Gorica, nalazi od 1900. godine na području Hrvatske provincije svetih Ćirila i Metodija, smatram potrebnim, da pribilježim najosnovnije povijesno-kulturne podatke i o tome nekadašnjem samostanu. Neka kasniji naraštaji upoznaju, kako su i u Brdovcu, Mariji Gorici kao i u Svetom Lenartu na Kotarima, te na Trsatu, Karlovcu, Jastrebarskom, Samoboru i u Klanjcu franjevci bili djelatnici kulturno-povijesne baštine na Čast i korist Hrvatske domovine!

* * *

Prije pedesetak godina u gradu Varaždinu susreo sam i upoznao jednoga vrlo dragog i privlačivog čovjeka, hrvatskoga župana u Nezavisnoj državi Hrvatskoj. Rodom je bio iz Zagorja, po ćudi veseljak, otvoren i previše naivan, a često i lakovjeran u odnosu na ljude. Zbog toga je, premda nevin, izgubio glavu u Čazni.

U veselom raspoloženju rado je pjevao. Ponajviše ovu pjesmu:

– Lepe moje ti Zagorje i one lepe goričice.
Tam je moja domovina med Hrvatima.. ha, ha..
Tam je moja domovina med Hrvatima!

Ove se zgode sjećam, jer se u pjesmi moga poznanika ističu dvije riječi: Zagorje i goričice.

Zagorjem se zove zapadno područje naše lijepe domovine radi gorovitog područja, a izvor joj je riječ gora, gorovit, Zagorje. Od riječi gora dolazi i riječ gorica, mala gora ili goričica.

Za kajkavski način govora u Hrvatskom Zagorju, koji je uobičajan, riječ gora i gorica začuđuje. Kajkavci za riječ goru upotrebljavaju riječ breg, bregi, a za mali breg – kažu breščec, a ne gorica. U koliko upotrijebe riječ gorica, gorice, tad tom riječi označuju malo brdo, ali zasađeno vinovom lozom, dakle vinograd.

U Podravini reči: »gorice«, »idem v gorice« znači: idem u vinograd. Idem na pitome brežuljke, gdje je zasađena vinova loza i nalazi se klet, pitomi kesten, voće i podolje zelene trave.

Profesor Valentin Putanec, jezikoslovac, na moje pitanje: zašto se Požega izvodi od riječi – požgati, rekao mi je: »gdjegod se spominje riječ gorica kao ime mjesta i područja, znajte da je to stoga, jer je na tome mjestu nešto značajno gorjelo.« Dakle: gorica može nastati i od riječi – gorjeti, gar.

U spomenutoj pjesmi: »Lepe moje ti Zagorje i one lepe goričice«, Zagorje i goričice nastale su od riječi – gora i umanjeno goričice. No, gorice, goričice, mogu označavati i male bregove, gdje su zasađeni vinogradi. To je posve sigurno u onoj zagorskoj pjesmi Krapinskog festivala, gdje se kaže, da nedjeljom »mladi idu v gorice«, »a stari v toplice«.

Belostenčev, Gazophlatium, riječ monticulus prevodi riječju – breg, brežanjek. Odatle i onaj naslov zbirke Kajkavskih pjesama »Z naših bregov«.

Za planinu, breg, postoji i izraz brdo. I kad franjevci pišu o svome samostanu Marija gorica, upotrebljavaju naziv: brdovački samostan, Samostan Brdovec. Doslovno: »Onaj se samostan zove Brdovac po župi, u kojoj je sagrađen, inače pak Gorica, ili brdašce, jer je na brdašcu podignut (Dicitur conventus ille Berdovacz a Paroetia inqua situs est, alias vero Goriza, seu Monticulus, quia in Monticulo erectus est... o.c. str. 9). Prema tomu samostan se zove Brdovec po župi Brdovac, ili Gorica, jer je na malom brijegu podignut. Pridjev je – brdovački, a stanovnici – brdovčanin i brdovčanka.

Zemljopisni položaj

Tri značajne željezničke pruge omeđuju zapadni dio Hrvatskog Zagorja od Zaprešića do Harmice s južne strane, od Zaprešića do Velikog Trgovišća s istočne strane, od Humice do Klanjca sa zapadne strane, i od Velikog Trgovišta do Klanjca sa sjeverne strane. Isto bregovito područje omeđuju i tri rijeke: Sava s južne, Krapina s istočne i Sutla sa zapadne strane. Od Zaprešića na cesti prema Dobovi i Brežicama smještena su naselja: Brdovec, Savski Marof, Laduč i Harmica. U istom pravcu nalaze se i tri vlastelinska dvorca, okružena starim parkovima. i to: **Lužnica** s četiri cilindrične kule grofa Raucha, a sada časnih sestara Milosrdnica, građena u 18. stoljeću; **Januševac,** generala Vrkljana, građen tridesetih godina prošlog stoljeća; **Jelačić-Vranyczanyjev Laduč,** građen u 19. stoljeću. Između Januševca i Laduča nalazi se i lijepa kapelica sv. Leonarda, u kojoj su sahranjena dva posljednja Jelačića iz Laduča, Stjepan i njegov sin Rikard.

Poslije dvorca Januševca sa sjeverne strane ceste prema Laduču ide cesta kroz šumu preko sela Trstenika do Gorice, koja je smještena na maloj uzvisini, gdje se ističe masivni toranj crkve Blažene Djevice Marije od Pohođenja, pa se naselje zove Marija Gorica, nekoć filijala župe Brdovec, jer je središte te župe izvorno bilo u tome bregovitom kraju, kod crkve Svetoga križa do 1622. (Faustin Čubranić, osobna izjava) kad se župna crkva sv. Vida u Brdovcu preselila u nizinu, gdje se naselje Brdovec i danas nalazi. Spomen na sjedište brdovačke župe do 1622. godine potsjeća napis u crkvi sv. Križa (jugoistočno od Marije Gorice) »Nekoć majka a sada kćerka – ante mater, nunc filia!). Između Svetoga Križa i Marije Gorice udaljenost nije velika, a za dolazak u Goricu podatak je značajan za franjevački samostan u Mariji Gorici.

Od Zagreba preko Zaprešića i Januševca do Marije Gorice vodi asfaltna cesta 26 km duga. Vozi i autobus Zeta. Malo daljim putem može se doći preko Pušće ili preko Harmice i naselja Kraj Dolnji. Preko Kraja Dolnjeg ili preko Dubravica može se u Mariju Goricu doći i iz Klanjca.

Povijesni rođendan Marije Gorice

Povijesno je poznato i utvrđeno, da su Manja braća, sinovi svetoga oca Franje, sljedbenici Kristova Evanđelja, zaljubljenici Siromaštva, u biti poniznosti, gdje je zakon davanja nadmoć životne mudrosti i izvor životne radosti, nasljedovanje Trojstvenog Boga, jer je izlaženje Sina od Oca rađanjem Očeva radost davanjem božanske naravi Sinu i uzvraćanjem te iste naravi od Sina Ocu radost Sinovljeva, kao što je i izlaženje od Oca po Sinu davanje iste božanske naravi trećoj božanskoj osobi – Duhu Svetome, koja tu istu narav vraća Ocu i Sinu kao radost davanja. Siromaštvo duhom kao nadmoć davanja u stvari je Ljubav, najsavršeniji izvor djelovanja. Veličina i povijesno značenje brata Franje u 13. stoljeću objava je i potvrda Kristova Evanđelja, da biti kršćanin, dosljedno čovjek po zamisli Božjoj, znači nasljedovati Boga u djelovanju, ljubiti kao što Bog djeluje, besplatno davati kao što Bog daje. Ono Kristovo: »Blaženije je davati nego primati«. »I kad ste sve učinili, što ste bili dužni učiniti, recite: sluge smo beskorisni!« Svijet stvorenja dozvala je u postojanje ljubav, Onaj Božji: »Neka bude!« I dovršenje svijeta, što ga je Bog predao upravo čovjeku, utisnućem svoje slike razumom i snagom volje u djelovanju, ostvaruje se mogućnošću djelovanja kao što Bog djeluje, besplatnošću dara – ljubavlju. To jest: davanjem, potvrđivanjem, ne prisvajanjem nesebičnošću, sebedarjem, nastojanjem i postupcima, gdje se u svakom stvorenju. upotrebom poštiva ono određenje i svrha, što ju je Stvoritelj odredio. Preko živog čovjekova srca stvorovima se daje mogućnost, da slobodno pjevaju hvalospjev hvale Stvoritelju za veliki dar postojanja. Stvorovi su glazbala Boga Ljubavi, na kojima izvodi muziku ljubavi čovjek, ljudi, čovječanstvo. I jer naši praroditelji nijesu shvatili životni poziv svoje pojavnosti u odnosu na svoju povezanost sa svijetom stvorenja u odnosu na Boga Stvoritelja i nijesu htjeli postati pjevači ljubaci u velebnoj Božjoj sinfoniji, gdje ljubav prema Stvoritelju stvara istinski smisao svijeta i čovjeka u tome svijetu, povjerovali su laži

zavodnika i lašca, da je čovjek sposoban snagom svoje pameti i nadutošću svoje volje riješiti sva pitanja o svijetu i vlastitome životu bez Stvoritelja. Postali su jadni, prazni i goli, ali ne i bez nade, jer im je sam Stvoritelj najavio pojavu i dolazak Čovjeka, koji će biti pravi čovjek, potomak Adama i Eve, ali u isto vrijeme i pravi Bog, koji će u svojoj božanskoj osobi kao Sin Božji, imati dva djelovanja: božansko-svemoćno i ljudsko-ograničeno. Najavio im je tajnu, koju će tek u svoje vrijeme upoznati u Isusu iz Nazareta, u Gospodinu Kristu, i tako otkriti, da je Božji Sin u vremenu i prostoru primio ljudsku narav, utjelovio se i ostvario Očevu ljubav prema svijetu i čovjeku. U Kristu Bogo i čovjeku, presveto Trojstvo je objavilo, što je dubokoumni franjevački učietlj Duus Skot napisao: »Bog je htio da bude na najsavršeniji način ljubljen i izvan Presvetoga Trojstva. Htio je Krista – Boga i čovjeka – koji kao čovjek, stvorenje, može postati bolna ljubav bolnog srca i toj svojoj ljudskoj ljubavi dati božansku vrijednost. Krist je, dakle, konačni smisao svijeta i života, povijesti čovječanstva i svakog pojedinog čovjeka. Konac svijeta bit će očitovanje Boga ljubavi, koji je iz ljubavi stvorio svijet i čovjeka, da djelovanjem ljubavi čovjek i čovječanstvo svojim životnim djelovanjem ljubavi dovrše svijet na sliku ljubavi. I kad prorok Zaharije piše: »Vidjet će, koga su proboli!« A sam Krist najavljuje svoj dolazak na oblacima nebeskim kao Uskrsli – s ranama na rukama i nogama i s onom najvećom na boku, dokaz je to, da je dovršenje svijeta na sliku ljubavi djelima ljubavi ostvarivao Križ, trpljenje i bol. Davanja nema bez napora, žrtve i umiranja, bez razapinjanja i boli. Bez onoga: »Tko hoće ići zamnom, neka uzme križ svoj i slijedi mene!«

Poruku Krista siromaha, raspetoga, Boga i čovjeka, koji u osobi Sina Božjega utjelovljenjem postaje tajna najsavršenije ljubavi, gdje prijateljevanje Boga s čovjekom postaje kraljevstvo Božje, po Franji iz Asiza u 13. stoljeću postaje poziv ljudima pripravne volje, da svoju kršćansku povezanost s Bogom po Kristu odjelotvore u svome ljudskom životu. Življenjem Kristova Evanđelja on i njegovi suradnici postaju svijetu vidljivo Evanđelje. A po tome i razlog, da se Franjin primjer po njegovoj braći brzo širio

svijetom i danas je još prisutan u svijetu. Bez Franje nema franjevaca, a bez franjevaca, koji oživotvoruju Kristovo Evanđelje franjevački Red nema svoga smisla i utemeljenja. Zbog toga je bilo potrebno najprije ovo reći.

* * *

Ostvarivanje Kristova života, zapisana u Evanđelju, djelotvornošću Franjina životnog primjera postaje snažna snaga svjetla, koja je privukla i oduševila mnoge Franjine sljedbenike ne samo u Asizu i pokrajini Umbriji nego se protegla i izvan granica Italije preko Njemačke, Češke do Ugarske i preko Dunava i Drave po Srijemu i Slavoniji. Franjevci su još za Franjina života u Istri, Dalmaciji i Primorju, a 1223. već i u Zagrebu. Godine 1231. postoji i njihova provincija u Ugarskoj. Iz Dalmacije kao misionari Franjevci dolaze i u Bosnu 1292., a oko 1325. papa Ivan XXII Franjevcima povjerava namjesto Dominikancima područje Bosne, gdje general Franjevačkog reda Gerard Odonis osobno 1339. službeno dovodi Franjevce u Bosnu i upravu povjerava prvom bosanskom vikaru Peregrinu Saksoncu. Pod naslovom Vikarija Bosna Franjevački red kroz stotinu godina osniva svoje samostanske kuće ne samo u Bosni nego i preko Save i Dunava po Srijemu i Ugarskoj, a jednako i preko rijeke Zrmanje i Une i područja Like, Krbave, knina, Bihaća sve do Kostajnice i Siska. Plodnost i učinkovitost njihova djelovanja zastaje nadiranjem turske sile s istoka u drugoj polovici 15. stoljeća, a posebno padom Bosne 1463. godine. Turska osvajanja čine svoje. Samostani se smanjuju, pale, nestaju. Franjevci bježe na zapad. Između samostana ostalih pod turskom vlašću i samostana na području Dalmacije i Hrvatske saobraćaj se otežava i postaje nemoguć. Turska vlast smatra, da su Franjevci u Bosni u službi vladara preko granice s Bosnom turskom i brane bosanskim franjevcima bilo kakvu vezu s braćom preko granice. Takvo nepodnošljivo stanje uvjetuje, da su se Franjevci iz Bosne i Franjevci slobodnih krajeva izvan Bosne sabrali u samostanu Cetine na svoj kapitul i odlučili 29. lipnja 1514. da Vikariju Bosne razdijele u dvije provincije, na **Provinciju Bosnu Srebreničku** u turskoj Bosni i na Provinciju **Bosnu Hrvatsku** izvan turskih granica.

Prva je imala 14 samostana, a druga 36 samostana. (E. Fermendžin, Acta Bosnae, prov. 1195, str. 306; o. Franjo Glavinić, Origine della provincia Bosnae, Croazia, Udinae, 1548, str. 10). Osvajanjem područja Like i Krbave i dijelova Hrvatske preko Une, Turci su mnoge samostane na tim područjima porušili ili spalili, a Franjevce djelomično pobili a djelomično prisilili na napuštanje osvojenih samostana. Posljedica takva stanja bila je, da je Provincija Bosna Hrvatska smanjena na samo nekoliko samostana i bila osuđena na propast i prestanak postojanja.

Radi nastalog stanja u Bosni i na području Hrvatske, kad je kršćanski narod gubio svoje dušobrižničke svećenike papa Sisto IV je već 1473. upravio svoje pastirsko pismo pod naslovom **»Romanus Pontifex...«** i poslao Franjevcima Vikarije Bosne, gdje im radi teških prilika, dokidanje samostana i osobnih progonstava, dopušta ublaženje njihova Pravila obzirom na siromaštvo i upotrebu materijalnih dobara. Ovlašćuje ih, da mogu u područjima Hrvatske između Save i Drave primati pokretna i nepokretna dobra. Nastanjivati se, gdjegod se nađe čitava crkva, posjedi, i ako im gospodari, plemići tih područja dopuste njihov dolazak i boravak. Papa je na taj način omogućivao franjevcima vršiti dušobrižničku službu i spasavati kršćansku vjeru. Tako su Franjevci došli u Hrvatsku i dopuštenjem plemića nastanili se u zagrebačkoj biskupiji: u Brdovcu, Klanjcu, Samoboru, Svetom Lenartu na Kotarima među šumama, u Jaski i Karlovcu. Nisu, dakle, uljezi, nego od Siksta IV i Julije II, odobreni dušobrižnici tih područja. (Acta Bosnae, pov. 1193. str. 305).

Papa Leon X. nasljednik Julija II, izdao je 29. V. 1517. pismo »Ite vos in meam vincam«, kojim je odredio, da se Franjevački red podijeli na tri reda: **Red Manje braće Konventualaca, Red Manje braće Kapucina** i na **Red Manje braće** kojima po odredbi pape Leona X pripada pečat Malobraćana. Sva tri Franjevačka reda imaju isto Pravilo svetoga Franje. Pri tome je papa odredio »trajnu šutnju« raspravama, koji je Red pravi i izvorni. Predanjem pečata Reda Leon X je zorno pokazao, da je Red Manje braće izvorni, od Franje ustanovljen.

Godinu dana prije izlaženja Leonove bule (1517) u Bosanskom sandžaku izašla je turska odredba **hanun – name** kojom se od 5. – 14. veljače 1516. otpočinje progon bosanskih franjevaca i katolika (Monumenta turcika 1957, 31; prema D. Mandić, Franjevačka Bosna, Rim 1968, str. 155). Podatak je vrlo značajan, jer svjedoči, kako je moglo doći i do dolaska bosanskih Franjevaca u Brdovec kod Zaprešića. Znalo se i isticalo, da su došli iz Bosne, ali nitko nije znao neposredni razlog njihova dolaska u Sjevernu Hrvatsku, dosljedno u Hrvatsko Zagorje. Podatak o. Mandića da su franjevci i katolici 1516. godine u Bosanskom snadžaku službeno bili progonjeni, mogao bi upravo to biti povod i razlog njihova izbjeglištva, da zajedno sa svojim narodom potraže utočište preko Vrbasa i Une u Hrvatskoj. A kad dođoše, ukoliko su došli na spomenuto područje, da su se prema pismu pape Siksta IV iz 1473. obratitli hrvatskim plemićima, gospodarima posjeda između Save i Drave, da se njihovim pristankom smjeste uz koji napušteni župni stan i crkvu.

Prvi takav slučaj m ogao bi se navesti u vezi i postankom franjevačkog samostana Bosne Hrvatske, kasnije zvane Hrvatsko Kranjska provincija Svetoga Križa sa sjedištem u Ljubljani, a taj se samostan službeno bilježi: Conventus Berdovicensis – Samostan u Brdovcu, jer je ustanovljen u župi Brdovac, dok je naselje sa župnom crkvom Svetoga Križa bilo na brijegu, a ne u nizini blizu rijeke Save kao danas. Područje izvornog Brdovca pripadalo je plemićima kaštela **Susedgrada** na brijegu današnjeg naselja **Podsuseda,** gdje su ruševine i danas vidljive.

O mjestu utemeljenja brdovačkog franjevačkog samostana kao i izgradnji istoga službeni podaci Hrvatsko Kranjske provincije su istovjetni i navode Zvetu Goricu, brežuljak u blizini crkve Svetoga Križa, mjestom samostana a u posjednika kaštela Susedgrada Silaja ili Selula njenim utemeljiteljem. U pojedinostima službeni izvori se razilaze. Za jedne je Selul Petar a za druge Stjepan. Za jedne je samostan podignut 1517. a za druge 1527. Neki čaknavode, da je crkvu u Gorici franjevcima 1527. posvetio zagrebački biskup Luka. Po jednima se samostan zove Brdovec, ili Brdovac, a drugi ga nazivaju Gorica.

U knjizi »Spomenik vsega sveta vekov«, djelu nekog brata Isusovca, koji se naziva Kronika Vitezovićeva, za godinu 1527. piše: »Peter Silay, ali Selul, gospodin Susedgrada vu Slovenskom Orsagu, zezidal je czirkvu, y Kloster Gorictzki, y nastanil Bratju Reda sv. Ferenca, kisu bežali iz Bosnye pred Turčinom« (o.c. str. 140).

Pisac ove tvrdnje je dobro obaviješten. No, gospodin Peter Selul nije Peter nego Stjepan.

Slično tvrdi i otac Vigilije Greiderer u svome djelu »Germania Franciscana »Brdovac ili Goricu B. D. Marije od pohođenja podigao je Petar Silaji, Selul gospodar Susedgrada 1527. Crkvu i samostan podigao je za bosanske franjevce, München 1777) o.c. 90 str. 128).

A Baltazar Krčelić u svome djelu »De regnis Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae preliminares, Zagreb, str. 420. dosta opširno piše: »Franjevcima koji su radi sigurnosti morali bježati iz zaposjednutih dijelova Hrvatske, došavši u Slavoniju, s kojom su jezično bili povezani, mnogi im bijahu samilosni (ex peitate fuere). Gospodin Petar Silay Selul, franjevcima koji su iz Bosne prebjegli u Slavoniju, kako to spomenuta Kronika kaže, oko 1527. sagradio im je samostan i u Brdovec primio.

Sredstva za uzdržavanje života bila su im milostinja i neka pomoć iz Štajerske, a k tomu je dopuštena i župa Presvetog Križa. A kad su provale i osvajanja Turaka rasla pa im nije bio dovoljan brdovački samostan, obitelj plemića Erdödy iz onih krajeva sagradila je za njih tri samostana – u Klanjcu, Samoboru i Svetom Leonardu radi rudokopa i rudara ondje.

Onu župu Svetoga Križa u Brdovcu franjevci su držali sve do vremena Benedikta Vinkovića, zagrebačkog biskupa, koji je franjevcima bio sklon, ipak smrću Antuna Vitelia, njihovu župu sjedinio je s drugom Svetoga Vita u Brdovcu, koja je do sada s njom sjedinjena.

O Antunu Vitelio (Vitalis) postoji u crkvi Svetoga Križa slijedeći spomen: »Ovaj oltar je podigla bratovština Sv. Ivana Krstitelja na njegovu čast 1640. godine.«

Ovdje je vrijedno spomenuti iz Izvještaja o. Leonarda Potočnjaka, provincijala Ladislavske provincije, generalnom povjesničaru Reda slijedeći podatak: »Za oce iz

Bosne daje Petar Silay (Selul) župu Svetoga Križa u Brdovcu snagom svoga patronatskog prava. Budući da se tome protivio Simon I, zagrebački biskup, sagradi Silay crkvu i samostan istim ocima na svome terenu u Gorici 1527., koji zovu Brdovec a neki Gorica (Liber Noticiarum br. 16).

Zanemariti ne smijemo ni svjedočanstvo povjesničara oca Franje Glavinića, koji je bio i provincijal Provincije Bosne Hrvatske, a uz to je na Kotarima kod Svetog Leonarda boravio i svoje poznate knjige pisao. On u knjizi: Izvor provincije Bosne Hrvatske piše: »Crkvu i samostan brdovački, nazvan drugim imenom di Gorizza, u kraljevini Slavoniji, zagrebačkoj biskupiji, sagradio je Petar Silaj (vlasnik Suseda i Brdovca) na čast sv. Petra Apostola, a na molbu otaca franjevaca koji su ispred Turaka pobjegli iz Bosne za vrijeme pontifikata pape Klementa VII i vladavine Karla V godine 1527« (Origine della provinza Bosna Croatia, Udine 1648, str. 27).

Najtočniji odgovor o utemeljenju i sagrađenju franjevačkog samostana u Mariji Gorici sadržan je u izvornoj darovnici utemeljitelja spomenutog samostana, a sačuvana je u potvrdi kralja Ferdinanda I, kojom potvrđuje ispravu Stjepana Zylaghy-a od Deshaza i njegova roda, a izdana je na zahtjev franjevaca Gorice 21. studenog 1535. godine. Ovaj važni dokument o osnutku i nadarbini franjevačkog samostana u Svetoj Gorici u cijelosti donosimo: »Mi Stjepan Zylaghy de Deeshaza, slobodni gospodin i trajni knez od Susjedgrada i Želina, te Margareta Hennyngh, udovica odličnog gospodina Ivana Banffy od Gornje Lendave i Ana Banffy, naša presvijetla supruga, snagom ovog pisma svima kojima treba daju do znanja, da smo mi razmišljajući često, kako je ljudski život vrlo kratak, i da ono što tko u sadašnjem životu zasije u budućem će imati žeti, zajedničkim dakle savjetovanjem zrelim odlučivanjem, jednodušnom voljom spomenute Gospođe Margarite, majke udovice: gospođe Ane, naše presvjetle supruge, za povećanje božanskog štovanja i za ispokoj duša predaka naših, na hvalu i slavu svemogućeg Boga i preslavne Djevice Marije, zaštitnice naše, te svetoga Franje, koji će nas nadamo se zaštitom pomagati, odlučismo jedan samostan na našemu posjedu, to jest na svetoj Gorici, što pripada Susjedgradu,

fratrima, koji pripadaju provinciji Bosne, reda Manje braće svetoga Franje od opsluživanja, našim vlastitim troškom i novcima podići i sazidati i istu braću u nj uvesti; ponajviše stoga, jer su braća rečene provincije u Hrvatskom kraljevstvu neprestanim turskim provalama mnoge samostane izgubili i da ista braća u budućim vremenima za sretno stanje i sretno očuvanje naših duša i za spasenje naših predhodnika to revnije budu obvezani od Gospodina izmoliti, u koliko još bolja i bolja dobročinstva od nas upoznaju primiti. Da bi se pak sam samostan mogao prikladnijim podići i sazidati i u njemu se braća očuvati, neko naše selo Trstenik zvano, nanovo naseljeno, sa svim i pojedinim dohocima, koji nama i našem kaštelu iz ovoga sela pripadaju, zvali se oni bilo kako, spomenutom samostanu za gradnju i zidanje i za življenje spomenute braće i izdržavanje namjenjujemo, odlučujemo i označujemo, a tako namjenjenoj, odlučenoj i označenoj odlučujemo tako dugo, dok spomenuti samostan ne bude savršeno izgrađen i sazidan sa svim službenim prostorijama i ostalim potrebnim zgradama. Osim toga spomenutoj braći za učinkovitije očuvanje iz posjeda našega Brdovca označena iz vlastine zemljoradnje, to jest: vina, žita, zobi, zimskog ječma, raži i raslinstva pravedne desetine za sva buduća trajna vremena davati i punom učinkovisti upravljati, i u sve petke dopuštamo slobodan ribolov na našim jezerima i rijekama i sve ovo označeno izjavljujemo danim. Stoga svim našim budućim nasljednicima najstrože zapovijedamo i nalažemo obdržavati uz najstrože ispitivanje i suđenje svemogućeg Boga za čiju vjeru i svjedočenje ova naša našim pečatom tajnim zapovijedamo javnosti obilježiti. Dano u našem kaštelu Susedgradu u ponedeljak u osmini presvetoga Kristova tijela (17. lipanj) 1527. godine spasenja.

Iz ovoga izvornog dokumenta napisanog 17. lipnja 1525. a od kralja Ferdinanda I potvrđenog i odobrenog po traženju franjevaca iz Marije Gorice dano u Beču 21. studenoga 1535. godine možemo kao posve sigurno i vjerodostojno zaključiti:

1. Utemeljitelji franjevačkog samostana u Svegoj Gorici danas Mariji Gorici su: Stjepan Zylaghy de Deeshaza, knez od Susjedgrada i Želina, Margareta Hennyngh, udovica Ivana Banffi od Gornje Lendave (de Alsolindva) i Ana Banffy, supruga Stjepana Zylaghy.

2. Ovo troje rodbinski povezani zajednički su odlučili na čast i slavu Bogu, Djevici Mariji i Svetom Franji sagraditi samostan vlastitim sredstvima i novcem za braću Manje braće od opsluživanja, koji su radi provaljivanja Turaka iz svoje hrvatske provincije morali pobjeći, jer su u toj Provinciji (to jest Bosne Hrvatske) Turci zauzeli mnoge njihove samostane.

3. Toj tako izbjegloj braći gospodari Susjedgrada na svome brdovačkom posjedu žele sagraditi i u sagrađeni samostan dovesti franjevce, da vrše službu Božju i mole za njihove prethodnike i za njihov spas duša.

4. Da se samostan dovoljno prostran sa svim potrebnim samostanskim prostorijama i zgradama može za spomenutu braću izgraditi i sazidati, utemeljitelji su odlučili sve dohotke iz njihova novonastalog sela Trstenik zvanog dati za izgradnju samostana a i za uzdržavanje nastanjene braće franjevaca. I to tako dugo, dok samostan ne bude potpuno dovršen.

5. Za što učinkovitije čuvanje samostana i životnog uzdržavanja braće darivatelji iz Susedgrada daju braći iz svojih brdovačkih posjeda desetinu od poljoprivrednih dobara: vino, žito, zob, proso, ječam, povrće, a uz to i slobodan ribolov na njihovim jezerima i rijekama u sve petke kroz godinu.

6. Darovnica ništa ne spominje crkvu a isto tako ni upravu brdovačkom župom Sv. Križa. Spominje samo da će sagraditi »jedan samostan na njihovom posjedu, to jest na Svetoj Gorici« (**unum claustrum in dominio nostro, videlicet in sancta Gorycza«**).

7. Što je s crkvom?

Darovnica kneza Zylaghya, Margarete i Ane Banffy iz 1527. spominje izgradnju samostana u Svetoj Gorici, ali izričito ne spominje crkvu. Najjednostavnije bi bilo reći, da

crkvu nije tada dao graditi i da nije gradio. Međutim, tko zna, da franjevački samostani kao kuće zajedničkog načina života ne mogu postojati bez svojih crkava. Crkva ih takve ne bi dopustila osnovati. Ako se u Gorici 1527. gradi samostan, a ne gradi crkva, tada je na mjestu Svete Gorice u brdovačkoj župi neka crkva postojala. Neki čak i tvrde, da je taj gorički brežuljak i dobio ime »sveta Gorica«. Kažu, da je postojala crkva u čast sv. Petra apostola i tu se odvijalo čak i godišnje proštenje (E. Laszowsky). Ako to nagađanje odgovara činjenici, onda je i više nego začudno, da sva svjedočanstva, koja govore o franjevačkom samostanu Mariji Gorici, jednostavno tvrde, da je samostan i crkvu na današnjem mjestu u Mariji Gorici dao sagraditi Petar (odnosno Stjepan) Silaj ili Selul. To je vidljivo iz zapisa brdovačkog samostana doslovno tvrdi: »Taj se samostan zove **Brdovec** po župi gdje se nalazi, inače pak **Gorica** ili brdašce (monticulus), jer je podignut na brdašcu (quia in Monticulo erectus est), **na kojemu nitko od ljudi nije stanovao** (tuc a nullo homine inhabitato)«. Nije li to dokaz, da na tome brdašcu, gdje je franjevački samostan Brdovec ili Gorica prije izgradnje samostana i crkve do 1527. nije nitko stanovao. Dosljedno nije bilo ni bilo kakve crkve.

Za samostan i crkvu Sv. Petra u Brdovcu franjevački povjesničar o. Franjo Glavinić, učen čovjek, u tri navrata i provincijal Hrvatsko Kranjske provincije u kojoj je bio i samostan Marija Gorica najbolje bi znao, da je netko drugi a ne Silajevi podigao crkvu u Gorici, a on tvrdi: »**Crkvu** i samostan brdovački, nazvan drugim imenom di Gorizca, u kraljevini Slavoniji, u zagrebačkoj biskupiji, sagradio je Petar Silaj (vlasnik Suseda i Brdovca) na čast sv. Petra Apostola, a na molbu otaca dranjevaca koji su ispred Turaka pobjegli iz Bosne... (o.c. Udine 1648, 27). Jednako svjedoče i o. Greiderer i naš o. Leonardo Potočnjak, član Ladislavske provincije i tada njezin provincijal, koji u službenom svjedočenju povjesničaru Reda piše 1780. doslovno: »Za oce iz Bosne daje Petar Silaj (Selul) župu Svetoga Križa u Brdovcu snagom svoga jpatronatskog prava na upravljanje. Budući da se tomu protivio Simon I zagrebački biskup, sagradi Silaj **crkvu i samostan** istim ocima na svome terenu u Gorici 1527., koji neki zovu Brdovec a neki Gorica« (Liber noticiarum, VIII str. 16).

Zabrana zagrebačkog biskupa Simona I uvjetovala je, da su franjevci morali napustiti župu Svetoga Križa u Brdovcu, ali ne i posjede područja kneza Silaja Susedgradskog. Na brdašcu sjeveroistočnije od Svetoga Križa Stjepan Silaj je franjevcima sagradio samostan sa svim potrebnim zgradama, a to znači i s crkvom. Nazivu brdovačke samostanske crkve »Sveti Petar, apostol, vjerojatno je bila želja darivatelja i graditelja samostana. Ako sada svratimo pažnju pisanju A. B. Krželića, rodom iz ovoga kraja, koji je tradiciju mogao dobro znati, a uz to je bio i kanonik zagrebačkog kaptola i dobro bio upućen u povijest zagrebačke biskupije, mogao je doznati i onda i zapisati u svojoj knjizi »De regnis Dalmatiae, Schlavoniae et Croatiae initiae praeliminares, Zagreb 1769,42 st. kad kaže: »Ovu župu Svetoga Križa u Brdovcu držali su do vremena Benedikta Vinkovića, zagrebačkog biskupa, koji je franjevcima bio sklon, ipak smrću Antuna Vitelisa, njihovu župu sjedinio s drugom Sv. Vita u Brdovcu, koja je do sada s njom sjedinjena.

O Antunu Vitelisu postoji sljedeći spomen u crkvi Svetoga Križa: »Ovaj oltar je podigla Bratovština Sv. Ivana Krstitelja na njegov spomen 1642. godine« (Krčelić, o.c.).

Predpostavimo, da su brdovački franjevci upravljali župom Svetoga Križa do 1640. godine, kad je zagrebački biskup Vinković sjedinio župu Svetoga Križa sa župom Svetoga Vida u Brdovcu, pa je crkva Svetoga Križa postala filijalom župe Svetoga Vida u Brdovcu, franjevci su nastojali svoju crkvu Svetoga Petra učiniti proštenjarskom crkvom, jer se u njoj štovala Blažena Djevica Marija od pohođenja radi čudotvornog kipa Gospe, koji je samostanskoj crkvi dao neki iz Bosne prebjegli biskup. Franjevci su u tu svrhu već 1616. obnavljali i proširivali svoj samostan. I ta svoja nastojanja pretvorili su u djelo, kad su dopuštenjem zagrebačkog biskupa Martina Borkovića promijenili nebeskog zaštitnika svoje crkve. Mjesto Svetog Petra, apostola, samostanska crkva Svetoga Petra postala je crkvom Majke Božje od pohođenja. U tu svrhu je biskup Martin Borkovac 6. rujna 1682. posvetio brdovečku samostansku crkvu (Vigilius Greiderer, Germania Franciscana, tom I, str. 128).

Prema darovnici Stjepana Silaja, Margareta Banffi Henningh, Stjepanove svekrve i žene mu Ane Banffi, franjevcima je obećana trajna potpora u sredstvima čuvanja samostana i životnog uzdržavanja brdovačkih fratara, gospodari susedgradskih i brdovačkih posjeda postali su franjevački zaštitnici (patroni). Čestom izmjenom posjednika tih posjeda vjerojatno se podržavala i patronatska zaštita i pomoć u uzdržavanju samostanaca, što se pisanim svjedočanstvima ne bi moglo sa sigurnošću potvrditi. Spominjanjem legata, kojim se dobročinitelji pomagali braći samostana Marije Gorice, moglo bi se zaključiti, da su brdovački, odnosno susedgradski patroni zatajili i slabo pomagali. Mjesto njih javljali su se drugi zagorski plemići, a posebno plemička obitelj Rauch i Jellačići sve do dokinuća samostana fratara u Mariji Gorici po caru Josipu II godine 1786. Marija Gorica je 1789. postala župom, a samostanska crkva Bl. Djevice Marije od pohođenja župnom crkvom do danas. Uz Marijine blagdane u njoj se godišnje slavi i Sveti Petar, apostol.

Stjepan Deshazy Zilaghy došao je na susedgradsko vlastelinstvo ženidbom s Anom Banfy 1523. godine. Sudjelovao je na Mohačkoj bitci 1526. godine. Poslije Mohačke bitke u Hrvatskoj je došao do stvaranja dviju stranaka u pitanju prijestolja. Jedni su bili za nadvojvodu Ferdinanda Ausburgovca, a drugi dio plemstva za kneza Ivana Zapolju. Deshazy je bio za slavonski sabor i kao član svečanog poslanstva nadvojvodi Ferdinandu slavonskog sabora 1526. bio je i Deshazy (F. Šišić, Hrvatski saborski spisi I Zagreb 1912,9,20). U burnim i nemirnim vremenima Deshazy je na vlastelinstvu pretrpio znatne štete. Njegovi protivnici napali su njega i ženu mu kod Susedgrada 1530. godine. Deshazy je živ još i 1533. godine, kad ga je u srpnju kralj Ferdinand posalo kao svog poslanika na slavonski sabor u Varaždinu, a u listopadu iste godine piše da je uvjeren u njegovu lojalnost, ako bi se i oženio sa sestrom kraljevog protivnika zagrebačkog biskupa Šimuna Erdoedya (E. Lasaowski, o.c. I, str. 168).

Svi ovi podaci govore, da je Deshazy susedgradski bio Stjepan a ne Petar, kako ga nazivaju i Glavinići, i Krčelić, a i izvori Hrvatsko Kranjske provincje. Iz spomenute

darovnice Stjepan Deshazy Zilaghy je muž Ane rođene Banfy, kćerke Margarete žene Ivana Banfy rođene Heningh. Sve troje posjednici Susedgrada kao darovatelji Svete Gorice, koji 1527. daju franjevcima, izbjeglicama iz Bosne Hrvatske, sve potrebno i novac za podizanje samostana, gdje će boraviti, a i desetinu svega, što su stanovnici Trstenika novonaseljenog sela trebali davati susedgradskoj gospoštiji. A jer kralj Ferdinand piše Deshazyu 1533. da ne bi sumnjao u njegovu lojalnost čak ni onda, kad bi Deshazy oženio sestru biskupa Šimuna Erdoedya, kraljeva protivnika, pokazatelj je to, da se biskup Šimun nije ni protivio, da Deshazy kao kolator župe Svetoga Križa u Brdovcu franjevcima preda i upravu spomenute župe, kako to daje naslutiti pisanje B. H. Krčelića (o.c. 1769, 420 str.).

Nešto o samostanu

»Brdovec Goricu Franjevcima je podigao spomenuti knez Petar (Stjepan) Silaj (Selul), gospodar kaštela Sused(grad), na malom brežuljku svoga brdovačkog posjeda, gdje nije postojala nikakva nastamba.« Brežuljak je bio nenastanjen (tunc a nullo homine inhabitato), a taj podatak isključuje nagađanje, da bi naslov »Sveta Gorica« dobio radi crkve posvećene sv. Petru Apostolu, koja se tu prije dolaska Franjevaca nalazila. Naziv »Sveta Gorica« za ovaj brežuljak pismeno je zajamčen 1565., kad se među pobunjenim Tahyjevim kmetovima spominje Ilija Gregorić iz Svete Gorice (Ilia de Zenthgorycza)j, a tad su Franjevci na tome brežuljku već 38 godina, dovoljno dugo da se radi njihova redovničkog načina života to brdo nazva Sveta Gorica. Obzirom na crku sv. Petra, apostola, koja bi tu postojala prije dolaska Franjevaca isključuje činjenica, da je Petar Silay Franjevcima sagradio i crkvu a ne samo samostan. U opisu samostana Brdovec uprava provincije izričito ističe: »Brdovečki samostan zajedno s crkvom sagradio je 1527. Petar Silay susedgradski (edificatus cum ecclesia in honorem St. Petri, apostoli). Ako je Petar Silay sagradio samostan i crkvu u čast sv. Petra, apostola, potvrda jeto, da na tome brežuljku prije toga nije bilo crke sv. Petra.

Pisanog dokaza nema, ali moglo bi se ustvrditi, da je crkva sagrađena od tvrdog materijala (kamen, cigla), to jest zidana, dok je samostan podignut od drveta. To mišljenje, da je samostan podignut drvenim materijalom, potvrđuje zapažanje profesora Ladislava Šabana, koji doslovno piše: »Prvo što nalazimo među spisima, a govori o samostanu, jest pogodba na hrvatskom jeziku iz 1616. godine, što ju je samostan sklopio s tesarom Jurjem Zalarom, a tiče se izradbe samostanskih »hiža« (soba). Meštar Juraj najprije 18 dana izrađuje i priređuje drveninu i za to dobiva po 14 denara na dan i hranu, dok njegov »hlapec« prima 7 denara i hranu. Kad je ovo bilo gotovo, pogodiše fratri da će Juraj izraditi i dovršiti sobe i komore do te mjere da im budu potrebna još samo stakla, »za obluke« (prozore). Za ovaj će posao Juraj dobiti 40 rajnskih forinti i hranu za redovničkim stolom, ali će svog pomoćnika morati sam uzdržavati i plaćati«.

»Čini se da »hlapec«, a možda i sam majstor, nisu bili zadovoljni, jer je na istom papiru doskora napisano da će »hlapec« od dana pogodbe dobivati »kruh i smok i na dan polić vina«, a poslije, će u ime opskrbe primiti po 16 denara dnevno. U ime samostana spis je potpisao o. Petar Parošić. Netko je na poleđini pripisao na talfijanskom jeziku »Acordo delle case di Berdovacz« – tj. pogodba za kuće (stanove, »hiže«) u Brdovcu, – dokaz da je pisac, možda baš sam Parošić, bio podrijetlom s Primorja« (L. Šaban, Kako su gradili crkvu i orgulje u Mariji Gorici i štošta oko toga, Kaj, časopis za kulturu i prosvjetu god. V. broj 3-4 str. 25).

Meštar Juraj Zalar je tesar, koji sa svojim pomoćnikom »hlapcem« prema sklopljenom ugovoru s gvardijanom o. Petrom Parošićem najprije izrađuje drvenu građu za samostanske sobe »hiže«. Taj posao je Zalar izrađivao i priređivao 18 dana. Nakon toga je u samostanu izrađivao i dovršavao naručene sobe. Napravio je na sobama i prozore, u koje će staklar postaviti ili ostakliti potrebna prozorska stakla. Za prvi dio posla tesar je dnevno primio 14 denara na dan i k tomu je dobio i hranu, dok mu je pomoćnik (hlapec) primio dnevno 7 denara i hranu. Za izgradnju soba Zalar je dobio 40 rajnskih forinti i hranu kod redovničkog stola, a za pomoćnika mora se brinuti sam majstor

Zalar. Naknadno je pomoćniku, koji s bunio, dopisano na ugovoru, da će od dana pogodbe dobivati »kruh i smok i na dan polić vina«, a kasnije je u ime opskrbe primao po 16 denara dnevno. Budući da je na poleđini ugovora na talijanskom jeziku pripisano »Acordo delle case di Berdovacz«, moglo bi se zaključiti, da je Petar Parošić iz Primorja. Ništa neobično, kad se zna, da je 1616. godine Hrvatsko-Kranjska provincija imala samostane Senj i Trsat u Primorju, a Pazin u Istri, pa su mnogi članovi te Provincije rodom iz Primorja i Istre kao Franjo Glavinić, koji je djelovao u Sv. Lenartu i ondje pisao svoje knjige, a umro 1652. na Trsatu,a jednako i antun Vitelić-Vitelius, Primorac, djelatan u Klanjcu a umro i sahranjen u Brdovcu.

Navedeni podatak o izgradnji samostanskih soba (hiža) u Brdovcu 1616. godine značajan je po tomu, što sa sigurnošću možemo ustvrditi, da je izvorni samostan Franjevaca u Brdovcu uz crkvu svetoga Petra, apostola, knez Petar Silay izgradio iz drva – bio drven a ne zidan. No, da li je majstor Zalar u Brdovcu gradio novi samostanski trakt ili u starom, izvornom samostanu dotrajale sobe mijenjao novima, teško je sa sigurnošću ustvrditi. Za mene je vjerojatnije, da je spomenuti tesar izrađivao iznova jedan dio samostana. Ako je 18 dana s pomoćnikom priređivao i izrađivao građu, a onda neoznačeni broj dana izrađivao i dovršavao sobe, nije li taj vremenski posao previše dugo trajao za popravak starih soba! I upravo stoga smatram, da se 1616. izvorni, drveni samostan u Brdovcu proširivao, iznova gradio za veći broj samostanske braće, jer su poslije mira na ušću rijeke Žitve 1606. nastala mirnija vremena življenja i djelovanja.

Zidani samostan

Kroz stotinu godina drveni samostan Franjevaca u Brdovcu koji je 1682. godine postao samostan Bl. Djevice Marije pod naslovom Marija Gorica zadovoljavao je životu i djelovanju Manje braće. Nastojanjem, da samostanska crkva posvećena u čast Pohođenja Blažene Djevice Marije postane prošteništе Majke Božje, gdje će u velikom broju dolaziti proštenjari, vjernici iz Slovenije i Zagorja, bilo je potrebno urediti, odnosno sagraditi prikladne prostore za

stanoanje većeg broja redovnika – svećenika i braće pomoćnika. Drveni brdovečki samostan za tu svrhu nije odgovarao, premda je kao građevina bio još dobar, i to glavni razlog, što je Uprava Hrvatsko, Kranjske provincije sa sjedištem u Ljubljani odlučila drveni brdovački samostan zamijeniti novim, zidanim samostanom.

Prema popisu arhivskih doumenata pojedinih samostana te Provincije u Arhivu u Ljubljani u samostanu u Karlovcu našao sam taj popis i ondje za rezidenciju Marije Gorice nalazi se i popis najvažnijih arhivskih dokumenata Marije Gorice označen velikim slovima i donosi sadržaje tih sačuvanih dokumenata. I tako se u spomenutom popisu pod brojem **D** donosi: **»Samostan ponovo sagrađen. Gradnja započela 1733«** (Lit D).

Za nas je ovaj podatak značajan. I premda pojedinosti o toj gradnji nisu poznate, jer dokumenti dokinutog samostana u Mariji Gorici do sada nisu poznati, izgled sagrađenog a sada već porušenog samostana, možemo gotovo u pojedinostima opisati po sačuvanim nacrtima prije neposredno srušenog samostana. Te nacrte je 1814. snimio arhitekt **Kristian Heinrich Vesteburg** na zahtjev zabrebačkog biskupa Maksimilijana Vrhovca. Nacrt je pronašla Dr. Đurđica Cvitanović i objavila u »Kaju« broj 3/Zagreb 1992. pod naslovom »Župna crkva sv. Marije od Pohoda u Mariji Gorici«, str. 80. Prema tim nacrtima novosazidani franjevački samostan smješten je uz staru crkvu sa zapadne strane. I prema već uobičajenom načinu izgradnje samostanskih zgrada i samostan u Mariji Gorici ima četiri trakta. Uz crkvu je samo hodnik u prizemlju i na katu, koji povezuje istočni i zapadni trakt samostana. Ulaz u samostanski hodnik je s istočne strane, uz crkvu, i kad je nova crkva sagrađena, vodio je u sakristiju. Istočni trakt sa strane prostora ispred crkve u prizemlju je imao uz ulazna vrata u samostan i 7 prozora, a na katu 8 prozora. Na zapadnom traktu u prizemlju je imao pet prozora i vrata na vrt i prema zahodu, koji je ugrađen u sjeverni dio trakta. Na katu zapadnog trakta imao je 6 prozora i vrata prema zahodu. Na sjevernoj strani u prizemlju je imao 8 prozora, a na katu također 8 prozora.

Sva četiri samostanska trakta središnje su zatvarala otvoren prostor, zvani kvadrat: U prizemlju su oko kvadrata, koji su uz crkvu, u zapadnom i sjevernom, hodnici, nadsvođeni križnim boltama, dok su u katu sva četiri hodnika nadsvođeni ravnim svodom.

U prizemlju je uz crkvu sa zapadne strane sakristija s dva prozora i s vratima u crkvu i na hodnik. Slijede tri prostorije, vjerojatno radionice braće pomoćnika (laika) i pivnica sa stepenicama u podrum. Na sjevernom dijelu samostana s južne strane je prostrana kuhinja s dva prozora na sjever i s vratima na dvorište i na hodnik i s malim prozorom u blagovaonicu. Blagovaonica je prostrana prostorija, s pet prozora na sjever i središnje postavljenim vratima na hodnik. Na istočnoj strani sjevernog trakta uz blagovaonicu je i mala prostorija s dva prozora – istok, sjever – i vrata u blagovaonicu. To je tako zvana kanaba, gdje se sprema vino za blagovaonicu, a tu je i silazak stepenicama u samostanski podrum.

Iznad blagovaonice na katu sjevernog trakta smješteno je osam samostanaskih soba za stanovanje redovnika. Svaka soba ima prozor i vrata. Sobe se dvije po dvije zimi griju s pećima s hodnika. Radi blagovaonice u prizemlju, kojoj je strop podignut nešto su niže od ostalih soba u katu. I hodnici su na katu uži nego u prizemlju. Na taj su način u sjevernom samostanskom traktu napravljene četiri sobe prema kvadratu. U zapadnom traktu kata su četiri sobe. Soba iznad sakristije ima 2 prozora i veća je, vjerojatno je bila namijenjena za provincijala, kad je došao u Mariju Goricu. I tu su po dvije sobe zimi grijane s po jednom peći s hodnika. U istočnom traktu bilo je pet soba s po jednim prozorom i vratima, a grijale su ih peći s hodnika.

Samostanski kvadrat, redovito cvjetnjak, u Mariji Gorici imao je oblik četverokuta, gdje su južna i sjeverna strana u prizemlju i u katu imale po četiri prozora, jednako i sa zapadne strane, dok su u prizemlju i katu istočnog trakta bila dvoja vrata.

Zahodi su i u prizemlju i u katu bili izvan prostorija zapadnog trakta u produženju sjevernog trakta, u istoku.

U ovako izgrađenom samostanu do dokinuća samostana 1786. boravilo je 19 redovnika, kako to ističe Uprava Provincije iz godine 1767. (fra Godefridus Pfeiffer, Fassio de sex conventibus Croatiae... Arhiv samostana u Karlov-

cu, ASK-a, Fasciculus L VII, 56, str. 6). Isto toliko je predviđeno u Sv. Lenartu na Kotarima i u Jaski.

Sredstva uzdržavanja redovnika

Za razliku od samostana Sv. Lenarta na Kotarima, gdje je Petar Erded kao osnivač samostana bio i patron, i kao takav odredio samostanu posjedna dobra i godišnja podavanja za njihovo uzdržavanje i svojim nasljednicima namijenio obvezu, da i u budućnosti nastave pomagati samostan i redovnike, knez Silaj, graditelj samostana i crkve u Brdovcu za bosanske franjevce nije franjevcima kao osnivač dao bilo kakva sredstva uzdržavanja. Provincijal Hrvatsko, Kranjske provincije, o. Godfrid Pfeiffer u svome izvještaju iz 1767. godine u opisu samostana u Brdovcu doslovno piše: »Samostan je živio od milostinja, jer se u njemu ne nalazi nikakva milostinja od utemeljitelja naznačena, nije dobio nikakva dobra bilo pokretna, bilo nepokretna (ei ulla assignata elecmosina a Fundatore, necobtinet ulla bona sive mobilia, sive immobilia... o.c. str. 9). Dosljedno franjevačkom samostanu u Brdovcu Silaj nije dao nikakav posjed i stalna sredstva uzdržavanja i nije obvezao svoje nasljednike da pomažu redovnicima. Pfeiffer u svome izvještaju ističe: »tijekom vremena različiti su dobročinitelji za njih ostavili neke pobožne legate da se na taj način braća uzmognu lakše uzdržavati pod uslovima, pod kojima su se legati davali.«

Tako je prvi legat dao Ivan Sorsa od 500 fl, od kojeg su franjevci godišnje od 6% kamata primali 30 fl, a morali su odslužiti 86 Misa.

Drugi legat je postavila obitelj Gregorijanec a sačinjavao ga je posjed jednog polja i vinograda, kojega franjevci nisu sami obrađivali nego našli po neke samostanu poznate, koji su obrađivali. Taj posjed je procijenjen na 500 fl, pa je samostan godišnje primao također 30 fl i bio dužan otslužiti 12 Misa.

Uz ova dva legata spominje se i legat Jakova Hliačića, Hrvata, od 200 fl, zatim Ivana Krstitelja Raucha, koji je samostanu dao neka dobra, koja su godišnje donosila 160 fl.

Iz svih legata samostan je godišnje služio 640 svetih Misa, a za svaku Misu je taksa bila 15 novčića (cruciferos). S milostinjom i s Misama samostan je primao 230 fl. I s tom milostinjom i s milostinjom iz prošnje u naravi, redovnici, njih 19, siromašno su se u brdovičkom samostanu Marije Gorice uzdržavali. (Ex hoc igitur Eleemosyna, collectis alici in natura, et Missarum stipendiis jam in conventu vivunt fratres 19. secundum suum pauperem statum (o.c. st. 10).

Samostanska crkva

Za osnivanje novih samostanskih zajednica zakonodavstvo franjevačkog Reda i propisi Crkve traže, da uz samostan, gdje franjevci redovnici provode zajednički život mora biti i crkva, u kojoj samostanska zajednica dnevno vrši zajedničku korsku molitvu – brevijar, prisustvuje dnevnoj samostanskoj svetoj Misi. Samostanske crkve moraju imati svetište u kojemu se u početku nalazio i kor, lađu za vjernike, toranj sa zvonima, sakristiju za potrebne, liturgijske stvari – posuđe, odijela, knjige i još neke potrebne stvari. Za vršenje bogoštovlja otac Franjo je uza svu svoju ljubav prema siromaštvu tražio, da sveto posuđe – kaleži, pokaznice, ciboriji i moćnici budu dragocijeni, a jednako i sveto odijelo. U tome je surađivala i sveta Klara sa svojim sestrama – klarisama. Franjevački je red od svoga početka veliku pažnju i skrb posvećivao upravo svojim redovničkim crkvama, poštivajući sve odredbe svete Crrkve u tome pogledu. Franjevci su živjeli siromašno. O tome svjedoče njihove samostanske prostorije, dok su njihove crkve svjedoci njihove posebne ljubavi i pažnje.

Kad su svoj boravak bosanski franjevci morali napustiti kod župne crkve Svetoga Križa u Brdovcu, a knez Silaj, gospodar Susedgradske Gospoštije, odlučio sagraditi im samostansku kuću na svome zemljištu u današnjoj Mariji Gorici, samostan je podignut iz drva, dok je uz samostan sagradio zidanu crkvu u čast Svetom Petru, apostolu, svome krsnom Zaštitniku. To nije mogla biti malo veća kapela nego prava crkva sa svim potrebnim dijelovima crkvene zgrade: svetištem, lađom, sakristijom i prikladnim tornjem. I premda ne postoji opis te izvorno podignute crkve

Sv. Petra, apostola na brdovačkom brijegu, to je bila ona crkva, koja je kasnije, u 18. stoljeću ili iznova građena, a najvjerojatnije samo produžena. Na taj zaključak dolazimo na temelju činjenice, da se o crkvi Sv. Petra nigdje ništa ne spominje sve do 1746. godine.

Kroz dva stoljeća samostanska crkva Sv. Petra, apostola, koja je radi hodočasničkog štovanja Majke Božje od Pohođenja 1682. postala posvetom zagrebačkog biskupa Martina Borkovića, Pavlina, crkvom Blažene Djevice Marije, služila duhovnim potrebama redovnika. Vanjske okolnosti, dolaženje vjernika na proštenje u Mariju Goricu, potakle su franjevce, da su svoj drveni samostan zamijenili zidanim, većim samostanom godine 1733. i slijedećih godina (Lit. D). U tome im je posve sigurno pomagao neki dobročinitelj. Možda baš grofica Čikulin, majka grofa Ivana Franje Čikulin. Razlog za takvo naslućivanje je testamentarno ostavljeno 1000 forinti za izgradnju nove crkve Blažene Djevice Marije na Gorici, što ih je odredila grofica majka spomenutog Čikulina, podrijetlom iz Italije, a taj je bio vrlo bogat. »Gospodar Novih (Banskih) dvora kraj Zaprešića, Medvedgrada, Šestina, Susjedgrada, te u Zagorju velikih imanja s dvorovima u Konjščani (gdje je Ivan Franjo 1746 i umro). Oroslavlja i Stubice, potomaka nije imao« (Šaban, o.c. str. 26). Za njega gosp. Šaban piše, »da je bio vrlo obrazovan čovjek, studirao je u inozemstvu filozofiju, bavio se u dokolici povremeno i lijepom knjigom i prigodnim pjesnikovanjem na hrvatskom i latinskom jeziku.« (o.c. str. 26).

Istraživanjem arhivske građe o samostanu Marija Gorica u Arhivu Hrvatske Ladislav Šaban je našao nekoliko pisama, koja osvjetljuju, kako se radilo o izgradnji nove crkve u Mariji Gorici. Značajno je pismo, što ga je Ivan Franjo Čikulin pisao Ivanu Bužanu, malom sucu zagrebačke županije, gdje ga moli da posreduje u Gorici u vezi izgradnje crkve Svete Marije na Gorici. Pismo je napisano starim kajkavskim jezikom i značajno, pa ga i mi u cijelosti donosimo.

– Taki po smerti pokojne moje mamice dati sem vučinil na znanje patrom Frančiskanom Goričkem da je ostavila rajnčkih forintov 1000 da bi im se cirkva zezidala – kak sem i sam pred nekulikim letmi videl – ni lestor (samo) bi im bilo potrebno, nego tak rekuči **k novom kloštru bi se i nova cirkva pristojala** (podcrtao ja), da se ne reče da su fratri predi za se nego za Majku Božju skerbeli. To isto sem jim i po plebanušu (župniku) Berdovečkom dal obznaniti, ter vendar (ipak) niti od fratrov, niti plebanuša odgovara nimam i ne znam kaj fratri vu tom dugovanju (stvari) misle. Prosim anda (onda) Vašu Milost da poklehdob (pošto) itak na Goricu za svetke k maše (misi) hode, naj patra gvardijana per dücursum (u razgovoru) opitaju, je li vu tom dugovanju (stvari) list od mojega za onda kapelana beloga fratra (Pavlina) patra Lisjaka prijel i je li plebanuš Berdovečki vu tom kaj pisal ali govoril. Ar penez (novaca) rajčkih 1000 vre odbrojeno i gotova jedna najlepša skoro oprava stoji, koju je na ondašnju Majku Božju (pokojna) leguvala (oporučila). K čemu svemu drugo nebi treba nego se k zidu (zidanju) pripravljati i obris crkve (nacrt) mene poslati da bi se z palerom (nadglednikom gradnje) poleg njega (na osnovu nacrta) pogodil, koga se ove dneve simo nadejam (nadam se) ter onak tomu legatumu za dosta berže vučiniti (zadovoljiti); to bi mi naj tulikajše (na toliko) Vaša milost iz gvardijana zazvedeli (upitali) ne bi(h) absoluval (obavio) vej (sada) 400 maš (Misa) za pokojnu i rajnčkih (forintov) 1000 gotoveh leže, kaj bi mu je tako po perve dobre prilike poslal. Istina je to, ako je list mojega kapelana prijel ter ni otpisal pater gvardijan, ne bi se bil niti lajkuša (brata pomoćnika) njegovoga, ni kaj bi od samoga njega takvoga heflihkajta (uljudnosti) nadejal (nadao). Sed et hoc in Nomine Domini (ali i to neka bude u Božje ime), ar dobro znam da i po takveh vrag prečke (napreke) dobrem delam dela. Metem toga (međutim) dissimulemus (ne osvrćimo se). A sada nikaj drugo po Vašj Milosti ne bi rad od fratrov saznal, nego kaj misle vu tom što prosim da zezvedu (saznaju), naj mi obznane i list na Nove Dvore pošalju, od kud mi vse sigurno dojde. S tem odlučka (odluke) se nadejajuč ostajem na Konščine 11 marcijuša (III) 1746.

Perillustris ac generosae dominationis
vestrae amicus ad serviendum perpetuus comes
Joanes Franc. Chiculin.«

Ovo pismo svjedoči:

1. Pokojna grofica Čikulin oporučno je namijenila 1000 rajničkih forinti za izgradnju nove crkve Bl. Djevice Marije u Mariji Gorici. O tome je njezin sin Ivan Franjo obavještavao gvardijana u Mariji Gorici i pismeno tražio nacrt za novu crkvu, ali gvardijan nije odgovarao. Obavještavao ga o tome i preko župnika u Brdovcu posredstvom svoga osobnog kapelana Pavlina Lisjaka, ali bez odgovora. Konačno piše navedeno pismo po prijatelju, podbanu i malom županijskom sucu Ivanu Bužanu.

2. Legat grofice Čikulin nije ostavljen radi trošnosti Marijine crkve na Gorici nego stoga »da k novosagrađenom samostanu na Gorici pristaje i nova crkva, da se ne bi prigovaralo, kako su brdovački fratri najprije za sebe vodili brigu a ne za Majku Božju.

3. Grofica je odredila, da se njena najljepša haljina preda samostanu kao odijelo za kip Majke Božje, koji se oblačio.

4. Grof Franjo je već pripravio novce od 1000 forinti za gradnju, zato traži od gvardijana Marije Gorice nacrte, da se može pogoditi s nadglednikom izgradnje i započeti gradnju.

5. Čikulini je pripravi i novac za 400 Misa, koje bi se služile u Mariji Gorici za njegovu pokojnu majku.

Prema sačuvanom latinskom Čikolinovu pismu vidljivo je, kako je Čikulin zamišljao ostvariti zamisao o gradnji nove crkve. Njegova je briga nabaviti materijal za gradnju crkve i zvonika. On će sklopiti ugovor sa zidarom, koji će crkvu podići do krova, a posebno će sklopiti i sa tesarom, koji će napraviti krovište. I ta je pogodba sklopljena u Zagrebu 27. travnja 1746. Posao je trebao obaviti **Martin Redano.**

Kad je sve za gradnju bilo uspješno pripravljeno, umro je Ivan Franjo Čikulin. Zakoniti nasljednici Čikolinovi bili su grofovi Sermage. Nastala je parnica o ostavštini pokojnog Čikolina, koja se vodila sve do 1755. godine, pa

su franjevci Marije Gorice legat od 1000 forinti primili tek 1766. godine. I tako se pripremana izgradnja crkve Marije Gorice nije 1746. gradila.

Arhivski zapis Goričkog samostana označen **Lit E** donosi po sadržaju tog spisa: »Izgrađen je iz temelja od 1754-1758 za gvardijana o. Narcisa Kuss, legatom plemića Čikulina. Odluka je pala 1746. godine« (ASKA).

Pojedini franjevački samostani ne mogu bez odobrenja provincijske uprave ništa rušiti a još manje iznova graditi. Po primjeru samostana Sveti Lenart na Kotarima, koji je 1734 i 1735. zajedno s crkvom iz temelja sagrađen dopuštenjem provincijala Hrvatsko, Kranjske provincije oca Sigismuna Skerpina, sigurno je, da je i crkva Blažene Djevice Marije iz temelja zidana od 1754-1758. godine dopuštenjem provincijala i njegovih savjetnika, a pod vodstvom i nadzorom gvardijana o. Narcisa Kuss, a ne Kosa, kako to navodi Šaban i Dr. Đurđica Cvitanović. I premda se često ističe, kako je Slovenija tada Štajerska imala vrsne zidare, gradnja u Mariji Gorici povjerena je Matiji Leonhardu iz Zagreba, u to vrijeme poznatom graditelju, koji je po tvrdnji Cvitanović Đurđice gradio i crkvu Sv. Leonarta. Leonhard je Nijemac (Austrijanac). Naukovao je u Beču i djelovao po Hrvatskoj boraveći u Zagrebu. Iz 13 sačuvanih njegovih pisama na njemačkom jeziku gospodin Šaban donosi neke značajne podatke o gradnji u Mariji Gorici.

1. Provincijska uprava iz Ljubljane zidanje nove crkve povjerila je zagrebačkom zidarskom meštru Matiji Leonhardu, koji je gradio samostan i crkvu u Svetom Lenartu na Kotarima 1735/36. godine.

2. Majstor Leonhard je izradio i planove o izgradnji crkve Bl. Djevice Marije u Gorici, koji su prihvaćeni i 1753. je preporučio gvardijanu o. Germanu Pavliću, da radi lijepa vremena u ljetu 1753. godine dade dovesti što više kamena i građevnog materijala, kako je Leonhard u proljeće 1754. mogao odmah započeti radove.

3. Prije gradnje crkve trebalo je porušiti staru crkvu. I premda moj navedeni zapis iz Arhiva u Ljubljani kaže, da je crkva u Gorici građena iz temelja, iz pisama Leonhardu gvardijanu u Gorici je vidljivo, da se radilo o povećanju stare crkve u dužinu. Dosljedno, Leonhard je samo neke dijelove izvorne crkve rušio, a onda gradio novo iz temelja.

4. Crkveno graditeljstvo je nove crkve gradilo po načelu: istok, zapad. Na istočnoj strani redovito je svetište i glavni oltar, a na zapadnoj strani fasada i glavni ulaz u crkvu. Tako je bilo i u Mariji Gorici. Na istočnoj strani je bilo svetište s glavnim oltarom a na zapadnoj fasada, toranj i svetište. Budući da mi je gospodin župnik Faustin Čubranić napisao, da je u Mariji Gorici sačuvana predaja kako narod njegove župe svetište sadašnje crkve naziva »štukunac«, dakle, dio crkve koja je 1758. iz temelja dograđena (Pismo od 12. XII 1992). »Stoga je shvatljivo, kaže gosp. Šaban, da je majstor Leonhard tražio 1754. da treba najprije porušiti toranj jer smeta gradnji, a kad to bude učinjeno, iskopat će se prostor novoga svetišta i kopati temelji.

5. Radi zemljišta na kojemu je sagrađena stara crkva i radi spusta na zapadnoj strani nisu mogli dobiti prikladan prostor za proštenjarske dane, stoga su se odlučili na istočnoj strani crkve napraviti prikladan prostor, mali trg, što je onda dovelo do preinake crkve. Produžena je na zapadnu stranu i nešto proširena. Crkva je produžena prema zapadu, gdje je toranj i stari kor srušen a u sazidanom produženju je nastalo svetište s glavnim oltarom. Produžena crkva je spojena s novo izgrađenim samostanom, gdje se u zapadnom traktu napravila sakristija. Na istočnoj strani je napravljena fasada i s južne strane sazidan novi toranj. Na mjestu prijašnjeg svetišta napravljen je kor i crkva povezana s istočnim traktom samostana. Uz fasadni zid crkve su ulazna vrata u samostan. S kata hodnika uz crkvu je ulaz na kor.

6. Izgradnja crkve Marije Gorice trajala je 4 godine. Nastajale su česte poteškoće između gvardijana Narcisa Kussa i Leonhardija, pa je Leonhardi mijenjao nekoliko svojih palira, koji su ga radi gvardijana napuštali. Konačno je posao morao Leonardov brat dovršiti 1758. godine.

7. U toku izgradnje i proširenja crkve napravljene su ispod crkve i grobnice. I to:

a) U svetištu ispred vratiju sakristije napravljena je grobnica namijenjena sahrani plemića. U njoj su sahranjeni: Ligutić Radivoj, Držanić i Žuvić.

b) Na lijevoj strani svetišta ispred stolica za svećenike nalazila se grobnica obitelji Josipa Krčelić iz Rakovice u Štajerskoj preko Sutle.

c) U svetištu u sredini s desne strane bila je grobnica samostanske braće, koja su u samostanu umrla.

d) U svetištu u sredini s lijeve strane bila je grobnica zaštitnika samostana, podbana Ivana Raucha i njegove obitelji.

e) U lađi kod oltara sv. Franje grobnica je obitelji Hadrović.

f) Kod oltara sv. Ivana Nepomuka grobnica je obitelji Aleksandra Jelačića iz Laduča.

g) Kod oltara sv. Antuna i Sv. Triju Kraljeva grobnice su za ukop plemića.

h) Ispod kora nalaze se grobnice za ukop imućnijih ljudi iz puka.

Sahrane u grobnice naplaćivale su se po osobi od 6 do 8 forinti. Siromašni svijet se ukopavao na groblju izvan crkve, koje do osnutka župe u Mariji Gorici (1789) nije bilo tako veliko kao danas.

Samostanska crkva danas

Crkva Blažene Djevice Marije od Pohođenja, koja je u svome sadašnjem izgledu podignuta 1758. godine, a 12. srpnja 1761. svečano posvećena po biskupu Stjepanu Pucz, arhiđakonu Goričkom, rušenjem franjevačkog samostana s njezine sjeverne strane, ostala je usamljena jednobrodna zgrada s prizidanom sakristijom sa sjevera i s visokim tornjem s južne strane. Prema arhitektonskoj snimci tlocrta crkve u mjerilu 1:200, što ga je 1982. snimio D. Stepinac ona izgleda ovako:

Njezina **dužina** s vanjske strane iznosi – 23,20 m. Od toga: svetište je dugo – 7,20 m, lađa 9,00 m a kor – 5,0 m. Lađa s korom izvana 15,0 m. Duljina sakristije izvana 6,8 m, a tornja – 5,0 m.

Širina svetišta izvana – 6,70 m. širina crkve s prednje strane – 10,30 m, a širina tornja 4,00 m. Širina lađe iznutra 8,70 m, a svetišta 6,70 m. Sakristija je 4,5x6,80 m. Toranj je 5x4 m. Zidovi su 1,20 m, a prostorija u tornju 2,4x2,0 m.

Crkva ima 2 prozora na južnom zidu svetišta i 2 prozora na južnom zidu lađe. Sakristija ima 2 prozora na zapadnom zidu, dok su na fasadnom zidu dva manja prozora uz velika ulazna vrata, i tri velika prozora na fasadnom zidu crkvenog kora. U prizemlju tornja jedan manji prozor gleda na istok, a jedan na zapad.

Crkva ima u sakristiji jedna vrata prema svetištu i jedna vrata na istočnom zidu u dvorište.

Na fasadnom zidu su velika, izlazna vrata iz crkve u prostor ispred crkve. To su dvokrilna, drvena vrata, polukružnog završetka. Iz crkve je ulaz i u malu kapelicu ispod tornja. Na kor se ulazi izvana stepenicama, koje su napravljene, kad je samostanska zgrada srušena.

Iznad svetišta je zidani **svod,** dvije boltane križne bolte, dok su iznad lađe također dvije križne bolte i treća iznad kora. **Kor** počiva na dva para zidanih kvadratnih stupova. Prostor ispod kora je nadsvođen sa šest križnih bolta. Sam kor je 8,7x5,00 m. S prednje strane lađi crkve je zidana ograda, ovalnog oblika, a na toj ogradi je rešetka s lijeve i desne strane kućišta orgulja.

Visina crkve iznosi od poda do svoda 11,40 metara.

Crkva je **popođena** kamenim pločama.

Toranj crkve je uzidan u istočni zid crkve tako, da je u ravnini s fasadnim zidom crkve i zajedno s dužinom fasadnog zida crkve iznosi 14,30 metara. Toranj je pravokutnik u omjeru 5,0 x 4,0 m. Debljina zidova u temeljima je 1,20 metra. Zidani dio tornja ima tri kata, a iznad zidanog dijela je drvena, barokno oblikovana kapa tornja, koja završava jabukom i na jabuci je zaboden željezni križ. Visina tornja iznosi 41 metar. Kapa je obložena limom.

Fasada je jednostavna, ravna ploha. U donjem dijelu su središnje velika vrata, a uz vrata po jedan manji prozor. Središnje u području kora su tri veća prozora, jedan pokraj drugoga. Završetak fasadnog zida je oblik trokuta s malim okulusom na vrhu. Kor je izvorno bio pokriven lemeškama, a sada crijepom.

Crkva je obnovljena i vapi za obnovom! Bila bi velika šteta da ona propadne kao što su već mnoge vrijedne kulturne zgrade iz prošlosti propale.

Unutrašnje uređenje crkve

Svaka katolička crkva, bilo posvećena po biskupu ili samo blagoslovljena, kuća je Božja, u kojoj se vjernici jedne župe ili filijale sabiru na javno, zajedničko štovanje Boga Stvoritelja, Spasitelja i Posvetitelja. Sveto je mjesto, u kojemu šutnja Božja sabire vjernike na molitvu, hrani ih riječima Pisma, a posebno stvarnom prisutnošću žrtve s Križa, dokazom najveće Kristove ljubavi prema Ocu i nama ljudima. Kuća je to javnog bogoštovlja i zato tako uređena da služi religioznoj potrebi vjernika jedne župne zajednice.

Poslije II Vatikanskog sabora mnoge stvari kao sastavni dio uređenja crkve su pojednostavljene ili posve uklonjene. Oltar okrenut prema narodu postao je središnjim predmetom svake crkve. Pokranji oltari u crkvi postali su suvišni i u novograđenim crkvama ih više nema. Suvišna je postala i propovjedaonica, jer ju je zamijenio ambon kod glavnog oltara i jedinog oltara u crkvi. U svetištu je napravljeno i prikladno svetohranište i krstionica.

Propisi za obnovu i izradu uređenja novih crkava nisu dokinuli postojanje uređenja unutrašnjosti starih crkava. Što više! Crkva je zabranila devastaciju – uklanjanje starih oltara, propovjedaonice i sličnih predmeta. Sve staro treba sačuvati i s poštovanjem podržavati kao kulturnu baštinu i kao dokaz religioznosti starih generacija.

Crkva Majke Božje od Pohođenja u Mariji Gorici u današnjem obliku postoji od 1761., kad je posvećena i potpuno namještena. Njezin namještaj je u cijelosti sačuvan, sadržajno vrlo vrijedan i treba mu posvetiti pažnju. I ne samo poštivanje kulturne baštine župe Marije Gorice nego

i radi očitovanja vjerničkog života, dok taj crkveni prostor nije bio župno sastajalište vjernika do 1784. kada je u Mariji Gorici osnovana župa. Namještaj sadašnje crkve je dokaz zalaganja franjevaca, u kojoj su samostanci podržavali štovanje čudotvornog kipa Majke Božje.

Crkva ima: glavni, veliki oltar u svetištu i 4 pokranja oltara u lađi, te mali oltar u prostoru prizemno u tornju. Vjerojatno je i u izvornoj crkvi prije uređenja sadašnje bilo također pet oltara u crkvi. Do promjene zaštitnika crkve 1682. glavni oltar je bio Sv. Petra, apostola, a u lađi su sigurno postojali: oltar Majke Božje, Svetoga oca Franje Asiškog i Sv. Antuna Padovanskog. Kad je glavni oltar postao oltar Majke Božje od Pohođenja, u lađi su tada bili: oltar Sv. Franje, oltar Svetoga Antuna, oltar Ivana Nepomuka i oltar Triju Kraljeva. Ovo je moje mišljenje, jer zapisa za unutrašnje uređenje crkve prije 1761. nema.

Glavni oltar

Mramorni glavni oltar smješten je središnje uz zapadni zid svetišta. Djelo je kipara Francesca Bensa iz Gorice kraj Trsta. Prema sačuvanoj vlastoručnoj potvrdi kipara Bensa oltar je naručio Ivan Rauch i 28. veljače 1757. platio 850 forinti i 52 križanke. U Rauchu su franjevci Marije Gorice imali velikoga dobročinitelja. Bio je i sindik samostana. Samostanu je ostavio veliki legat od 400 forinti, pa su njegovi nasljednici iz imanja Lužnice, Jakovlja i Oroslavlja plaćali samostanu godišnje kamate, a godišnje su služili 640 misa za pokoj njegove duše, za pokoj duše njegove žene i roditelja. Kad je Rauch umro franjevci su ga odjenuli franjevačkim habitom i sahranili u svojoj crkvi.

U mramornom glavnom oltaru svetohranište i nišu iznad svetohraništa, gdje je smješten kip Bl. Djevice Marije, dali su izraditi a i platiti sami franjevci. A isto tako su dali na pozadinskom zidu iza mramornog oltara naslikati fresku koja dopunjuje i povećava sam oltar.

Budući da je visina pozadinskog zapadnog zida u svetištu preko 11 metara mramorni veliki oltar je bio premalen za taj prostor. A jer je u nišu glavnog oltara trebao doći kip Blažene Djevice s Djetetom Isusom u naručju, a crkva je

posvećena Djevici Mariji od Pohođenja, Franjevci su na pozadinskoj stijeni – središnje dali naslikati barokni retabl s po dva visoka, okrugla stupa s kompozitnim kapitelima, a između profiliranog gređa slikar je naslikao susret Djevice Marije s Elizabetom ispred ulaza u Elizabetinu kuću. Tako je zadovoljeno želji, da se istakne posveta crkve u čast susreta Marije i Elizabete – pohod Marije k rođakinji Elizabeti. U središnji prostor naslikanog retabla smješten je mramorni oltar velikog oltara tako, da daje dojam jedinstvenog oltara.

Podnožje mramornog oltara su dvije stepenice. Dolnja stepenica je 12 cm, a gornja 14 cm. Na gornjem dijelu podnožja oltara stoji stipes oltara s vrlo dopadljivo izrađenom barokno raspjevanom kartušom. Na povijenim gornjim dijelovima podnožja oltara postavljena je oltarna menza (stol). Duljina mu je 207 cm, širina 50 cm, a visina od stepenice do menze oltara iznosi 99 cm.

Uz menzu obostrano su mramorno oblikovani stupovi, na koje su smješteni kipovi oltara. Na desnom stupu je Sveti otac Franjo Asiški s Raspelom u lijevoj ruci položeno na Franjino srce, a desna ruka je ispružena u desno, dok je glava Sveca okrenuta prema oltarnom kipu. Na lijevom stupu stoji Sveti Ivan Nepomuk, mučenik ispovijedne tajne, obučen u kanoničko odijelo, s biretom na glavi. Na desnoj ruci drži knjigu: na knjizi raspelo, slično onome kod Sv. Franje. Ispruženom lijevom rukom podržava donji dio Raspela. Glava mu je nagnuta prema središnjoj niši. Na oltar je postavljen sveti Ivan Nepomuk, jer je nebeski zaštitnik darovatelja oltara – Ivana Raucha.

Na središnjem dijelu oltarnog stola nalazi se malo, barokno oblikovano, mramorno svetohranište. Ostali dio gređa ispunjaju podnožja stupića uz oltarnu nišu.

Središte mramornog retabla velikog oltara je niša. Okvir niše je mramorni okvir, ukrašen raznobojnim mramorom, desetak cm širok, polukružnog završetka. S obje strane niše nalaze se po dva malo ukošena glatka mramorna stupića, kompozitnih glavica. Nad stupićima i polukružnom ramom nalazi se profilirano gređe i na njemu atika. Iznad rame u atici je grb Rauchovih, kojeg drže dva klečeća, krilata anđela, ako ukrasi atike obostrano su po dvije

anđeoske glave, a na malim postamentima iznad vanjskih stupića stoji po jedan kip ženskih figura: Sv. Katarina s kotačem – desno, Sv. Barbara s kaležom – lijevo. To su slike na zidu.

Atika završava s tri barokno izrezbarena lista u obliku pupoljka i na malom postamentu stoji kip, koji predočuje Sv. Krstitelja, uz lijevu nogu janje.

Na vanjskom desnom stupu naslikanog retabla – dolje, naslikano je Srce Isusovo, a na lijevom stupu naslikanog retabla – dolje, naslikano je Srce Marijino, oboje u veličini kipa. Sliku je naslikao Druzani iz Zagreba 1908.

Strukturu mramornog velikog oltara zajedno s kipovima naručio je i platio Ivan Rauch, a svetohranište i nišu za kip Majke Božje nabavili su i platili samostanci Marije Gorice.

Kip Majke Božje smješten je u oltarnoj niši. Oblači se i haljine su u većem broju sačuvane. Najvredniju od sačuvanih haljina od bijeloga brokata poklonila je grofica Čikolin od svoje vjenčane haljine. Osim bijele haljine sačuvano je nekoliko i u drugim bojama. Uz kip Gospe u niši obostrano je po jedan veći, klečeći krilati anđeo odorans. Dva manja, krilata anđelića lebde iznad kipa Gospine glave.

Gotička Madoṅa u Mariji Gorici

Naš poznati stručnjak za kulturnu baštinu hrvatskoga područja Dr. Anđela Horvat je pod naslovom: »Tri gotičke franjevačke Madone selice« u »Peristilu« broj 20. 1977. opisala tri sačuvana kipa Bl. Djevice Marije, koje su radi političkih i drugih razloga napuštala svoja izvorna mjesta – selile su se.

Prvi kip potječe iz Bosne, a sada je u Mariji Gorici. Drugi je zatečen u Koprivnici, a sada je u Osijeku. A treći po predaji potječe iz Slunja, a sada je na Trsatu.

»Na temelju stilskih oznaka najstariji je onaj iz Marije Gorice. Dosta vitka figura Bogorodice spuštenih, uskih ramena, s tijelom u gotičkoj linij **S**, stoji na 4 cm visokom postamentu s natpisom u gotici Heil. Maria 14... (s gotički pisanim brojem 4,DO^0). Kip je pretrpio različite izmjene. Ima i izmjenjenu Bogorodice s nagibom prema djetetu.

Glava bez kose pokrivena je perikom. Kip je okrunjen 22 cm visokom baroknom krunom nabuhlog oblika i svršava kuglicom s križem, što se slično ponavlja i na kruni na glavi Isusa. Marijina haljina ima oko vrata labuđeg tipa obli izrez, a pri dnu su na podnožju meko položeni nabori zavrnuti prema gore. Ispod njih visi šiljata cipelica desne noge. Haljina se pri dnu proširuje do one širine koju kip ima otprilike u bokovima. Posebno se razigrala draperija plašta prebačenog preko haljine. Kružni su nabori preko plošnih, neoznačenih grudi najsjeckani na rubovima. Eliptični, duboki nabor stanjen na površini kao rub zdjele naglašava trbušni dio plastike, osobito ako je gledamo u profilu. Daljni se nabori u obliku slova V spuštaju do niže naznačenog koljena, a kaskadice nabora koji padaju od ruku ne strše, nego su priljubljene uz tijelo, koje postaje vitko čim eliminiramo plašt. Desnom oštećenom (i sada krivo postavljenom) rukom Marija drži barokno žezlo, a ljevicom okomito drži dijete Isusa. Mala sjetna glavica prekrivena je perikom kao i Marijina glava i okrunjena baroknom krunom visokom 16 cm. Obje su krune veće od glava na koje su položene. Međutim ispod krune i perike sačuvale su se na dječakovom tjemenu smeđe gotičke plošno izrezbarene kovrčice kose. Mati brižno nosi malo ali čvrsto i široko tijelo nagoga dječaka, držeći ga za njegovu lijevu nožicu, dok se on desnom nožicom odupire o bok. Desnom se ručicom Isus hvata za kružni rub majčinog plašta, a u ljevici drži kuglu s križem.

Kip je izrađen od laganog no čvrstog žućkastog, ponešto crvotočnog lipovog drva, a visok je 80 cm. Straga je župalj, ali naknadno zatvoren daščicom. Osim navedenih izmjena i oštećenja kipa odsjećeni su i neki dijelovi oko Marijinog ramena. Kip je izgubio boje prvotnog fasunga koji se oljuštio, a vide se ostaci bijele podloge. Inkarnat lica je ružičast, oči su plave, a takve je boje i plašt«. (A. Horvat, »Tri gotičke franjevačke Madone selice, »Peristil« broj 20, Zgb. 1977, str. 13).

Nakon pomno provedenih analiza A. Horvat je zaključila, da bi postanak kipa u Mariji Gorici trebalo smjestiti negdje oko **1430.** godine, kad je trajanje stilskih osobina mekog stila na izmaku (o.c. str. 16).

Prema pisanju P. Greiderera, Germania Franciscana..

tom I, str. 139. kip Majke Božje donio je neki biskup Franjevac iz Bosne potjeran od Turaka i dao ga Franjevcima dok su još boravili u crkvi Svetoga Križa u brdovačkoj župi«. A to znači: poslije 1517. godine. Na tome kipu stoji napisano: Heil Maria 14 (I), kako je to provjerio župnik Faustin Čubranić. Dosljedno: potječe iz 15 stoljeća. I kao takav bio je štovan kao čudotvoran kroz cijelo vrijeme, dok su Franjevci boravili na Gorici, koja se upravo radi štovanja Bl. Djevice Marije i prozvala Marija Gorica, jer je od 1682. i crkva samostanska Sv. Petra apostola, pretvorena u crkvu Bl. Djevice Marije od pohođenja. I nakon dokinuća franjevačkog samostana u Gorici 1789. postala je župnom crkvom i do danas se naziva Župa Majke Božje od pohođenja u Mariji Gorici.

Odijevanje gotičkog Marijinog kipa

»Jedan od posebnih načina na koji su vjernici nastojali približiti Mariju svom predožbenom svijetu očituje se u praksi oblačenja Marijinih kipova u tekstilne haljine, čime je i obični puk sudjelovao u oblikovanju Marija lika.

U mnogim evropskim zemljama, osobito tamo gdje je barokni stil zavladao likovnim poimanjem i izrazom, susreće se u crkvama, posebno u Marijinu svetištu i prošteništima, kip B.D. Marije zaogrnut odjećom.«

Običaj odijevanja Gospinih kipova u haljine postoji i u našim Marijinim prošteništima. U sjevernoj Hrvatskoj to vrijedi za Mariju Bistricu, Lobor, Aljmaš, Molve, Kloštar Ivanić.

Kipovi se odijevaju na više načina. Za nas je važno istaknuti, da je kip Gospe od pohođenja u Mariji Gorici također zaodjevan. I jer se radi o gotičkom kipu Bl. Djevice Marije, odijela tog kipa, ne odijevaju se, nego se izvorno bogato izmodelirano neke vrsti zavjesa, antipendij, koji je tako izrezan da cijeli kip pokriva od vrata do stopala bez nabora. Odjelce za dijete Isusa istovrsno je s Gospinom odjećom.

Odjeća Gospina je ukrašena na različite načine. »Od deset sačuvanih odjeća tipa zavjesa kojima se pokriva kip Majke Božje Goričke izgleda ovako: Odjeća je od tamnocrvenog baršuna sa šišanim cvjetnim uzorkom. Sredinom od vratnog izreza do donjeg ruba pruža se pruga od dvije trake široke zlatne čipke. Vidimo da je i na tom, do krajnosti reduciranom obliku postignut savršeno skladan dojam stilske odjeće španjoslkog baroka. U toj izvanredno vrijednoj seriji ruha zapazit ćemo i drugu osobinu tog odjevnog stila, a to je nabrani čipkasti ovratnik, koji se u španjolskoj modi ističe svojom veličinom i ukrućenošću, dok je na naša dva primjerka skroman, ali pak prisutan.

Niz od 12 veoma vrijednih haljina za kip Blažene Djevice Marije s odgovarajućom odjećicom za dijete Isusa pronašao je u jednoj kutiji na tavanu župnik Faustin Čubranić u Mariji Gorici. Po tkanini, ukrasu i uzorcima (teški brokat, baršun, pozamenterijske vrpce, zlatna čipka) haljine pripadaju 17. i 18. stoljeću. Iz pisma Franje Čikulina zna se, da je grofica Čikulin Goričkoj Gospi testamentalno ostavila svoju vjenčanu haljinu. Ondje se sa sigurnošću zna koja je ta od 12 drugih odjeća.

Opširno o odijevanju Gospinih kipova pisala je Jelka Radauš Ribarić pod naslovom »Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata« (Zbornik »Mundi merioris origo«, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1988., predavanje 1983. na Malti. Zbornik radova hrvatske sekcije IX međunarodnog kongresa. Glavni podaci su iz te publikacija dopuštenjem spisateljice uz srdačan Hvala!

Pokrajni oltari

Po običaju vremena polovicom 18. stoljeća, kad je u Mariji Gorici dovršena samostanska crkva Bl. Djevice Marije, od pohođenja, doprinosima darivatelja jer je samostan od svojega utemeljenja bio siromašan, podignuta su i četiri pokranja oltara, smještena u lađi crkve. I to dva oltara na desnom zidu lađe, a dva oltara na lijevom zidu. K tomu još i jedan mali oltarić pod tornjem. Na desnoj strani, koja se tada označavala – na strani poslanice – oltar Sv. oca Franje Asiškog, trećeredski i oltar Sv. Antuna Padovanskog, s lijeve strane, na strani evanđelja, oltar Sv. Ivana Nepomuka i oltar Svetih Triju Kraljeva. Oltarić pod tornjem bio je oltar Žalosne Gospe.

1. Oltar Sv. Franje Asiškog – danas oltar Sv. Ivana Nepomuka opća je poznata činjenica, da se u svim franjevačkim crkvama redovito nalazi oltar Sv. oca Franje Asiškog, utemeljitelja triju franjevačkih redova. Posebni razlog je i taj, što se u franjevačkim crkvama nalaze Bratovštine od pojasa Sv. Franje, kasnije prozvana i Treći red, pa je okupljanje članova te bratovštine u franjevačkim crkvama svakog mjeseca bilo kod oltara Sv. oca Franje. Članovi bratovštine su se brinuli za održavanje Franjinog oltara, kitili cvijećem i donosili svijeće. Na tome oltaru su se prikazivale svete Mise za pokojne i žive članove bratovštine.

Oltar Sv. oca Franje u dovršenoj samostanskoj crkvi Marije Gorice podigao je 1758. Đuro Ligutić (Greiderer, o.c. str. 140). Bio je plemić i sahranjen je u crkvi pred ulazom u sakristiju.

Između propovjedaonice i oltara Sv. Antuna Padovanskog smješten je oltar Sv. oca Franje Asiškog. Drveni retabl oltara prislonjen je uza sjeverni zid Lađe. Djelo je slikara, kipara, stolara i marmorizatora. Vjerojatno su ga izradili braća franjevci, stolar i kipar i marmorizator, jer je Provincija u to vrijeme imala vrsne majstore tih zanimanja. Oltarnu sliku, koja je uništena, vjerojatno je naslikao Ljubljanski slikar Valentin Metzinger, koji je bio djelatan u Samoboru, Jaski, Karlovcu i na Trsatu, a posebno u ljubljanskom samostanu.

Ispred oltara je podij, drveni, dvije stepenice, svaka od 12 cm. Menza počiva na drvenom stipesu ravnog oblika. Menza je 184 cm druga a 80 cm široka. Od podnožja do menze 98 cm. Iznad menze je oltarni retabl, koji počiva na dva podnožja s jedne i druge strane retabla. Predele je ispunjeno manjim postamentima, na kojima središnje sa svake strane oltarne slike stoji po jedan okrugli, glatki stup kompozitnih glavica. Postamenti predele su ukrašeni izrezbarenim ukrasima. U središnjoj udubini predele naknadno je smješten kip Žalosna Gospa. Marija sjedi, a na krilu joj je mrtvo Isusovo tijelo. Izvorno je taj kip bio na oltariću ispod zvonika. Izgleda, da je to djelo istog kipara koji je izradio i ona dva oltarna kipa, što stoje na postamentima s vanjske strane stupova uz oltarnu sliku. Desno je Sv. Bernardin Sijenski, a lijevo je Sv. Ivan Kapistran sa zastavom u lijevoj ruci, a desnu je ispružio s otvorenim dlanom iznad

umanjenog turčina. Oltar obostrano flankiraju po jedan pilaster profiliranog završetka. U marmoriziranoj crnoj rami polukružnog završetka polomljene crte desetak cm široke rame s rezbarenim ukrasom iznad rame s po jednom anđeoskom glavicom krilatog anđela nalazi se oltarna slika. Izvorno je to slika iz života svetoga oca Franje, a sada slika, koja prikazuje Sv. Ivana Nepomuka, kako s lijeve strane stoji ispred Djevice Marije s Isusom na desnoj ruci i pruža Gospi svoj jezik. Rubove slike završava pozlaćena tanka crta, koja ističe sliku. Iznad stupova se proteže bogato profilirano gređe polomljene crte. Na sredini gređa je u izrezbarenoj kartuši franjevački grb.

Atika je iznad gređa oblikovana tako, da su dvije volute središnje spojene na vrhu s dvije male vodoravno položene volute. Inače je atika ispunjena trakama, malim oblačićima i s 11 anđelčića, od kojih su dva s potpunim tjelesima u klečećem stavu, a ostalih 9 su samo glavice s krilcima. Atika se doimlje vrlo dopadljivo.

Na menzi oltara s lijeve strane i desne strane nalaze se izrezbarene kanonske ploče, koje na gornjoj svojoj strani imadu izrađena i po dva svijećnjaka za svijeće. Svijećnjaci su posebno postavljeni.

2. Oltar Svetoga Antuna Padovanskog

Na sjevernom zidu lađe poslije oltara Sv. oca Franje postavljen je oltar Sv. Antuna Padovanskog. Slično je građen kao i oltar Sv. Franje, ali nije istovjetan. Taj oltar je dao podići podban Ivan Bužan, zaštitnik samostana Marije Bistrice, koji je također imao grobnicu u svetištu crkve s lijeve strane.

Stolar i kipar, slikar i marmorizator ovoga oltara su nepoznati. Vjerojatno isti kao i kod oltara Sv. oca Franje. Stipes oltara je ravna ploha i postavljen je na podnožje od dviju stepenica. Drven je kao i cijeli oltar. Menza je pačetvorina 184 cm duljina a 80 cm širina, visina stipesa je 103 cm. Na menzi je drveni retabl, jednostavne izradbe. Predele sačinjavaju mali postamenti na kojima počivaju stupovi i kipovi svetaca. Na središnjem dijelu predele smještena je bogato izrezbarena kvadratna slika na način ukrasa, a sa strane stupova sa svake strane po jedna kanonska ploča

izrađena ukrasna i kao svijećnjak s dvije svijeće, posebno izrađeni.

Na malim postamentima sa svake strane je po jedan okrugli, glatki marmorizirani stup kompozitivnih glavica. S vanjske strane oltarni retabl flankiraju izrezbareni ukrasi na proboj. S lijeve strane taj ukras je uklonjen. S unutrašnje strane stupova nalazi se uz oltarnu sliku po jedan pilaster, ukrašen, na vrhu profilacije pilastra postavljena je po jedna glavica krilatog anđelčića. Između ovih pilastra nalazi se oltarna slika u svjetlo obojenoj rami, profiliranoj i 9 cm širokoj, koja je na gornjoj strani u obliku polukružna polomljena crta. Slika predočuje Sv. Antuna, koji je u lijevom kutu slike, licem okrenut klečeći ispred Djevice Marije, koja mu pruža maloga Isusa. U desnom kutu slike jedan anđeo okrenut prema Svecu drži ljiljan. Gore iznad Antunove glave nekoliko anđeoskih glava. Na malim postamentima uz sliku smješteni su kipovi, desno: Sveti Sebastijan, mučenik, zaštitnik od kuge; lijevo: Sveti Rok, također zaštitnik od kuge. Sebastijan privezan uz drvo i strelicama po tijelu, dok Rok kao putnik prstom lijeve ruke pokazuje ranu na lijevoj nozi.

Grede oltara obilježuju profilirani vijenac polomljene crte. U sredini greda smješten je izrezbarenim ukrasom oblikovani štit grba – vjerojatno Bužana koji je oltar dao podići.

Atika je oblikovana kao kat retabla oltara tako, da su obostrano iznad stupova na malim postamentima po jedan mali, krilati anđeo. Između anđela s jedne i druge strane postavljen je po jedan uglati stupić iznad kojega je malo grede i iznad njega stilizirana vaza s cvijećem. U prostoru između stupića napravljena je niša, gdje se središnje kao u stiliziranoj rami nalazi kip Svetoga Franje u zanosu, koji kleči od lijeva na desno, a poluokrenut licem prema desnoj strani. Lijevu ruku ispružena dlana drži na desnoj strani, dok je desnu ruku ispružio prema dolje. Svetac je u molitvenom stavu. Prostor niše trake su podijelile u manje prostore, u kojima su smještene glavice krilatih anđelčića – njih sedam. Gornji dio atike završava s dvije u sredini spojene volute.

3. Oltar Svetih Triju Kraljeva

Na istočnom zidu lađe, bliže koru, nalazi se oltar Svetih Triju Kraljeva. Ovaj oltar je dala podići plemkinja Barbara Radivojim 1757/58. godine. Izradbom je sličan oltaru Sv. Antuna Padovanskog i dobro je uščuvan.

Na podnožju dviju stepenica širine 12 cm postavljena je menza oltara, koja je s prednje strane ravna ploha, i od stepenica do vrha visina je 98 cm. Duljina menze iznosi 184 cm, a dubina 80 cm. Iznad menze je drveni retabl oltara. Donji dio predele sačinjavaju mali postamenti iznad kojih su sa svake strane po jedan stup i po jedan pilaster. Na postamente stupova postavljene su obostrano kanonske ploče tako izrezbarene, da se na svakoj nalazi oblikovan svijećnjak za svijeću. Središnji dio predele oblikovan je kao malo svetohranište, oko kojega se s izvanjske strane nalazi izrezbareni ukras. Prednja strana svetohraništa je ravna ploha, na kojoj je naslikana mala pokaznica s hostijom, a na gornjem dijelu ukrasa postavljeno je Raspelo. Iz predele središnje je napravljeno podnožje za oltarnu sliku. Taj veliki postament je na gornjoj strani profiliran.

Središnji dio oltarnog retabla sačinjavaju sa svake strane oltarne slike: jedan pilaster, s gornje strane ukrašen izrezbarenim ukrasom, završava profilacijom iznad koje je postavljena glava krilatog anđelčića. Uz pilaster se obostrano nalazi po jedan okrugli, glatki stup kompozitne glavice. Retabl je obostrano uz stupove flankiran dugim izrezbarenim mrežastim ukrasom na proboj. I oba ta dva ukrasa su dobro sačuvana.

Oltarna slika je u 9 cm širokom, profiliranom okviru i završava polukružno izlomljenom crtom. Na donjem dijelu je ravna. Slika je ulje na platnu. Predočuje poklon istočnih Mudraca. Djevica Majka sjedi na desnoj strani slike. Na krilu drži dijete Isusa. Postavljena je malo u koso s lijeva u desnu stranu. Jedan Mudrac s darom u ruci kleči, nagnut prema Djevici i pruža Isusu dar. Poslije ovoga kao u pokretu s dubine slike s lijeva u desno druga dva Mudraca. Gore na svodu zvijezda. Slika je još dobro uščuvana.

Iznad slike na rami su dva izrezbarena ukrasa. Slijedi polukoso i izlomljeno profilirano gređe. Iznad glavica stu-

pova na gređu je obostrano po jedan mali krilati anđeo u sjedećem položaju, raširenih ruku. Ispod središnjeg zavoja profilacije gređa postavljen je grb darovateljice oltara plemkinje Barbare Radivojin u obliku štita, ukrašen izrezbarenim ukrasom. Na voluti gređa s obje strane grba postavljena je po jedna oveća vaza s cvijećem.

Atika nadvisuje gređe kao mali oltarni retabl, koji obostrano napravljene niše zatvaraju po jedan trobridni stupić, koji iznad malog profiliranog postamenta ima poveću vazu s cvijećem kao ukrasom. U niši atike na ovećem oblaku kleči kip oca Franje Asiškog, postavljen s desne u lijevo – raširenih ruku: oko kipa su trake a između traka sedam glava krilatih anđelčića. Atika završava s dvije položene volute, koje se središnje spajaju s izrezbarenim malim ukrasom.

Uz oltarnu sliku se naslonjen na pilaster desno nalazi kip Svetoga Valentina, svećenik i mučenik, zaštitnik od padavice i sličnih živčanih oboljenja s jednim bolesnim muškarcem do nogu. S lijeve strane oltarne slike naslonjen na pilaster nalazi se kip Svetoga Florijana, mučenika, rimskog časnika, koji u lijevoj ruci drži zastavu kao nebeski zaštitnik vatrogasaca i pomoćnik u slučaju vatre i svih onih, koji se bave zanimanjima s vodom – mlinara i brodara.

4. Oltar Srca Isusova – izvorno Sv. Ivana Nepomuka

Na istočnom zidu lađe iza svetišta smješten je izvorno oltar Svetoga Ivana Nepomuka, što ga je poklonio crkvi Aleksander Jellačić, posjednik iz Kraja, a danas je to Ladu̇č. Ispred toga oltara je bila i grobnica obitelji Jellačić.

U vrijeme postojanja župe u Mariji Gorici taj oltar je dobio novog zaštitnika, pretvoren je u oltar Srca Isusova, a mjesto oltara Svetoga oca Franje, jer franjevaca u Mariji Gorici više nije bilo, njegov oltar je postao Sv. Ivan Nepomuk, a oltar Ivana Nepomuka je postao oltar Srca Isusova.

I ovaj oltar je izvorno izradio isti stolar, kipar i marmorizator. Nosi sva značajna svojstva i oznake kao i ostala tri pokranja oltara. Razlikuje se od ostalih samo oltarnom slikom, koja je naknadno naslikana. Promjena je načinjena na početku 20. stoljeća, kad se štovanje Srca Isusova radi posvete cijeloga stoljeća Srcu Isusovu, koje je učinio papa

Leon XIII. Tad se i po župnim crkvama i filijalama zagrebačke Nadbiskupije podižu oltari i unose slike Srca Isusova u crkvene prostore. Tako je i u crkvi Marije Gorice postavljena slika Srca Isusova na oltar Sv. Ivana Nepomuka 11. XI 1917. godine. Naslikao ju je zagrebački slikar Kaplan za 300 kruna. Taj je svoj slikarski atelier imao u Dugoj ulici (Spomenica II str. 110-111).

Na dvije drvene stepenice širine 12 cm stoji stipes oltara u obliku groba s ukrasom kao i na glavnom oltaru. Menza je 184 cm duga a 80 cm široka, od podnožja do menze visina je 101 cm.

Na menzi je pozadinski postavljen drveni retabl, koji sačinjavaju dva okrugla stupa, glatka s kompozitnim glavicama. Predele oltara slično na ostalim oltarima. Kanonske ploče su izrađene u obliku svijećnjaka s po dvije svijeće. Središnje retabla je oltarna slika, ulje na platnu, slikar Kaplan, 1917. godina, u 9 cm širokoj profiliranoj rami, polukružnog, vitičastog završetka. Na malim postamentima su kipovi svetaca, desno stoji Sv. Augustin, crkveni naučitelj, a lijevo je Sveta Margareta Kortonska, pokornica Trećeg reda sv. Franje.

Gređe oltara je kao i na ostalim oltarima. Iznad oltarne slike je grb obitelji Jellačić, koja je dala podići taj oltar pod naslovom Sv. Ivana Nepomuka.

Oltarni retabl završava atika oblikovana kao i na ostalim pokranjim oltarima.

Oltarić Žalosne Gospe

U prostoru prizemlja tornja, koji ima 2,4×2,0 m površinu izvorno je tu bio postavljen oltarić s kipom Majke Božje Žalosne. Danas tu oltarića više nema. Uklonjen je. Kip je sačuvan i nalazi se na oltaru Sv. Ivana Nepomuka, bivšeg oltara Sv. oca Franje. Postavljen je ispod oltarne slike u sredini predele spomenutog oltara. Kip je sačuvan i pokazuje sve osobine kipara koji je radio i sve ostale kipove na pokranjim oltarima. Prostor ispod tornja upotrebljava se za postavljanje Božjeg groba na Veliki Petak.

Propovjedaonica

Prije II Vatikanskog sabora propovjedaonica je u našim crkvama imala značajnu ulogu. I sve je naše crkve imaju. Obnovom javnog bogoštovlja, a posebno svete Mise, isključena je iz upotrebe uvođenjem ambona na glavni oltar u crkvama.

Samostanska crkva Bl. Djevice Marije od pohođenja imala je također svoju propovjedaonicu. Budući da redovničke crkve nisu pohađali arhiđakoni u 18. stoljeću a ni do danas ne, prvi pismeni dokaz za propovjedaonicu u crkvi Marije Gorice spominje pohod arhiđakona godine 1808. U opisivanju tada već župne crkve u Mariji Gorici uz oltare piše »da je propovjedaonica načinjena umjetnički iz drva, ukrašena različitim figurama koje predočuju navještenje Božje riječi, čvrsta, prema zapadu« (De sugestu. Hic ex ligno affabre factum, variis figuris verbi Divini anunntiationem representatibus irnatus, firmus, occidentem versus) (Prot 64/XX). Pohoditelj arhiđakon 1820. spominje goričku propovjedaonicu ovako: »Propovjedaonica je iz drva vrlo umjetnički napravljena i naklonošću đakovačkog biskupa Cholnicha podignuta. Smještena je u crkvenoj lađi sa strane poslanice, s prikladnim uzlazom i proviđena svojim Raspelom« (De sugesto. Sugestus est de ligno molli affabre factus, ac munificentia donati Episcopi Diacovariensi Cholnich erectus. Collocatus est in Corpore Ecclesiae ex parte Epistolae, accensu commodo, et suo Crucifixo provisus – Prot. 67/XXII).

O toj umjetnički izrađenoj propovjedaonici Marije Gorice, umjetnički vrednovane podatke napisala je Dr. Doris Baričević u svojoj disertaciji, što je vrijedno i korisno i ovdje u cjelosti prenijeti.

– Na samoj propovjedaonici nalazi se grb donatora Josipa Antuna Čolnića, biskupa bosankog, a kronogram u kartuši orgulja odaje zbirom svojim istaknutih slova da je propovjedaonica postavljena godine 1762. Među lijepim baroknim inventarom crkve ona se ističe osobitim bogatstvom slikarskog i kiparskog ukrasa, bujnim ornamentima perforirana rocaillea i kvalitetnom izradbom, koja odaje vrsna majstora. Ikonografski program, interpretiran slikapa i skulpturama, bio je kako izgleda izvorno bogatiji, jer su na ugaonim volutama sa strane središnjeg reljefa govornice nekada bile (sjedeće?) figure, koje su nažalost izgubljene.«

»Propovjedaonica je podignuta na lijevi pilestar triumfalnog luka, dosta visoko, jer je prilaz priveden stepenicama iz sakristije. Njezina zagasita, crno smeđa marmorizacija i obilna pozlata ornamenata i skulptura vjerojatno su originalni. Govornica je konstruirana iz pravokuta sa fasadno razvijenom konveksnom prednjom stranicom, dok se bočne nakon početnog uvoja zaobljuju prema crkvenom zidu, pri čemu je lijeva stranica produljena kao podest prema prilaznom otvoru u zidu svetišta. Zaobljene obrise govornice podcrtavaju u horizontalnoj liniji valoviti profili podnožja i završnog vijenca. Horizontalna je još naglašena nizom uspravnih malih rocaille-kartuša na izbočenom pojasu podnožja. Donji završetak govornice tvore naglo uvičene i rocailom prekrivene stranice piramide obuhvaćene pri dnu prstenom pod kojim visi bujno ornamentirana, trostruko stupnjevano vršci konzolica.«

»Vertikalnu raspodjelu govornice preuzimaju volutni pilastri čiji gornji uvoji nose obrate završnog vijenca, dok jako istaknute i školjkom ukrašene donje volute poput kopča obuhvataju podnožje. Ispod njih se nastavljaju ornamentirane volutne trake, koje pri dnu ponovo poput kopča spajaju piramidni dio govornice sa visećom konzolicom. Cijelu prednju stranicu govornice zauzima slikovito razgibana rocaille-kartuša kao okvir velikog plastičnog prizora propovijedi dvanaestogodišnjeg Isusa u hramu. Jedna konzolno izvijena školjka nosi dva vitka punoplastična istaknuta stupa jedne edikule iza koje se u sve plićem reljefu nazire antikizirajuća arhitektura hrama. Na sredini te kompozicije stoji na stepeničkom podestu sa baldahinom i zavjesom mladenački lik Isusa i diskutira sa učiteljima, koji okružuju podest, dok dvojica stoje postrance u malim nišama. Na bočnim stranicama razvijaju se u pravokutnim rocaille-okvirima slikane scene zaruke Marije i Josipa, te Josipova sna. Na prednjoj strani piramidnog završetka govornice

stoji natpisna kartuša u bujnom ornamentalnom okviru sa kronogramom:

CVIVs	grb
VIDEs insigne	kojeg gledaš
Is MVnlflCE eXtrVXIt	blagonaglono je ovu podigao
beate VIrginis	blaženoj Djevici
honori	na čast

Kronogram daje kao godinu postavljanja propovjedaonice godinu 1762. Na vijencu govornice kleči mali anđeo koji drži malo raspelo«.

»Zidni pilastar između govornice i baldahina pokriven je rezbarenim naborima traperije pred kojom stoji u pravokutnom, polukružno zaključenom rocaill-okviru velika slika Sv. Antuna Padovanskog. Nad slikom je ukošeno aplicirana velika kartuša sa reljefno istaknutim grbom donatora kojega podržavaju dva lijepa lebdeća anđela. Iza njih je razapeta zavjesa s resama, koja pada sa baldahina kao dekorativna folija pozadinskog zida.«

»Nemirni obrisi vijenca baldahina opetuju temeljni oblik govornice. Na prednjoj strani profiliranog i lambrekinama optočenog vijenca lebdi golub okružen zrakama. Nad vijencem strmo se penju snažne volute, noseći na vrhu plitku pokrovnu ploču na kojoj pred polukružnom gloriolom od oblaka o snopova zraka sjedi Bog otac sa anđelima« (Dobrotom Dr. Doris Baričević, Doktorska dizertacija, str. 178-179).

Darivatelj ove doista umjetnički vrijedno izrađene propovjedaonice biskup je bosanski Antun Josip Ćolnić iz Ćolke, koji je bio župnik u Brdovcu, kanonik u Zagrebu i konačno biskup u Đakovu, veliki prijatelj plemićke obitelji Patačić a i osobiti prijatelj franjevaca. Njegov je dar i oltar Sv. Antuna Padovanskog u crkvi Sv. Roka u Virovitici. Godine 1773. je umro u Đakovu kao posljednji bosanski biskup.

Ispovjedaonice

Među dobro uščuvanom namještaju crkve Bl. Djevice Marije od pohođenja u Mariji Gorici treba posebno istači

upravo ispovjedaonice. U svemu ih ima četiri. Izvorne su i načinjene su u vrijeme, kad su podignuti oltari i orgulje – svakako 1759 do 1761. godine. Dr. Đurđica Cvitanović je zapazila, da se te ispovjedaonice visinom uklapaju prema podnožju stupova lađe na koje se naslanjaju. Djelo su stolara, vjerojatno brata franjevca. Barokne su. Uklade su rasčlanjene pilastrima i završene profiliranim vijencima. Vrlo prikladno su napravljene za ispovjednike i za pokornike. Marmorirane su. Dvije od njih četiri imaju iznad ulaznih vrata u ispovjedaonicu u kartuši sastavljenoj od dvije volute i nadsvođene profiliranim vijence, iznad kojeg je križ slika. Na jednoj je slika Marije Magdalene, pokornice uz nju alabastrena posudica, a na drugoj je franjevačka pokornica i svetica Margareta Kortonska, čita Sv. Pismo a uz nju je malo pseto. Ostale dvije ispovjedaonice nad ulazom završavaju plamenim buketom perforirane školjke (Đ. Cvitanović, Kaj, Zagreb 1992, XXV, broj 3, str. 84/85).

Sačuvane ispovjedaonice – njih četiri u razmjerno manjoj crkvi, svjedoče, da je za vrijeme franjevaca u Mariji Gorici bilo značajno proštenište Bl. Djevice Marije. Mnogo se ispovijedalo hodočasnike.

Ispod kora na desnoj strani nalazi se sačuvana i jedna starija ispovjedaonica, koja pokazuje, kako je njezin stolar znao vrlo prikladno napraviti praktičnu ispovjedaonicu u svakom pogledu.

Krstionica

Na desnoj strani lađe, gdje se spaja zapadni zid lađe i korski zid postavljena je krstionica, koja je napravljena poslije 1789., kad je Marija Gorica postala samostalnom župom. Napravljena je u baroknom stilu. Na četverobridnom stupu, koji stoji na malom profiliranom podnožju četverokuta. Na tome stupiću izrađen je prikladni, veći četverokutni ormarić, koji s prednje strane ima polukružna vratašca s ključem. Taj ormarić, u kojemu se čuva krsna voda i sve ostalo, potrebno za krštenje završava profiliranim vijencem, iznad kojega s prednje strane na profiliranom podnožju stoji lik Bezgrješne Djevice. Marija stoji na zemaljskoj kugli i nogom gazi glavu paklenoj zmiji. Svjedok je Kristove pobjede nad uzročnikom istočnog grijeha.

Tron Blažene Djevice Marije

U mnogim prošteništima Majke Božje (Ivanić) nalazi se vrlo lijepo oblikovan Tron Djevice Marije, a služio je za procesije kod kojih se nosila slika ili kip Blažene Djevice Marije. To je u barokno vrijeme bogato ukrašeno i oblikovano prijestolje, na kojemu se nosila Kraljica Marija. Takav tron je postojao i u Mariji Gorici i sačuvan je. Nalazi se kod oltara Sv. Ivana Nepomuka (nekada oltara Sv. oca Franje), i propovjedaonice. Đurđica Cvitanović taj tron naziva »prijenosni kip Blažene Djevice Marije« i opisuje ga: »na baroknom postamentu s malim anđelima lučonošama pod rokoko prozračnim dekoriranim baldahinom volutaste konstrukcije sjedi Majka Božja s djetetom, s krunama na glavi obučena je u noviju odjeću. Postolje se na procesijama nosi na dvije motke«. (Kaj, o.c. str. 85).

Križni put

Pod utjecajem franjevaca svetog Leonarda Portumauricijskog, velikog misionara, koji je sastavio 14 postaja Križnog puta kao pučku pobožnost i kroz svoj misionarski rad je širio, uvodila se ta korisna pobožnost najprije u franjevačkim samostanskim crkvama, a kasnije i u mnogim župnim crkvama. Za obavljanje te pobožnosti dovoljno je bilo postaviti male križeve na 14 mjesta u crkvi, dovoljno za dobivanje oprosta, što su pape toj pobožnosti udijelile. Postepeno se počelo uz križeve uvoditi i slike, koje su predočivale sadržaje pojedinih postaja Križnog puta.

Koliko je meni poznato postavljanje slika Križnog puta započelo je u polovici 18. stoljeća. Kako je vrlo vrijedan izvorni Križni put u obliku postavljenih 14 postaja uveden 1742. godine u novosagrađenu crkvu (1731) na Kotarima kod Sv. Lenarta, smatram, da je izvorno sačuvani Križni put i u Mariji Gorici nastao i postavljen između 1758. i 1761.

Slike Križnog puta su naslikane na platnu, 55×74 cm, uokvirene u tamno obojene rame, profilirane. Na njihovoj gornjoj strani je izrezbarenim ukrasom daščica, na kojoj se u ovalu nalazi rimskim brojkama označena postaja, a na

vrhu ovala je pričvršćen drveni crno obojeni križ. Na prvoj postaji je Pilat prikazan kao turski sudac. Sada se Križni put obnavlja i tri postaje su u Zavodu za restauraciju obnovljene.

Svijećnjaci na glavnom oltaru

U vrijeme izgradnje glavnog oltara nabavljeni su i vrlo lijepo oblikovani svijećnjaci za taj oltar. Načinjeni su iz srebra. Sa svake strane svetohraništa preuređeni stoje i danas po tri od tih svijećnjaka: veliki, srednji i manji.

Na tom oltaru iza ovih svijećnjaka stoji i šest mesingastih iz 1823. godine.

Vječno svjetlo, barokno od srebra, nalazi se u župnom dvoru. Gospodin Faustin Čubranić, župnik, predmjeva da su srebrene i one svjetiljke, ispred sva četiri pokranja oltara, jer su stilski – izradbe kao i svjetiljka vječnog svjetla.

Dvije Gospine slike u crkvi

Starija slika, ulje na platnu, 145×113 cm, slikar nepoznat, uramljena. Prikazuje Blaženu Djevicu Mariju, a uz njen lik sa svake strane po tri anđela. Vjerojatno je to bila oltarna slika, kad je zagrebački biskup Martin Borković 1682. posvetio crkvu u čast Pohoda Najke Božje. Đurđica Cvitanović smatra, da je naslikana početkom 18. stoljeća.

Druga slika, ulje na platnu, 140×95 cm, slikar nepoznat, originalna je iz polovice 18. stoljeća. Prema ukrasima na haljini bila je prava oltarna slika na novo podignutom, mramornom oltaru. Ta je slika stajala ispred zaodjevanog kipa Blažene Djevice Marije, a prigodom velikih svetkovina ona se skidala, da se vidi današnji kip Gospe. Uz Gospin lik su po dva anđela u visine glave. Ta slika se danas nalazi na zapadnom zidu svetišta.

Orgulje

Povijest franjevačkog reda svjedoči, da su franjevci pod utjecajem crkvenih propisa veliku pažnju posvećivali liturgijskoj molitvi i liturgijskom pjevanju. Osobito u

samostanima odgoja svojih budućih nasljednika, franjevaca svećenika. Tako u samostanima novicijata, gdje su mladi redovnici provodili godinu dana kušnje i upoznavanje života u redu; poslije toga u samostanima poslije novicijata – u profesorijama; konačno i u samostanima studija filozofije i teologije. Njegovalo se koralno, službeno pjevanje crkve kao i pučko crkveno pjevanje. S uvođenjem orgulja u crkve bili su potrebni orguljaši kantori, sposobni svirati na kraljici svih instrumenata. I franjevci su nastojali svoje sposobne pojedince u vrijeme redovničkog oblikovanja u pripravi za svećeničku službu odgajati učenjem sviranjem orgulja. Takve su učili stariji, sposobni orguljaši u pojedinim provincijama.

U početku uvođenja orgulja u franjevačke crkve orguljaši franjevci imali su takozvane pozitive, orgulje bez pedala, lako prenosive. U 17. stoljeću, a posebno u 18. stoljeću u franjevačkim se crkvama grade i velike orgulje, doduše mehaničke, ali s više registara i s pedalima. I mnoge od tih orgulja su do danas sačuvane, prepravljene i osuvremenjene, ali su izvornom jezgrom.

Za orgulje u izvornoj crkvi Marije Gorice pouzdano se ništa ne zna, ali one su sigurno postojale, jer je u crkvi od Marijina pohođenja postojalo proštenište a za veliko skupljanje vjerničkog naroda bile su potrebne i prikladne orgulje. Vjerojatno pozitiv, koji je orguljaš prema potrebi mogao i prenositi. Takvo naslućivanje potvrđuje za crkvu u Mariji Gorici i sačuvani zapis, kako su franjevci u svoju obnovljenu i povećanu crkvu već 1759. godine nabavili nove orgulje. Podatke o tim orguljama sabrao je stručno profesor Ladislav Šaban i objavio u časopisu »Kaj« god. V, broj 3-4/1977, 24-40 str. pod naslovom: »Kako su gradili crkvu i urgulje u Mariji Gorici i štošta oko toga«. Moj dragi prijatelj pokojni profesor Ladislav Šaban ne bi se uvrijedio, ako ovdje donesem njegov opis orgulja na Mariji Gorici, koje je on označio »kao jedan od najznačajnijih objekata ove vrste u gornjoj Hrvatskoj.

»Orgulje je gradio ljubljanski graditelj orgulja Ivan Juraj Eisl (rođen oko 1708, umro 1780—; bio je podrijetlom iz Salzburga, gdje je vjerojatno izučio svoj zanat, budući da se tek u 1740. javlja u Ljubljani. Kako je samostan u Mariji Gorici potpadao pod centralu u Ljubljani,

shvatljivo je, ako mu je ona za gradnju orgulja preporučila domaćeg i k tome vrlo dobrog graditelja, pa nije bilo potrebe da se orgulje naručuju u Celju, Mariboru ili Grazu. Naime baš u to vrijeme u Hrvatskoj nema domaćih orguljara.

Prema sačuvanoj dokumentaciji, koja nažalost nije potpuna, dade se zaključiti da orgulje nisu bile odmah od početka ovakve kakve su danas, već da su građene u dva maha. Razlog tome najvjerojatnije treba tražiti u pomanjkanju novaca, nešto radi toga jer su se samostan i njegovi dobročinitelji iscrpli gradnjom i opremom nove crkve, a nešto sigurno i radi dugotrajnog rata što ga je Marija Terezija 1756. započela protiv pruskog kralja Fridricha II a koji je rat potrajao sedam godina (»sedmogodišnji rat«). Dakako Hrvatska je u tom ratu također morala davati danak u novcu i krvi, što je njeno i inače slabo ekonomsko stanje silno iscrpljivalo. Ipak, vođeni željom da svečani prostor lijepe i novo opremljene crkve što prije ozvuče, fratri su se privremeno zadovoljili djelomičnim rješenjem: naručili su krasno kućište za orgulje, koje je već unaprijed bilo sračunato na kasniji opseg orgulja ali su svirala naručili samo onoliko koliko je u prvi čas nužno trebalo, a da se orgulje ipak u crkvi mogu dobro koristiti. Zato su orgulje imale u početku samo sedam, zapravo osam registara, kako pokazuje sačuvani originalni ugovor o gradnji orgulja, a što potvrđuju i istraživanjima na samim orguljama.

O glazbenom sastavu orgulja u Mariji Gorici stručnjak bi rekao da imaju 14 registara, dva manuala i pedal. Tih 14 registara ostvaruje 649 svirala, koliko ih u orguljama ima. Od toga je kovnih svirala 372, a drvenih 277. Ugovor o gradnji orgulja sklopio je u Zagrebu s majstorom Eislom Ivan Rauch krajem travnja 1759. Učinio je to zato što je Rauch tada bio sindik samostana u Mariji Gorici, što će reći kao neki pokrovitelj i zastupnik u svjetovnim pitanjima. Po tom ugovoru majstor Eisl najprije se obvezao da će prema predloženom nacrtu izraditi orgulje sa sedam registara (poimence se navode) i da će ih dovršiti do blagdana Svih Svetih iste godine, što je bio neobično kratak rok za gradnju orgulja. Začudo, majstor ga je održao, kako ćemo kasnije vidjeti. U ugovoru se dalje kaže: budu li orgulje izrađene dobro i bez prigovora, majstor će primiti za svoj trud, mar i posao 240 ranjskih forinti. Sa svoje strane samo-

stan se obvezao da će se o svom trošku pobrinuti za dopremu orgulja od Ljubljane do samostana, za što je bio predviđen velikim dijelom prijevoz rijekom Savom valjda do Brdovca na splati, a dalje kolima na Goricu. Samostan se također obvezao da će o svom trošku po domaćim majstorima dati izraditi kućište za orgulje. Na kraju se Eist obvezao da će unutar godine dana o svom trošku doći u Mariju Goricu, pregledati orgulje i ugoditi ih, a valjda i tom prilikom ukloniti male kvarove koji bi se pokazali.

Mora da su posebni razlozi obvezali Eisla da u tako kratkom roku izradi orgulje. Jer nema sumnje da ih je zaista bio izradio, budući da je u orguljama otkrivena cedulja koju je on ispisao vlastitom rukom i ulijepio u dovršene orgulje, a koja nosi godinu 1759, kako je bilo ugovoreno. Tekst u prijevodu glasi:

»Ivan Juraj Eisl, graditelj orgulja u Ljubljani,

izgradio ove orgulje godine 1.7.5.9.«

Da su orgulje bile doista gotove oko Svih Svetih ili najkasnije 15. studenoga iste godine, svjedoći tekst koji je dopisan na originalnom ugovoru. Tu se kaže, da je majstor dodao osmi registar u orgulje i da mu je za njega plaćeno 20 forinti; istovremeno isplaćeno mu je do kraja pogođena svota za orgulje koja je ukupno iznosila (za prvu etapu izgradnje) 260 forinti. Ivan Rauch dao je od svoje strane za te orgulje znatan prilog od stotinu forinti, dok su sve ostalo samostanci nabavili sabiranjem milodara.

Kućište ovih orgulja ide u red najljepših kućišta iz tog vremena, u sjevernoj Hrvatskoj, koja su do danas sačuvana. Obično se na kućišta stavljaju uresi samo na prednju stranu, jer je ona vidljiva iz lađe crkve, dok stražnja strana, okrenuta prema zidu, redovno nije ukrašena. Ovdje su orgulje umjetnički izrađene sa svih strana, jer su se nekada na prostranome koru svakodnevno sastajala samostanska braća vršeći svoje pobožnosti i pjevajući uz pratnju orgulja. Kako su orgulje i od stražnje strane bile izvrgnute pogledima, dobilo je i začelje svoj likovni ures: sa svake strane velike reljefe s likovima franjevački svetaca Franje i Antuna Padovanskoga u cijeloj figuri, dok središnji dio zauzima amblem franjevačkog reda – goruće srce s križem i trnovom

krunom ispod baldahina s anđelićima. Povrh toga u središnjem dijelu na orguljama stoji veliko raspelo s figurama Marije i Ivana.

Prednjoj strani, koja se vidi iz crkvene lađe, glavni je ures u zgodno složenim grupama velikih i malih svirala, što se nalaze dijelom u bočnim trbušastim tornjevima ili pak po ostalim plohama pročelja. Svako polje posebno je ukrašeno lijepo rezbarenim i pozlaćenim zavjesama, dok se ostali bogati rezbareni dekor rasprostro rubovima kućišta i podnožjem. Kao zaglavak orguljama u cijeloj figuri, dok u sredini stoji lijepo izrađen kip kralja Davida s harfom u ruci. Cijelo je kućište polikromno bojadisano pa djeluje vrlo dekorativno. Domaći majstori su ga izradili, a koje ugovor spominje, najvjerojatnije su bili Ljubljančani. To zaključujem po tome što postoji velika sličnost kućišta orgulja koje je Eisl izradio 1762. za pavlinski samostan u Sveticama kraj Ozlja, za koje originalni ugovor izričito kaže da će na njima majstor izraditi i učiniti sve osim zidarskih i ličilskih radova. To znači da je kućište morao također dati; sve je pak morao dopremiti, o svom trošku do Novog Mesta, a dalje je podvoz dao samostan.

Kao glazbalo, ove orgulje imadu znatnu umjetničku i muzejsku vrijednost. Premda su sagrađene prije 234 godine, njihova glavna vrijednost ne leži u starini, već u izvornosti stanja u kojem se još uvijek nalaze. Otkako su postavljene, ove orgulje nisu doživjele nikakvih izmjena, pregradnja ili nadograđivanja osim što su danas njihovi mjehovi priključeni na specijalni elektromotor čime je bez ikakvih poteškoća riješeno pitanje snabdjevanja svirala zrakom. Radi svoje usčuvanosti orgulje su danas poznate u krugovima stručnjaka u naučnom i umjetničkom svijetu, posebno zato što su rijedak primjer umijeća majstora Eisla. Premda ne znamo više točno kada je Eisl izradio ostali dio registara i time dovršio svoje ranije zamišljeno djelo, nema sumnje da je to uradio upravo on a ne netko drugi, kako su pokazala nedavna istraživanja. Izradba svirala ukazuje na posao iste radionice; posebno je tome dokaz jedinstvenost sklada u zvuku, bilo da registri zvuče pojedinačno ili u skupinama. Ova autentičnost baroknog zvuka orgulja najveća je umjetnička draž ovog instrumenta.

Iako više ne znamo ime pravog orguljaša koji je zasvirao na Eislovim orguljama, slučajno se sačuvalo ime posljednjeg franjevačkog orguljaša koji je u času raspuštanja samostana živio na Mariji Gorici. Bio je to Christijan Pacher. Nakon njega orguljašima su obično bili gorički učitelji. U najnovije vrijeme, iza nedavne restauracije orgulja, na njima su svirali neki od naših najpoznatijih orguljaških umjetnika.«

Toliko o orguljama u Mariji Gorici po opisu profesora Ladislava Šabana. S pravom bi ovdje primjetio, da ono »kućište orgulja napravit će **domaći«,** ne znači, kako se pod tim »domaći« misli na stolara, kipara i rezbara iz područja Zagreba ili Zagorja. Ono »domaći« za mene znači: majstori stolar, kipar, rezbar pripada članovima Hrvatsko Kranjske provincije, koja je u to vrijeme imala braću pomoćnike tih zanimanja, o čemu svjedoče samostani iste Provincije u Klanjcu, Samoboru, Novom Mestu, Sv. Lenartu, Trsatu i u Ljubljani. A konačno i ukrasi goričkog kućišta o tome svjedoče. Budući da su braća svećenici, a u Mariji Gorici ih je u 18. stoljeću bilo 14, svaki dan upravo na koru slavili Gospodina svojom korskom citiranom ili pjevanom liturgijskom molitvom, stoga ne samo u Mariji Gorici nego i u Samoboru i u Sv. Lenartu upravo na pozadini orgulja, na kućištu nalazi se Raspelo kao i ovo u Mariji Gorici. Klupe, posebno oblikovane (Samobor, Sv. Lenart) nalazile su se i na koru Marije Gorice, a danas ih više nema. Kor u Mariji Gorici svjedoči i danas još, da je bio samostanski, a svjedočanstvo su korske rešetke postavljene na zidani dio korske ograde s obje strane kućišta orgulja.

Kućišta u samostanskim crkvama u Sv. Lenartu na Kotarima, u Samoboru i u Mariji Gorici, vrlo su slično, gotovo istovjetno smještene a i napravljene su u vremenskom razmaku od 1738. (Samobor, 1742. / Sv. Lenart i 1759. / Marija Gorica.) Smatram da su kod njihove izradbe sudjelovali franjevci, braća stolari i kipari.

Sakristija

Nakon sagrađenja novog samostana 1733. i produženja izvorne crkve prema zapadu 1758. sakristija je smještena u crkvu, gdje je produženjem crkve nastao prostor svetišta s ovalnim oltarom, to jest u prizemlju zapadnog samostanskog trakta. Duga je 4,50 m, a široka 8,9 m. Dva prozora gledaju na zapadnu stranu, a izlazna vrata su za vrijeme postojanja samostana iz sakristije vodila u hodnik, a hodnikom uz crkvu kroz samostanska vrata na trg ispred fasade crkve na istočnu stranu. Danas sakristijska vrata vode u dvorišni prostor, jer samostan više ne postoji. Jedna vrata iz sakristije su uz svetište. S lijeve strane izlaznih vrata vode zidane stepenice na propovjedaonicu i na sakristijski tavan, gdje se nalazi vrlo veliki, od jakih, hrastovih dasaka napravljen ormar za spremanje crkvenoga ruha. Sudeći po veličini taj ormar je sastavljen na mjestu, gdje i danas stoji. Potječe iz 18. stoljeća i vrijedan je dio sakristijskog namještaja.

Na sjevernom zidu sakristije nalazi se sakristijski ormar, po običaju izgradnje takvih ormara, ormar je sastavljen od dva samostalna ormara, koji su postavljeni jedan na drugi. Duljina mu je oko 370 cm, visina 233 cm, a dubina 82 cm. Ploha donjeg ormara ispod gornjeg ormara služi za postavljanje misnog ruha, pripravljenog za Misu. Donji ormar ima ladne, u koje se sprema crkveno ruho, u gornjem ormaru su ormarići, postavljeni okomito s vrataščima, gdje se spremaju kaleži, knjige i manje stvari potrebne za bogoslovne čine. Ormar je djelo stolara sličan ormaru u sakristiji samostana u Klanjcu. Vjerojatno je djelo brata stolara, o čemu svjedoči Klanjec, Samobor i Sveti Lenart, samostani spomenute Provincije.

Na južnom sakristijskom zidu između prozora visi **veliko Raspelo,** oko 2 i pol metra veliko s velikim, dobrim tijelom Raspetoga. Drveno je i obnovljeno u srebru. Prije je bilo izvan crkve. Djelo je dobra kipara, 18. stoljeće.

Jedno manje, barokno oblikovano **raspelo,** koje se nosi, visi također u sakristiji sa strane sakristijskog ormara. Obojeno je. Lijepo.

Na južnom sakristijskom zidu nalazi se veliki, prostrani **zidni ormar,** gdje se čuvaju kazule u visećem stavu, da se ne gužvaju. Taj ormar je obnovljen.

Jedno barokno oblikovano Raspelo, dobar kiparski rad Ljubljanske kiparske škole 18. stoljeća visi ispod triumfalnog luka u svetištu na južnome zidu kod 13. postaje Križnog puta, umjetnički naslikanog Križnog puta.

Crkva Marije Gorice ima i nekoliko vrlo lijepih kazula iz 18. stoljeća i cijelu seriju odjeće, kojima se prema liturgijskim vremenima oblači Gospa na glavnom oltaru. Ima ih 72 komada u svim liturgijskim bojama.

Sveto posuđe

Prije dokinuća samostana i crkve u Mariji Gorici poštenjarska crkva Blažene Djevice Marije od pohoda imala je veći broj svetog posuđa, kao što je to potvrđeno gotovo u svima meni poznatim crkvama Hrvatsko Kranjske provincije: Trsat, Karlovac, Samobor, Klanjec pa i samostanima crkve Sv. Lenarta na Kotarima. No, kad je odlaskom franjevaca iz Marije Gorice 1789. nastala nova župa u Mariji Gorici, franjevci po carskoj odredbi mogli su iz Marije Gorice uzeti sav samostanski inventar, pa i sveto posuđe, liturgijska odijela i druge pomične predmete. Taj inventar samostana mogli su djelomično otuđiti, a po odredbi Uprave provincije dati drugim samostanima uz pismeni popis dokinutog samostana. Ostaviti su bili dužni samo one stvari, koje su za službu Božju u nastaloj župi bile potrebne i vezane uz crkvu dokinutog samostana.

U crkvi Bl. Djevice Marije u Mariji Gorici sačuvano je slijedeće sveto posuđe iz vremena franjevaca.

1. **Pokaznica** jednostavna, srebrna, pozlaćena, nabavljena 1696. godine. Visina joj je s Raspelom na vrhu 52 cm. Ovalnog je oblika, sastavljena od zraka. U sredini je ostakleni ovalni prostor za lumilu s hostijom. Nodus je prilično velik s kruškolikim, ukrašenim mjestom za držanje. Ispod tog kruškolikog drška je vrlo lijepo izrađen mali grb darivateljice. Njezino ime je uparano latinski na obodu podnožja pokaznice, ovalnog oblika polomljene crte, ukrašeno lišćem i cvijetom, 19×14 cm, a glasi: Generosa. Domina. Helena. Ruesz. Generosi. Domini. Georgii. Krisanich. Relicta. Vidua. F. F. Anno 1696. To jest: Plemenita gospođa Helena Ruesz, ostavljena udovica plemenitog gospodina Đure Križanić, dala načiniti 1696. godine.

Uz otvor pokaznice je po jedan krilati anđeo. Na rubu okvira oko ovalnog ostaklenog prostora umetnuta su 4 oveća češka kamena. Na isti način za postavljena 4 češka oveća kamena i na podnožju pokaznice. I na vrhu okvira postavljen je jedan krilati anđeo. Oblikom ova pokaznica potsjeća na sličnu u Krapinskom samostanu.

2. **Ciborij,** srebro, pozlaćen, visina s poklopcem 30 cm, kupa 12×7 cm, nodus sa šešerom, podnožje 13 cm, okruglo, ručni rad, početkom 18. stoljeća. Ispod kupe je srebreni ukras s 3 anđeoske glavice i simboli muke, istucano srebro. Na nodusu kruškolikom također 3 anđeoske glavice krilatih anđelića. Podnožje, okruglo, s gornje strane ukrašeno s 3 glavice krilatih anđelčića i s 3 cvjeta, sve istucano vještom rukom nepoznatog majstora. Na vrhu poklopca je mali križ a ispod su istucane 3 male glavice krilatih anđelića i simboli muke. Natpisa ni punce nema. Vjerojatno dar darovateljice pokaznice.

3. **Kalež,** srebro, pozlaćen, visina 30 cm, kupa 9×8. Ispod kupe je srebreni ukras vitice i cvijeća, istucano srebro. Na nodusu u obliku šešera je ugraviran grb darivatelja kneza Ivana Raucha. Podnožje je okruglo polomljene crte. S gornje strane podnožja su istucane vitice, cvijeće i inicijali I. R. darivatelja kaleža – Ivan Rauch. Majstor je nepoznat, polovica 18. stoljeća. Dobar rad.

4. **Moćnik** s moćima Svetoga Križa potječe iz 1752. godine.

5. **Srebreni svijećnjaci.** Polovicom 18. stoljeća, kad je crkva produžena i obnovljena načinjeni su i svijećnjaci za veliki oltar, dar Ivana Raucha. Ima ih 6, različitih visina. Dva su 70 cm, 2 duga 65 cm, a najmanja 2 po 61 cm. Barokni su i vrlo lijepo oblikovani, iztucano srebro. Djeluju elegantno.

6. **Mesingasti svijećnjaci.** Na velikom oltaru ih ima također šest različitih visina kao i srebrni. Također barokna izrada.

7. **Vratašca svetohraništa.** Napravljena su od bakra, posrebrena. S prednje strane je raspelo, novije izradbe.

Na sakristijskom tavanu ima i starih drvenih svijećnjaka. Pohranjeno je i 8 svijećnjaka na kanonskim pločama i 4 pokranja oltara lađe. Svaka kanonska ploča s dva mala drvena svijećnjaka. Postoje i 4 velike, središnje kanonske

ploče s istih oltara.

8. **Kadionice,** stare iz polovice 18. stoljeća, dvije.

Promjena zaštitnika izvorne crkve

Gospodin župnik Faustin Čubranić je pronašao izvorni dokument o promjeni zaštitnika izvorne crkve Svetoga Petra u Svetoj Gorici. Dokumenat je napisao latinski zagrebački biskup pavlin, Martin Borković 1682. godine na sam dan posvete crkve i promjene njegovog naslovnika, to jest zaštitnika. Taj dokumenat u cijelosti glasi:

– Anno Domini 1682 die 6 mensis Septembries. Ego Martinus Borkovich episcopus Zagrebiensis consecravi ecclesiam in honorem sanctae Mariae Virginis sub titulo Visitationis Reliquias Sanctorum Martirum Primi, Inocentii et Vitalis in eo incluso et singulis Christi fidelibus **hodie** unum annum et in die anniversarium consecrationis hujusmodi ipsam Visitantibus quadraginta dies devera indulgentia in from Ecclesiae Consceta confeci.

fra Martinus Borkovich
episcopus zagrabiensis

U prijevodu:

– Godine Gospodnje 1682 dana 6. mjeseca septembra. Ja Martin Borković, zagrebački biskup, posvetio sam crkvu na čast svete Marije Djevice pod naslovom od pohođenja. Relikvije svetaca mučenika Prima. Inocenta i Vitala u njemu (oltaru) zatvorene i pojedinim Kristovim cjernicima **danas** jednu godinu a na dan godišnjice posvećenja onima koji je pohode 40 dana oprosta dajem pravog oprosta u običajnom obliku crkve.

Brat Martin Borković
zagrebački biskup.

Franjevačka crkva je promijenila svoga nebeskog zaštitnika Svetog Petra, apostola i postala crkva svete Djevice Marije pod naslovom od pohođenja. Sveta Gorica postala je 6. IX 1682. Marija Gorica do danas.

Djelovanje franjevaca na Mariji Gorici

Povijest franjevačkog reda svjedoči, da su prva Franjina braća – Malobraćani – bili nesvećenici, kojima je papa Inocent III dopustio propovijedati i nositi kleričku tonzuru. VRlo brzo, već za vrhovnoga poglavara Reda svetoga Bonaventure, franjevački je red postao kleričkim redom, to jest veći dio braće bili su svećenici. Ta činjenica je Redu značila izvjesnu prednost u djelovanju braće, ali i velike neprilike u vršenju svečeničkog poslanja. Velika prisutnost svjetovnog duha, života i ophođenja u redovima svećenika, biskupa i u Crkvi općenito, razlogom je, da su se nadbiskupi i biskupi opirali širenju prosjačkih redova – franjevcima i dominikancima. Sprečavali su njihovo djelovanje. Ograničavali su vršenje svećeničkog apostolata. Nametali im teške i gotovo neljudske obaveze. Ograničavali su im služenje svetih Misa i tražili milostinju, što su je u svojim crkvama od vjernika dobivali. Naprijateljski duh je toliko osilio među biskupima Italije i susjednih zemalja, da je papa Inocent IV prosjačke redove – franjevaca i dominikanaca morao zaštititi svojim pismom, koje je poslao iz Liona 18. VIII 1245. godine. Papa od biskupa traži, da Manju braću ne progone i ne udaraju ih neljudskim podavanjima (Cod. dipl. IV str. 280-282).

Evanđeosko siromaštvo, koje je Gospodin Isus živio od Betlehema do golgote označio je između ostaloga i ovim riječima: »Lisice imaju jame i ptice nebeske gnijezda a Sin čovječji nema gdje da nasloni glavu« (Mt 8,20), da tako potvrdi svoju potpunu i trajnu nepovezanost ni zašto na ovome svijetu, to jest potpunu slobodu svoje ljubavi, Franjo je učinio svojim životnim idealom za sebe i za svu svoju subraću, koja poput njega budu htjela slijediti stope Krista Raspetoga. I jer je za brata Franju ono »biti siromah, duhom« isto što »imati dušu siromaštva« to jest sloboda od svakoga proisvajanja i posjedovanja, djelovati kao što Bog djeluje – davati, biti dar, zanos, odnos, ljubav, stoga je i bitna oznaka Malobraćana ostvarivati ideal života po Evanđelju – dušu siromaštva, radost davanja. I kao što je u životu Trojstva radost Očeva rađanjem istu božansku narav bez prisvajanja dati Sinu, a radost Sinova tu istu narav vraćati Bogu van i kao što je radost Oca i Sina, ili Oca po Sinu,

snagom božanske volje izlaženjem davanje iste božanske naravi Duhu Svetom, a radost Duha Svetoga tu istu narav vraćati Ocu i Sinu, tako je i u tajni utjelovljenja Kristova ljudska narav duša siromaštva u odnosu na Sina Božjega, jer se u tolikoj mjeri predala Očevoj Riječi, da nije imala svoju ljudsku osobu; postala je živi odnos, predanje, ljubav, kraljevstvo Božje – Krist – pravi Bog i pravi čovjek. Imati dušu siromaštva to znači sebedarje, potpuno se dati Bogu, da Bog postane u čovjekovu životu nosilac čovjekova djelovanja, ono Pavlovo: »Živim ja, ali ne više ja, u meni živi Krist«. Ili ono Kristovo: »Kao što ja živim kroz Oca tako i onaj koji mene blaguje, živjet će kroz mene«. I tko mene ljubi, ljubit će ga moj Otac. K njemu ćemo doći i kod njega se nastaniti.« »Gdje sam ja, ondje želim da buude i sluga moj! Kod Oca mojega su mnoga mjesta. Idem da vam pripravim mjesto! Uđi u radost Gospodara moga! I vaše radosti nitko vam neće moći oduzeti!«

Biti za druge. Spoznati se kao dar Boga Stvoritelja, dobrote i ljubavi, jer nas On neprestano stvara podržavajući u životu, i postati svjestan sposobnosti i sebe sama učiniti darom Bogu, u tome postoji izvor čovjekova djelovanja. Najprije biti, a onda djelovati. Na Božju ljubav odgovarati ljubavlju. I što je savršenije čovjekovo bistvovanje, savršenije je i čovjekovo djelovanje. Ruke samo pružaju, a srce daje. I stoga je otac Franjo smatrao, da vrijednost njegova djelovanja izvire iz njegove povezanosti s Bogom, iz njegove ljubavi prema Bogu a radi Boga i u ljubavi prema čovjeku. Govorio je i tako postupio: važnije je ono što jesmo nego ono što činimo. I što je savršenija unutrašnjost franjevaca, savršenija je i njegova djelatnost. Nije važno što o franjevcu misle ljudi. Važno je što o njemu misli Bog rekao je Franjo svojoj braći. Franjevac je istinski djelatnik samo onda, kad ne živi sebi nego nastoji drugima koristiti. Slobodno mu je raditi svaki posao, koji znači služenje, poštivanje, neprisvajanje i neposjedovanje. Zabranjena su mu samo ona djelovanja, kojima bi se mogao nametnuti drugima, a to su znanje, vlast i gospodarenje. Stoga je sveti Franjo zazirao od znanosti i učenosti, jer one mogu ugasiti duh molitve i poniznosti. Radi te bojazni u dopuštenju Antunu Padovanskom izričito ističe, da mu dopušta poučavati mladu braću, ali uz uvjet »da se ne ugasi duh molitve«.

Poimanjem siromaštva krivo shvaćenog Franjevački red se naziva prosjačkim redom što je u stvari posve krivo i pogrešno. Franjevci nisu zamazani, poderani i lijeni prosjaci, koji obilaze domove lakovjernih ljudi i žive na tuđi račun. Franjo je neradljivu braću nazivao muhama, kojima u njegovu bratstvu nema mjesta. Franjo i u svome Pravilu i u svojoj Oporuci zapovijeda, da su franjevci dužni raditi svaki pošteni posao i naučiti neki koristan posao. »Braća, kojoj je Gospodin dao milost da rade, neka rade vjerno i predano, tako da odstranivši nered koji je neprijatelj duše – ne ugase duh svete molitve i pobožnosti kojemu sve ostalo vremenito treba služiti. Kao plaću za rad neka priznaju ono što treba njima i njihovoj braći za tjelesne potrebe... (Peto poglavlje Pravila). »I ja sam radio svojim rukama i hoću raditi te odlučno tražim da i sva ostala braća obavljaju kakav pošten posao. Koji ne znaju, neka nauče, i to ne iz pohlepe kako bi primili plaću za rad, nego radi primjera i da izbjegnu besposlicu. I kad ne bi dobili plaću za rad, utecimo se stolu Gospodnjem tražeći milostinju od vrata do vrata« (Oporuka oca Franje). Franjo je vjeran Evanđelju i tradiviji Crkve. Ugledao se u Gospodina Isusa i u njegove apostole. Poput Isua i apostola Franjo je htio radom postići ono, što je za život potrebno, ali nije se stidio u slučaju nužde, a posebno u pitanju bolesne braće utjecati se i »stolu Gospodnjem« prositi od vrata do vrata. Poput Svetoga Pavla nije htio da bude on i njegova braća na teret ljudima nego je radio i on i njegova braća znajući ono iz druge poslanice Solunjanima: »Tko neće da radi neka i ne jede« (II Sol 3,10). »Volu koji vrši ne zavezuj usta. Vrijedan je poslenik svoje plaće!« Franjevci su prije svega radnici, a iz nužde prosjaci, slični Isusu i apostolima, koji su zahvalno primali dobrohotnu pomoć ljudi za životno potrebno.

Kad su franjevci 1517. godine radi turskog proganjanja morali napustiti Bosnu, u kojoj su u svojim samostanima djelovali, prebjegli su u Hrvatsku, a onda preko rijeke Save i u Slavoniju, našli su razumijevanja kod plemića Silaja, gospodara na Susedgradu i on im je patronatskim pravom dao župu Brdovec na njegovom brdovačkom imanju, da ondje dušebrižnički djeluju kao upravitelji župe, jer tada župa u Brdovcu nije imala župnika. Snagom pisma pape Siksta IV iz 1473. godine znali su, da im je radi teških us-

lova života i turskih proganjanja dopušteno primati dušobrižničku službu na području između Dave i Drave uz dopuštenje posjednika i upravitelja posjeda na tim stranama. Kao svećenici osposobljeni su bili vršiti duhovnu službu na korist vjerničkog naroda. I to je njima kao svećenicima odgovaralo. Međutim, zagrebački biskup s kanonicima protivio se tome nastojanju i franjevcima zabranio boravak i djelovanje u župi Brdovcu, koja je u to vrijeme svoje središte imala u brdovitom dijelu Silajevih posjeda kod crkve Svetoga Križa. Tada je svjetovnjak knez Silaj (Selul) bio samilosniji od duhovne vlasti u Zagrebu. Malo podalje od župne crkve Svetoga Križa u Brdovcu sagradio je bosanskim franjevcima novu crkvu Sv. Petra i drveni samostan i tako 1528. omogućio boravak na svome brdovačkom posjedu.

Povijesno je sigurno da su franjevci od 1527. trajno kod Svetoga Petra na današnjem mjestu do 1786. godine, da su u međuvremenu 1682. svoju crkvu i samostan stavili pod zaštitu Blažene Djevice Marije od pohođenja i to mjesto svoga nastanjenja prozvali Marija Gorica. A jer tu stalno borave, a ne vode dušobrižništvo, nesumljivo je da se bave nekim duhovnim poslom i tako provode svoje redovničko poslanje. Zapisa o njihovu djelovanju nema, jer u 16. stoljeću njihov boravak na goričkom dosta osamljenom mjestu – strak od turskih provala i ratovanja – i nije bio prikladan za pisanja a još teže za očuvanje arhivskih zapisa. I ovdje kao i na drugim sličnim mjestima redovnici franjevci su veliku brigu posvećivali božanskom bogoštovlju – korskoj molitvi, slavljenju svetih Misa, propovijedanju, ispovijedanju, večernjicama, ispomaganju okolnim župnicima. A sve to su mogli vršiti samo u svojim crkvama i u određena vremena nedjeljom i blagdanom.

Ako je povijesno sigurna tvrdnja B. A. Krčelića, da su **brdovečki franjevci do 1640. godine upravljali brdovečku župu,** dok je njezino središte bilo u crkvi Svetoga Križa, to jest do odluke zagrebačkog biskupa Vinkovića da dvije župe u Brdovcu sjedini u jednu župu Svetoga Vida sa sjedištem današnjeg Brdovca kad je crkva Sv. Križa ostala filijalna kapela sjedinjene brdovačke župe, a to sjedinjenje je povijesno potvrđeno i pismeno na zidu crkve Svetoga Križa: Nekoć majka a sada kćerka, bio bi to lijep dokaz, kako su franjevci na zagorskom kraju vršili dušobrižništvo, dok su tek 1789/90. postali upravitelji župe Bl. Djevice Marije od navještanja u susjednom Klanjcu, gdje su fratri iz Ljubljane imali svoj samostan od 1630. godine.

U crkvi samostanskoj franjevci su vodili 3 Bratovštine:

1. **Bratovština od pojasa Svetoga Franje – Treći red;**
2. **Škapularska bratovština;**
3. **Bratovština Križnoga puta.**

Sve ove tri bratovštine su u Mariji Gorici propisno ustanovljene i prema dopuštenim pravilima po franjevcima – svećenicima vođene. Članovi tih bratovština mogli su postati i muškarci i žene. Svečano su u bratovštinu primljeni, u određeno vrijeme mjesečno su se njeni članovi sastajali. Za žive i pokojne svoje članove dali su služiti svete Mise. Sudjelovali su na ukopima svojih članova. U crkvi su vodili brigu za po jedan izabrani pobočni oltar. Za oltar Svetoga FRanje vodili su brigu za svijeće i cvijeće članovi bratovštine od pojasa sv. Franje, a za oltar Sv. Ivana Nepomuka članovi bratovštine svetoga škapulara, dok su članovi bratovštine Križnoga puta podržavali moljenje Križnoga puta petkom kroz tjedan, a više puta tjednima Korizme.

Dušobrižničku službu Gorički su franjevci vršili u svojoj crkvi preko članova spomenutih bratovština sve do njihova dokinuća po Josipu II godine 1784., dvije godine prije dokinuća i franjevačkog samostana 1786. godine. Uz bratovštine franjevci u Mariji Gorici su dopušteno od bečkog carskog dvora mogli primati **legate.** To jest mogli su od vjernika primati određenu svotu novaca, koje su položili uz određene kamate moćnijim pojedincima i prema primanoj godišnjoj kamati služili su određeni broj svetih Misa za davatelje legata. To je jedan od razloga da su polovicom 18. stoljeća u samostanu Marije Gorice bilo namješeno 19 redovnika, a od ovih do 15 svećenika.

Da li su braća pomoćnici i u Mariji Gorici vršili službu ranarnika i ljekarnika, zapisa nema, ali prema zapisu u Sa-

moboru, Klanjcu i Svetom Lenartu na Kotarima, moglo je biti. Vjerojatno upravo stoga jer su sela oko Marije Gorice dosta daleko od većih naselja pa i od župe u Brdovcu.

Na školi nisu bili. Nisu vršili ni dušobrižničku službu kao pomoćnici župnika u Brdovcu. Vrijedni barokni namještaj u crkvi – oltari, propovijedaonica, orgulje, sveto posuđe, a konačno i sama zidana crkva sa samostanom svjedočanstvo su, da su franjevce u 17. i 18. stoljeću uz gospodare susedgradskog i brdovačkog vlastelinstva obilno pomagali plemići Čikolini, Rauchi, Ratkaji, Erdedijevi, a posebno Jellačići i mnogi drugi. Zna se općenito, da su plemićke obitelji, posebno grofice onoga vremena rado pomagali franjevcima u Krapini, Klanjcu, Samoboru i Zagrebu. Mnogi su i svoje vječno prebivalište testamentalno određivali u samostanskim crkvama. Ostavljali su i novčane legate, da se iz kamata tih legata služe svete Mise u samostanima. I na taj su način omogućavali životno postojanje duhovnom djelovanju Malobraćana na »svetoj Gorici u Mariji Gorici«.

Epitaf Martina Mogovića

Na sjevernom zidu svetišta crkve u Marija Gorici postavljeno je umjetnički oblikovana kamena ploča, nadgrobni spomenik Martina Mogorića. Ta ploča prikazuje gologlava viteza s bradom i brkovima, kako na oba koljena kleči na kamenu pred malim Raspelom, koje stoji na vrhu brda. Na pozadinskoj stijeni brda nalaze se jedan ispod drugoga uklesana dva prozora, značajna u životu prikazanog viteza. Na gornjoj slici prikazan je vitez, koji na konju nalijeće na Turke, koji navaljuju. Na drugoj slici vitez sjedi na konju i Turci mu odsijecaju glavu. Na podnožju ploče je latinski natpis, sada nečitljiv, a Kukuljević ga je u svoje vrijeme pročitao.

Prema natpisu spomen-ploča je podignuta »plemiću Martinu Mogoriću, koji je u vrijeme cara Ferdinanda III. bio ogulinski kapetan i kojemu je, hrabrom junaku, odrubljena glava pod brdom Perovicom. Spomenik podiže njegov rođak Mihael Vernić 10. listopada 1675.« Vjerojatno 1678.

Budući da se gorica Perovica nalazi kod Vrapča, Martin Mogović bio je susedgradski vlastelin braneći svoja dobra od nasrtaja Turaka poginuo je pod brdom Perovicom u blizini Vrapča godine 1643. U rodbinskom odnosu s plemićem Mihaelom Vernićem, kći Martina Mogovića Barbara bila je žena Vernićeva, a obojica su povezani s Vojkovićima zbog svojih zasluga dobili od susedgradskog vlastelina posjed i kuriju Stari dvor u Laduću. Tu su i živjeli. Radi toga je Vernić Martinu Mogoviću u samostanskoj crkvi Marije Gorice postavio spomen-ploču. Vjerojatno je u crkvi Blažene Djevice Marije od pohođenja i sahranjen. Radi kamena pješćenjaka, a taj se drobi, Mogovićeva spomen-ploča se naglo troši. (Vidi: Stjepan Krivošić, Slike iz prošlosti zaprešičkog kraja, Zaprešički Zbornik 93, str. 210-211).

Marija s Djetetom

Posebnu pažnju treba svratiti na kameni kip Blažene Djevice Marije s Djetetom, što se sada čuva na sakristijskom tavanu. Vrijednost ovoga kipa je u njegovoj starosti. Potječe iz polovice 17. stoljeća po sudu Dr. Doris Baričević. Visina mu je 114 cm. Djevica Marija stoji. Na lijevoj ruci drži Dijete Isusa. Na glavi ima krunu. Lice je vrlo lijepo oblikovano. To je dobar kiparski rad. Dr. Doris Baričević smatra, da je taj kip isklesan prema uzoru Mariae Tallensis, koja se štuje u Thalu kod Bratislave a zovu je pučki »Zlatna Majka Božja«!

Izvorno se taj Marijin kip s Djetetom nalazio na pilu u selu Oblazniku. Prenesen je bio u Lurdsku kapelu u selu Celi. Da se sačuva, gospodin župnik Faustin Čubranić je taj Marijin kip spremio na sakristijski tavan, gdje se sada nalazi.

Trpni Isus – Paciens

Crkva Marije Gorice ima i odlično oblikovac kip Trpnog Isusa, koji se obično prikazuje privezan uz stup ili u sjedećem stavu na stolcu sa trskom u ruci. Trpni Isus u

Marija Gorici prikazan je u stojećem stvau, s krunom od trnja na glavi i s trskom u lijevoj ruci. Visina kipa je oko 80 cm. Barokno je oblikovan. Rad je to jednog brata franjevca kipara iz ljubljanske škole. Dobro je uščuvan i vrlo privlačiv.

Taj se kip svake godine u korizmeno vrijeme izlaže u crkvi. Inače se drži također na sakristijskom tavanu.

Aleluja

Uskrsli Krist, pobjednik đavla, grijeha i smrti, prikazuje se kao uskrsli s barjakom i zove se »Aleluja«. U našim crkvama taj se kip izlaže na Veliku subotu i ostaje na vidljivom mjestu velikog oltara do evanđelja Mise na blagdan Uzašašća.

Kip Aleluja lijepo je oblikovan, pozlaćen i obojan, veličina oko 50 cm. Drži se u sakristiji.

Sveti Križ

Jugozapadno od Marije Gorice, pola sata hoda, nalazi se naselje Sveti Križ, a zove se od davnine tako radi crkve, nekoć župne a sada filijalne, pod zaštitom Svetoga Križa, Zapravo, Našašće Sveti Križ, koji se u Crkvi slavi 3. svibnja na spomen događaj, kada je carica Helena, majka cara Konstantina na čudesan način otkrila drvo Križa na Golgoti u Jeruzalemu.

Naselje Sveti Križ i danas je razmjerno malo. Vjerojatno je takvo bilo i u 14. stoljeću, kada se 1346. godine spominje crkva Sveti Križ u darovnici kralja Ljudevita I gospodarima kaštela Suseda, kada zagrebački Kaptol kanonika obilazi označene granice darovanog posjeda po naređenju kralja Ljudevita I. Granične točke (mete) tog posjeda idu od kaštela Suseda na Savu, a Savom do utoka Sutle u Savu, a onda Sutlom na brijeg, gdje se sa strane toga brda dođe **»blizu crkve svetoga Križa s južne strane«** (venit prope ecclesiam sancte Crucis a parte meridionali – Cod. dipl. XI, por. 214, str. 281). Za mene je to najstariji spomen crkve svetoga Križa na tome mjestu, jer sve okolnosti iz spomenute darovnice govore, da je pomenuta crkva Sveti Križ na današnjem svome mjestu. Od Sutle prema istoku po brijegu doći ispod crkve Svetoga Križa, može biti samo crkva Svvetoga Križa na opisanom području.

Crkva svetoga Križa stoji na najvišoj toči naselja Sveti Križ. Položaj crkve je i više nego idealan za promatranje malih naselja oko Svetog Križa kao i područja prema Savi na jugu do Samobora, Brdovca i Slovenije. Prema nagađanjima povjesničara na tome mjestu su vjerojatno i Rimljani imali svoju vojničku izvidnicu, a posve sigurno je upravo za vrijeme provale Turaka taj položaj brijega i crkve na njemu služio u vojničke svrhe, što je vidljivo i na tornju sadanje, gotički izgrađene crkve Svetoga Križa.

Našu pažnju plijeni crkva Sveti Križ, jer predstavlja kulturnu vrijednost prve kategorije. S crkvene strane tu je bilo središte župe Sveti Križ bez i s oznakom Brdovec. Ako je točan podatak B. A. Krželića, da je biskup zagrebački 1640. spojio dvije župe: Svetoga Vida u Brdovcu i župu Sveti Križ, kojom su od 1527. do 1640. upravljali franjevci samostana u Mariji Gorici, bio bi to vjerojatni dokaz, da su do toga sjedinjavanja postojale župe Sv. Vid u Brdovcu i Sveti Križ s oznakom Brdovec radi posjedovnih razloga plemića kaštela Susedgrada, jer se i posjed toga područja nazivao Brdovec. Poslije sjedinjenja tih dviju župa Sveti Križ Brdovec ostala je župa, kojoj je predana i crkva Sveti Križ, pa je tako i došlo do oznake za crkve Sveti Križ – »nekada majka, a sada kćerka!«

Kad je dokinut franjevački samostan u Mariji Gorici (1786), a godine 1789. osnovana župa, Sveti Križ je tada ušao u sastav nove župe i postao područna ili filijalna crkva u Mariji Gorici. Marija Gorica je tada postala **»mater«** majka, a Sveti Križ **»filia«**, kćerka Marije Gorice. I do danas je tako. U starini je bilo obratno.

Crkva Sveti Križ

Na brežuljku stoji kao osamljena ali ne i napuštena građevina. Sva je sagrađena od kamena. Gotičkog je stila i potječe od 14. stoljeća. Toranj je masivan s prednje strane i po strijelnicama služio je kao mjesto izviđanja. Dovratnici vrata i prozora su kameni, što je i danas nakon vanjskog obnavljanja crkve ostalo vidljivo. Zidovi su joj vrlo debeli i stoga unutrašnji prostor prema izvanjem izgledu nije ve-

lik. Svetište i lađa nadsvođeni su boltom. Zidani kor počiva na dva zidana okrugla stupa. Prilaz na kor i na zvonik s vanjske strane je drvenim stepenicama nove izvedbe. Sakristija je prizidana s desne strane svetišta. Izvorno je imala dvoja vrata: glavna i na južnom zidu lađe, koja sdu sada sazidana. Vjerojatno je u izvornom svome izgledu bila građena u križ. Danas je ostao samo lijevi dio, dok desnog nema.

Vjerojatno je i posvećena. Zaštitnik je Sveti Križ, Našašće Svetoga Križa. O tome najbolje svjedoči glavni, veliki oltar.

Glavni oltar

U svetištu crkve postavljen je vrlo umjetnički izrađen barokni oltar. Djelo je stolara i kipara, rezbara i slikara. Retabl oltara ispunja cijelu pozadinu svetišta. Na lijevoj i desnoj strani retabla su prohodi za vjernike, koji u dane proštenja obilaze oltar. Oltar je tipično barokni i ima tri dijela.

Gornji dio oltara, atika, oblikovan je tako, da se u središnjoj niši nalazi pozlaćeni kip Kristova uzašašća na nebo. Sa strane te niše, ukrašena okvira, na gornjem dijelu greda postavljeni su – desno kip cara **Konstantina,** a lijevo – kip njegove majke **Helene.** Kipovi su umanjene veličine, pozlaćeni i potsjećaju na događaj otkrića drva Križa, na kojemu je bio Isus raspet. Čudesnim načinom je to sveto drvo na Golgoti otkriveno. Jeruzalemski biskup je dodirom Isusova križa i čudesnim ozdravljenjem bolesnika utvrdio između 3 nađena križa Isusov križ. Uz kipove Konstantina i Jelene na grešu se nalaze obostrano kipovi krilatih anđela.

Na središnjem dijelu retabla na vrhu prohoda postavljeni su kipovi desno: **Andrija,** apostol, a lijevo **Jakov,** apostol, stariji. Svaki od ove dvojice ima križ kao oznaku njihova svjedočenja za Isusa Krista, Raspetoga.

Retabl je izrađen ukošeno. Sa svake strane središnje niše oltara nalaze se po dva okrugla stupa. i uz samu nišu postavljen je obostrano po jedan manji okrugli stup. Uz desni vanjski stup je postavljen sveti **Petar,** a lijevo sv. **Pavao,** apostol. Oba su također povezani s Križem: Petar je raspet na križ, a Pavao se hvali križem Kristovim, po kojemu je on raspet svijetu i propovijeda Krista Raspetoga.

Središnja niša je kao vidljivi znak kome je crkva posvećena, zanimljivo oblikovan. Središnje je smješten Križ bez tijela, a obostrano po jedan veći krilati anđeo. Ispod Križa u predjelu predela leži mrtvo Isusovo tjelo. Poslije skidanja Isusa mrtvog s Križa, tijelo je položeno u grob, a na Golgoti je ostao samo Križ, pobjednički oltar najsavršenije žrtve ljubavi Krista Boga i čovjeka.

Na oltarnoj menzi postavljeno je i malo svetohranište.

Nema sumnje da su za ovako oblikovani retabl oltara Svetoga Križa u Crkvi sveti Križ sudjelovali i franjevci, koji su u Mariji Gorici u isto vrijeme obnavljali svoju crkvu Bl. Djevice Marije od pohođenja. Simbolika je i više nego teološko oblikovana. Na Golgoti velikog petka ostaje samo drvo Križa, na kome je visio Spasitelj svijeta. Položen u grob Arimetejca Isus je uskrsnuo: uzašao na nebo. Kao posrednik između svoga Oca Krist je proslavljen u životu Trojstva, da tako pripravi mjesto svim ljudima, koji budu vjerovali u pobjedu ljubavi, što kao zastava Ljubavi sja na svim raskršćima ljudske povijesti s Križa. Najbliži svjedoci snage i značenja Križa okružuju golgotski Križ uu crkvi Svetoga Križa: Sveti Petar, Sv. Pavao, Sv. Andrija i Sv. Jakov, apostoli, junaci svjedočanstva za vrijednost Križa, jer su čašu umiranja na Križu popili stvarno.

Središnja niša na oltaru Svetoga Križa mogla se i prekrivati pomoću slike, koju je naslikao slikar **Marko Kimpiler** 1757. godine, kako je to sam zapisao u pozadini retabla. Slika je napravljena prema predlošku 13. postaje Križnog puta u crkvi Marije Gorice. Prikazuje skidanje s Križa na Golgoti. Slika »Skidanje s Križa« bila je tako smještena na velikom oltaru, da se spuštala ispred Križa na oltarnoj niši. Ta se slika danas čuva na župnome dvoru u Mariji Gorici. Kinpiler je osrednji slikar, vjerojatno i marmorizator velikog oltara i pozlatar.

Oltar u kapelici

Mali oltar u rokoko stilu nalazi se u desnom dijelu crkve, nasvođene boltom. Na oltarnoj menzi stoji retabl, koji je izrađen u obliku rokoko niše, u kojoj se na tronu nalazi **Isus trpni** Jesus patiens. Prikazan na uobičajeni način, pozlaćen i obojen. Na postamentima obostrano oblikovane

rokoko rame središnje niše postavljeni su kipovi: Marija, desno, Ivan, lijevo.

Po onome što je kulturno vrijedno ostalo u Svetome Križu do naših dana dokaz je zauzetosti i ljubavi čuvara tih vrijednosti, to jest službenika crkve franjevaca a poslije njih biskupijskih svećenika. Mnoga su mjesta u HRvatskom Zagorju obilježena kao kulturne vrijednosti najviših kategorija. A sve to su ponajviše crkvene zgrade – crkve i kapele, slike i kipovi, ukrasi, sveto posuđe, namještaji pa i zvona, ukoliko ih ratni vihor 1916. nije uništio. Na mnogim bregovima, među vinogradima i voćnjacima ističu se poštenjarske kapele i crkve, vjerni svjedoci vjere i pobožnosti kmetova i seljaka, malih ljudi, koji su povezani sa zemljom poštivali i cijenili Djevicu Mariju, Djevičanskog oca Svetoga Josipa, Gospodina Isusa i njegove suradnike i svjedoke – apostole i svece. Gledajući trajne izložbe kipova i slika taj mali svijet je gledao i upoznao Općinstvo svetih i u njima promatrao uzore života i snagu njihova zagovora, o čemu su slikari po cintorima Marijinskih prošteništa ovjekovječili uslišanja njihove vjere i pouzdanja u svemoć Božju, kojoj ništa ne može stajati na putu. I dok se danas samo zaljubljenici umjetnosti i graditeljstva dive uspješnosti umjetnika ispisujući njihove umjetničke domete, ljudi vjere i pobožnosti osjećaju upravo na takvim mjestima blizinu dobrog Oca i njegova Sina, razapetu Ljubav za spas svijeta kao i simbol Duha u liku goluba, koji trajno djeluje u Crkvi i po crkvenim sredstvima posvećenja. Oko baroknih oltara, koji nisu kako se netko s visoka usudio reći – kazalište za kmetove, dok su kuće zabave – kazališta pripadale plemićima i gospodi, vjernički puk se sabire, a u Misi proživljava žrtvu Ljubavi u srcu Crkve, u oltarnoj slici i kipovima svetaca zorno vidi junake vjere i poticaje svoje vjere, da konačno u atici oltara, u najvišem dijelu oltarnog retabla promatra svoj vječni cilj života, nebesku sferu – Boga Oca i Sina i Duha svetoga, anđele i najdublje tajne svoje vjere u znaku Kristova Srca, Hostije, Križa.

Kad o svemu tome razmišljam, čini mi se, da se Svetom Križu nedaleko Marije Gorice nije posvećivala primjerena pažnja, koju i ovaj kulturno povijesni lokalitet na domak Zagrebu kao naše hrvatske metropole, koja mu pripada. Na tome mjestu nije bio ni gospodin Đuro Szabo. A i drugi naši istraživači kulturne povijesti nisu Svetom Križu kod Marije Godice posvećivali posebnu pažnju. Šteta!

Franjevci su napustili Mariju Goricu

Veliki nikada ne pitaju male, a moćni slabe, premda se redovito pozivaju na male i slabe, na kmetove: radnike, na seljake i zemljoradnike. Spominju ih i pozivaju se na njih, ali uvijek i redovito, kad im služe kao ljestve, da se popnu na željkovane visoke stolice. I da provedu svoje često lude ideje, govore im, kako je to za njihoo dobro i životnu korist. U vrijeme prosvjetiteljstva car Josip II, sin Marije Terezije, miješao se u upravu Crkve i izdavao odredbe, kojima je uništio redovničko školstvo, uveo svjetovni duh u samostanske kuće, uzrokovao uništenje vrijednih knjiga iz dokinutih samostana, a sve to u želji, da prisili župnike za primanje kapelana, i da velike župe razdijeli u više manjih. Dosljedno, odredio je, da biskupi na području njegove carevine ispitaju pojedine župe, koliko imaju područnih sela i sva ona sela, koja su udaljenija od središta župe više od jednoga sata, trebaju tako rasporediti, da nastaju nove župe. U tu svrhu je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovec izdao posebnu knjigu pod naslovom **Mjestopis,** gdje su sve župe zagrebačke biskupije popisane točno prema zahtjevu Josipa II i podijeljene na nove župe. Ta provedba je obavljena 1789. godine. Tako je nastala i nova župa Marija Gorica sa sjedištem u Mariji Gorici. Područna sela nove župe su Hrastina-1/2 s, Sv. Križ-ls, Vukovo selo-ls, Kraj dolnji i gornji-3/4s, Bijela Gorica-1/2s, Oplaznik-1/2s, Celine-3/4s, Žlebec-3/4s i Trstenik-1 i 1/4s.

Iste godine je nastala župa u Kraljevcu na Sutli u Klanjec.

Radi osnivanja novih župa franjevački samostan u Mariji Gorici je dokinut. Samostanska braća zatećena u samostanu 1786. dobili su neke vrste penziju u novcu svakog mjeseca ili čak i godišnje. Sav pokretni inventar mogli su otuđiti i uzeti. Uz crkvu su morali ostaviti najpotrebnije stvari za vršenje liturgijskih dužnosti. Provincijska uprava

je odredila, u koji samostan mogu odnijeti pojedine stvari. Popis je morao biti pismeno označen i čuvao se u Provincijskom arhivu. Za Mariju Goricu nisam ustanovio, što je u koji samostan Ljubljanske provincije poslano.

Dokinuti samostan i osnovati župe nije bilo teško. Poteškoća je bila biskupima, koji su trebali namjestiti svećenike – dušobrižnike. Ta briga je pogodila i biskupa Maksimilijana Vrhovca. Nije imao dovoljno svojih svećenika, oa je namještao svećenike redovnike, a posebno Pavline, koji su kao Red dokinuti 1786., a onda i franjevce iz njihovih dokinutih samostana. Tako su franjevci ostali kroz 30 godina upravitelji župa u Sv. Lenartu na Kotarima i u Mariji Gorici. Franjevci su prihvatili upravu spomenutih novih župa: Sv. Lenart i Mariju Goricu kao proštenjarska mjesta, jer su se nadali, da će se možda uuskoro vratiti u te svoje samostane.

Za Mariju Goricu se zna, da je 28. listopada 1789. upravu župe preuzeo 1. – o. **Macedonije Gabrić,** neposredni gvardijan u Mariji Gorici, inače u cijeloj okolici poznat kao liječnik, to jest ranarnik i ljekarnik. Spomenuti nadnevnak 28. X 1789. sigurno je i početak djelovanja nove župe u Mariji Gorici, jer pisanog dokumenta nema u župnom arhivu. A jednako vrijedi i za novu župu u Klanjcu.

Gabrić je upravljao župom do svoje smrti 17. I 1811. Imao je 72 godine.

2. – Gabrića je naslijedio njegov samostanski vikar o. **Amat Škerl,** koji upravlja župom do svoje smrti 14. I 1829.

3. – Kao treći župnik postaje domaćin sin, biskupski svećenik **Ivan Zodić – Novak,** rođen 28. VIII 1783.

Nakon dokinuća samostana i osnutka župe Marija Gorica franjevci su novom župom upravljali 40 godina (1789-1829). Smrću posljednjeg marijagoričkog franjevca dotrajao i samostan, u požaru stradao, pa je srušen, a novi je sagrađen, a sagrađen današnji župni dvor 1837. godine na jedan kat.

* * *

Na kraju neka se sačuva i odredba Provincijske uprave 1761. godine, koja svjedoči, da je u samostanu Marije Gorice boravilo i djelovalo: 13 franjevaca svećenika i pet braće pomoćnika laika.

Iz Tabule 1761. – doslovno:

P. Collumbinus Mečketsh,
P. Marcinianuš Peer Mgs – to jest magister laika
P. Samuel Novack,
P. Benvenutuš Philipilsh (Filipić),
P. Alphonšuš Abrahmsserg,
P. Gorbiniang Lussatschitsh,
P. Capistranuš Gezzundt, Rxp Cau. rješavao kazuse
P. Maximianuš Orsat,
P. Donatianuš Rebhan (bio je orguljaš 1784. u Samoboru)
P. Seraphinus Körn
P. Macedoniuš Gabritsch, Con. ord – redoviti propovjednik
P. Christinuš Pacher, V=vikar-gvardijanov zamjenik
P. Ehrenfriduš Gnad, gvard.+gvardijan, poglavar.
Braća laici:
Fr. Piuš,
Fr. Leopolduš,
Fr. Menaš Weigl
Fr. Job
Fr. Panthaleon Deller, (bio je ranarnik Klanjec 1785/95 u Samoboru 1783/84)

Za Mariju Goricu po odredbi Provincijske uprave bilo je 19 braće.

Za navedene podatke zahvalnost dugujem gospodinu župniku Faustinu Čubranić, koji mi je dao i pretežni dio fotosa. Njemu zahvaljujem i na odličnoj spremnosti učiniti svaku moguću zatraženu obavijest za vrijeme moga rada. Radostan je i sretan, što je sav svoj svećenički životni rad izvršavao u Mariji Gorici, gdje su franjevci i dušobrižnici djelovali. Sa svojim poznatim smiješkom znao mi je reći, da je sretan, što je mnoge svoje župljane krstio, vjenčao, a i ukopao. Pomni je čuvar kulturnog blaga u Mariji Gorici i u Svetom Križu, gdje su mu kako on kaže dečki obnovili Sveti Križ izvana u bijeloj boji, pa izdaleka izgleda kao galeb kad sjedne na plavu površinu Kvarnera!

Izvori i literatura

1. Arhiv Hrvatske, Zagreb, Monasteria varia III, f. 99, br. 77, 79
2. Katedralni arhiđakonat, Prot 64/XX i Prot. 67/XXII.
3. Fr. Glavinić, Origine della provinzia Bosna Croatia, Udine 1648.
4. E. Laszowski, Habsburški spomenici, II, Zagreb 1916, 256.
5. B. A. Krčelić, De regnis Dalmatiae, Croatioe Sclavoniae, notitiae Praeliminares, Zagreb 1769, 420.
6. P. Godefridus Pfeiffer, Fassio de sex conventibus Croatiae olim dictae Bosniae, Croatiae ordinis Minorum strictioris observantiae subjectis videlicct Berdvovicensi, S. Leonardi in silvis... lat. kursiva, in folio 28 stranica. Izvornik u Povijesnom arhivu Jazu. Kserosirana kopija kod pisca.
7. P. Vigilius Greiderer, Germania franciscana t. I. Oeniponte 1777.
8. P. Maurus Fajdiga, Bosnia Seraphica. U trećem dijelu od 970 do 991. stranice Rukopis, lat. curs., veliki format, uvezan u tvrde korice, nalazi se u knjižnici Franjevačkog samostana u Ljubljani. Solidno i argumentirano pisan.
9. Dominik Mandić, Franjevačka Bosna, Rim 1968.
10. P. leonardo Potočnjak, Liber Notitiarum, rukopis, uvezana knjiga, čuva se u knjižnici Franjevačkog samostana u Varaždinu.
11. Anđela Horvat, Tri gotičke madone selice, Peristil 20/1977, otisak (separat).
12. Ladislav Šaban, Kako su gradili crkvu i orgulje u Mariji Gorici i štošta oko toga, Kaj god. V, broj 2-4/1977., str. 24-40.
13. Faustin Čubranić, Marija Gorica, sakralno-turistički vodić, Zagreb, 1975.
14. Đurđica Cvitanović, Zagrebački graditelji grade u Mariji Gorici. Iz starog i novog Muzeja grada Zagreba, 1984, str. 135-143.
15. Đurđica Cvitanović, Župna crkva sv. Marije od pohoda u Mariji Gorici. Nekad franjevački samostan i Gospino prošteništе, »Kaj« godina XXV, Zagreb 1992. broj 3 str. 75-88.
16. Dr. Doris Baričević, Propovjedaonica u Mariji Gorici, doktorska dizertacija gđe Baričević, zahvaljujem.
17. Stjepan Krivožić, Deset slika iz prošlosti zaprešičkog kraja, broj 9, Franjevci u Mariji Gorici (201-203), i broj 14 (210/211). Objavljeno u »Zaprešički godišnjak« 92, str. 177-223.
18. Jelka Radauš – Ribarić, Tradicija odijevanja Marijinih kipova u Hrvata. Zbornik Mundi Melioris origo, Marija i HRvati u barokno doba, Zbornik radova hrvatske sekcije IX međunarodnog mariološkog kongresa na Malti 1983. godine. Priredio Adalbert Rebić, izdala Kršćanska sadašnjost 1988.
19. Anđela Horvat. Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj, Zagreb 1982.

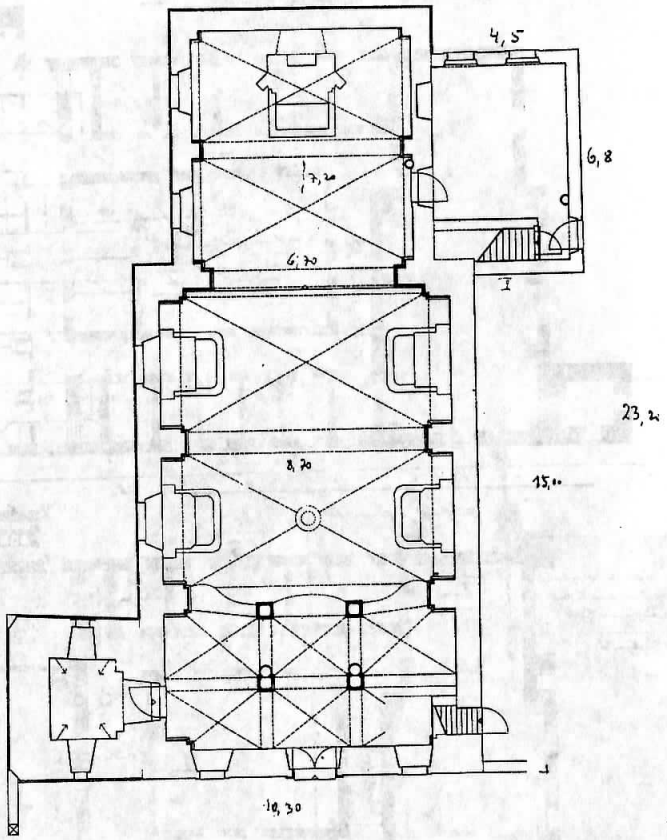

Arhitektonska snimka tlocrta crkve u mjerilu 1:200 (D. Stepinac, 1982)

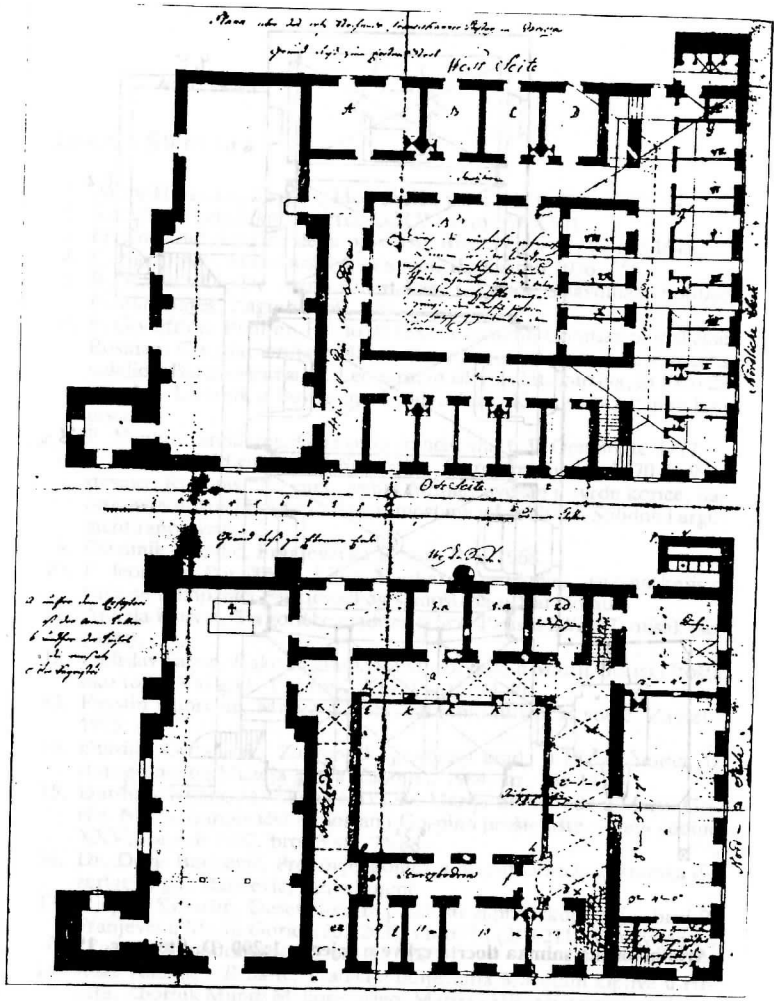

. Nacrt samostana prije rušenja, arh. Westeburg

Glavni oltar 1757.

Foto: Dr. D. Baričević

Drveni kip Majke Božje, koji se odijeva 1430. godine

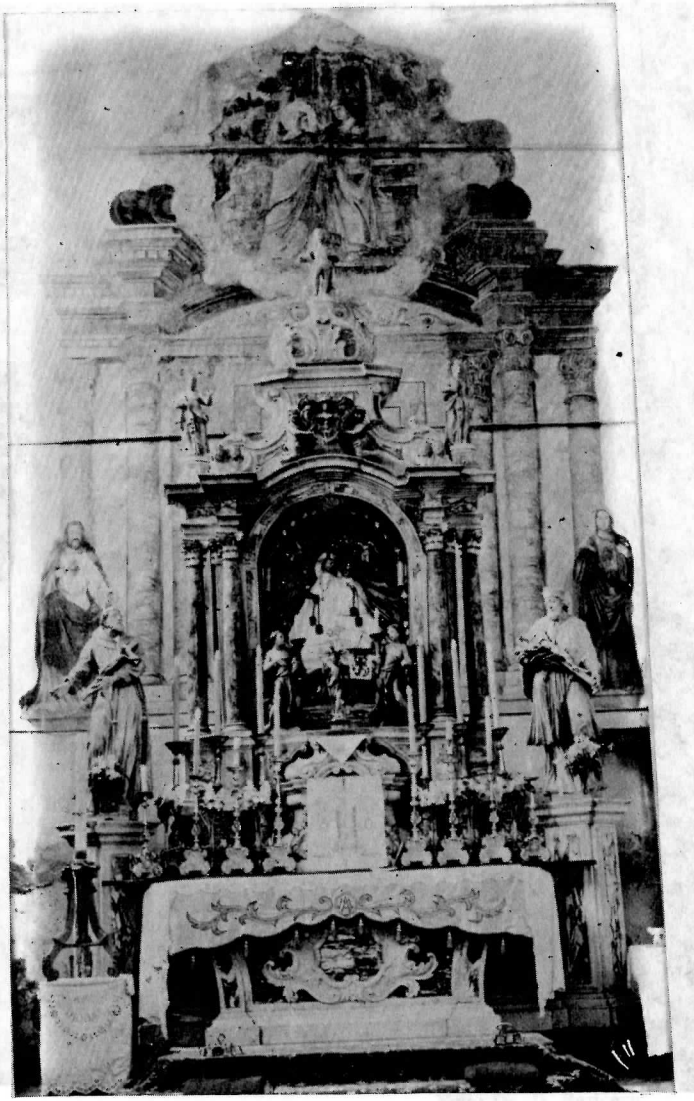

Glavni oltar – Francesco Benza 1757.

Oltar Svetoga Franje – sada Sv. Ivana Nepomuka 1758.

Sveti Bernardin Sijenski – s oltara Sv. Franje
Foto: Dr. D. Baričević

s oltara Srca Isusova Foto: Dr. D. Baričević

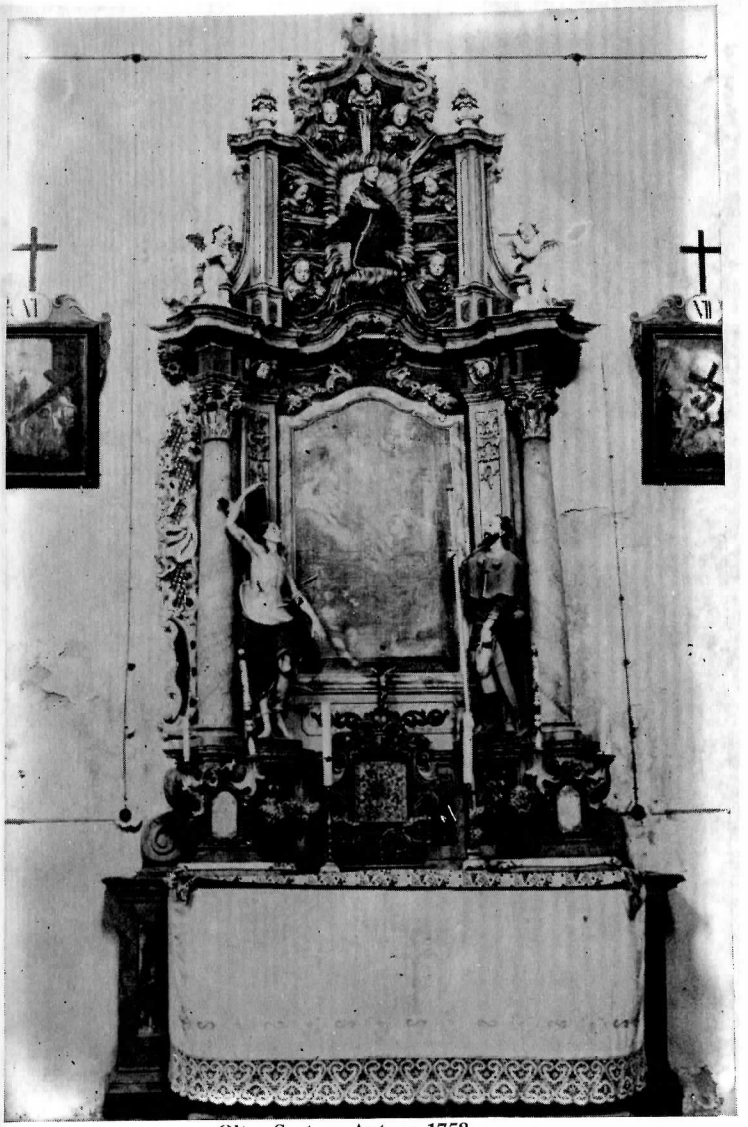

Oltar Svetoga Antuna 1758.

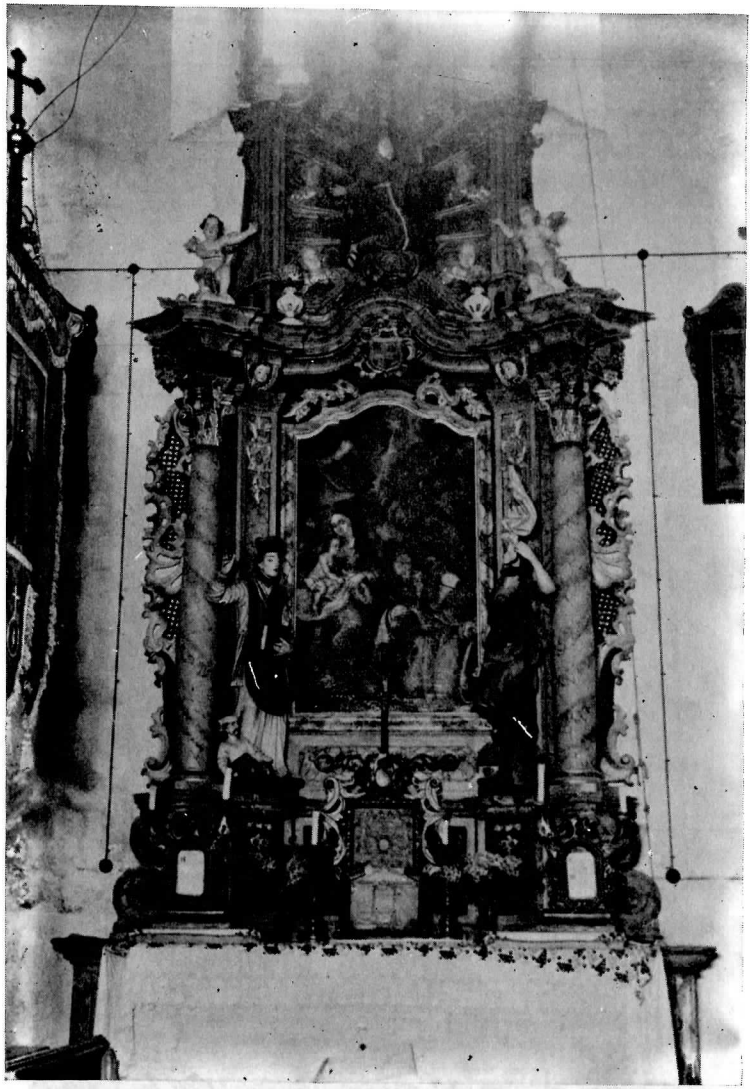

Oltar Svetih Triju Kraljeva 1758-61.

Žalosna Gospa s oltara Sv. Franje
Foto: Dr. D. Baričević

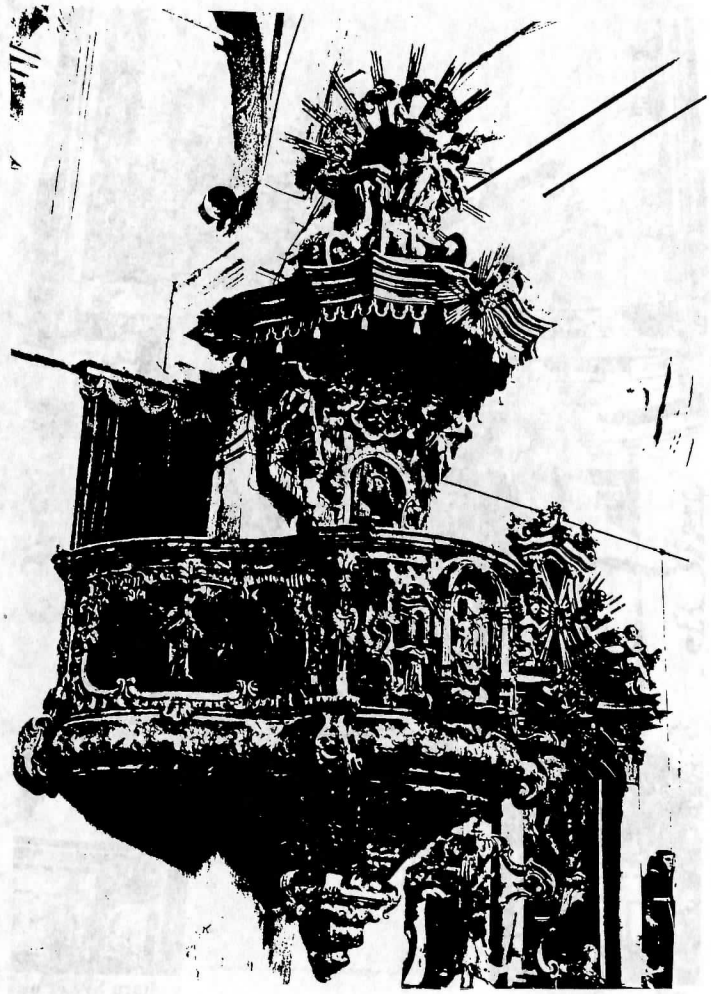

Propovjedaonica 1762. **Foto: Dr. D. Baričević**

Slike: Sv. Antun – San Svetog Josipa, na propovjedaonici 1762.

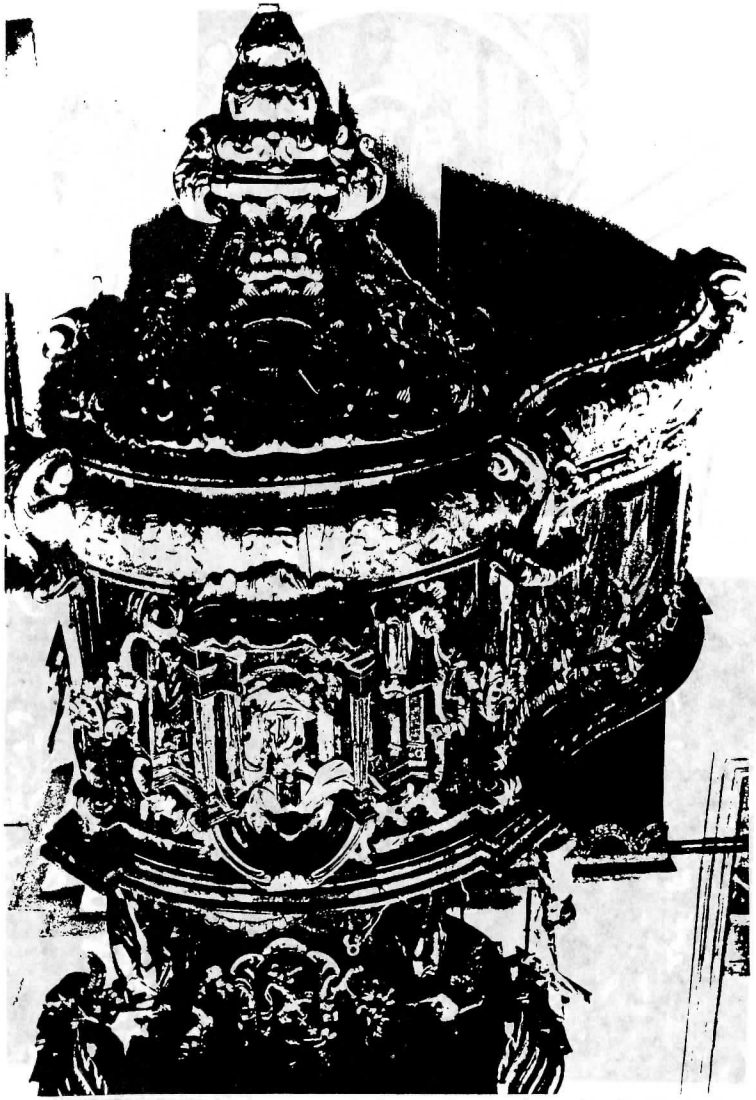

Propovjedaonica 1762. **Foto: Dr. D. Baričević**

Propovjedaonica 1762 – detalj **Foto: Dr. D. Baričević**

Propovjedaonica 1762. – kronograf s propovjedaonice
Foto: Dr. D. Baričević

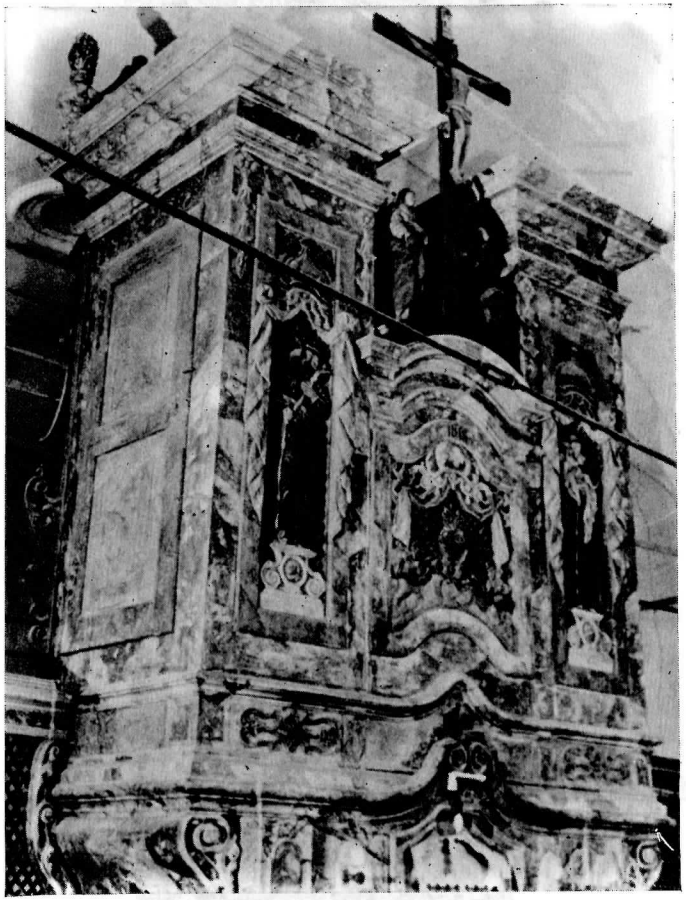

Orgulje – pogled s kora 1759.

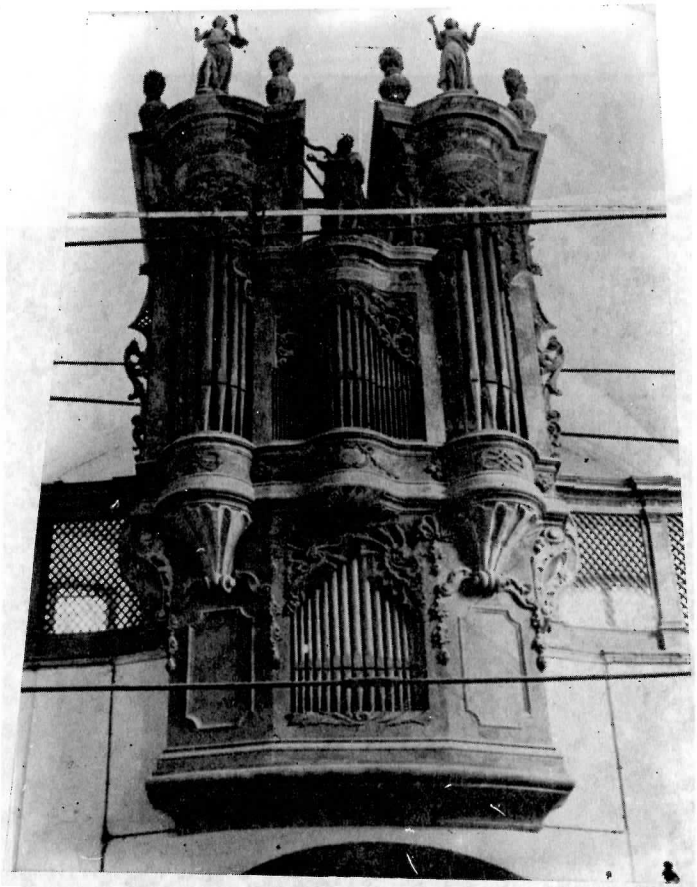

Orgulje – kućište prednja strana 1759.

Sveti Franjo – ukras na pozadinskoj strani kućišta

Sv. Antun – ukras na pozadinskoj strani kućišta 1759.

Orgulje – simbol Srca Isusova sa strane kora 1759.

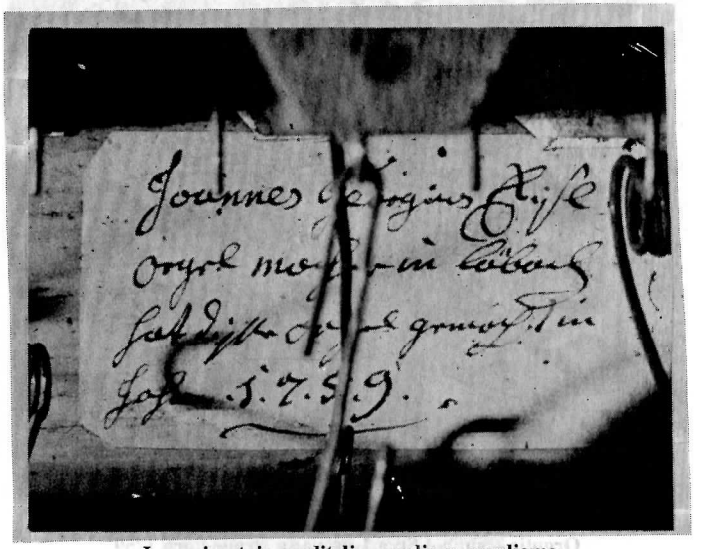

Izvorni potpis graditelja orgulja u orguljama Ivan Đuro Hisl 1759.

Orgulje – zadnja strana kućišta igraonih 1759.

Ispovjedaonica 1758/61.

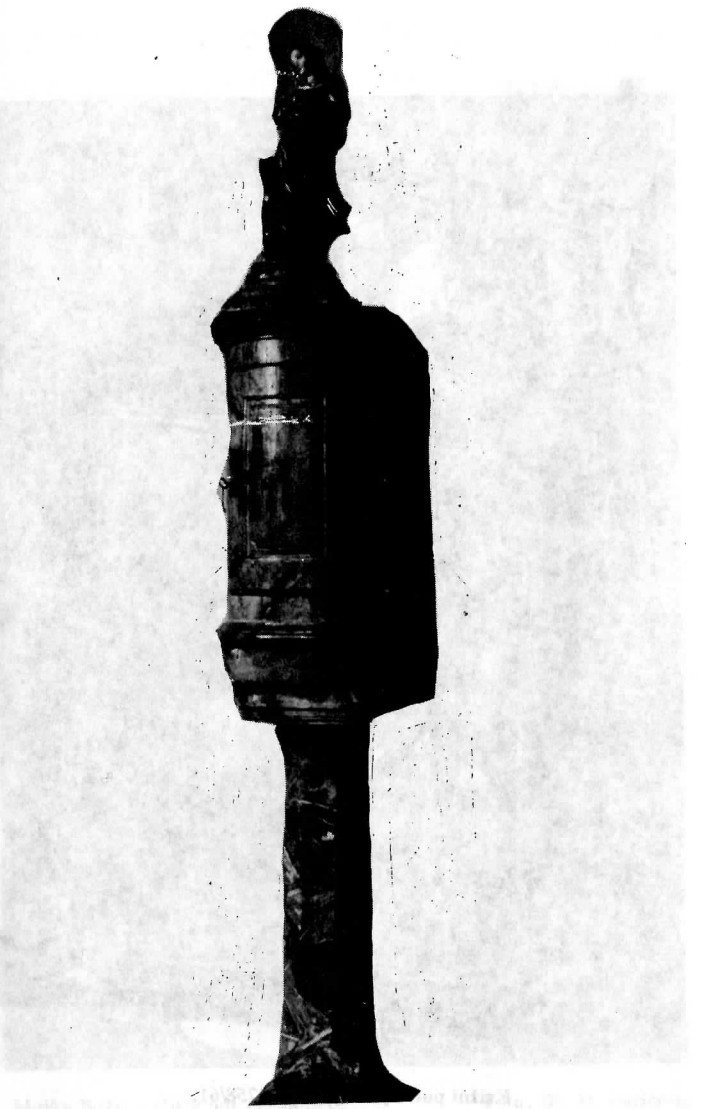

Krstionica 18. st.

Križni put – prva postaja 1758/61.

Majka Božja s Djetetom 17. stoljeće Foto: Dr. D. Baričević

Sadržaj

Nešto o imenu 4
Zemljopisni položaj 6
Povijesni rođendan Marije Gorice 7
Nešto o samostanu 19
Zidani samostan 21
Sredstva uzdržavanja redovnika 24
Samostanska crkva 25
Samostanska crkva danas 31
Unutrašnje uređenje crkve 33
Glavni oltar 34
Gotička madona u Mariji Gorici 36
Odijevanje gotičkog Marijinog kipa 38
Pokrajni oltari 39
1. Oltar Sv. Franje Asiškog 40
2. Oltar Svetoga Antuna Padovanskog 41
3. Oltar Svetih Triju Kraljeva 43
4. Oltar Srca Isusova – Izvorno Sv. Ivana Nepomuka 44
Oltar Žalosne Gospe 45
Propovjedaonica 46
Ispovjedaonice 48
Krstionica 49
Tron Blažene Djevice Marije 50
Križni put 50
Svijećnjaci na glavnom oltaru 51
Dvije Gospine slike u crkvi 51
Orgulje 51
Sakristija 56
Sveto posuđe 58
Promjena zaštitnika izvorne crkve 60
Djelovanje franjevaca na Mariji Gorici 61
Uprava župe Sveti Križ 64
Bratovštine 65

Legati 65
Epitafij Martina Mogovića 66
Marija s Djetetom 67
Trpni Isus – Paciens 67
Aleluja 68
Sveti Križ 68
Crkva Sveti Križ 69
Glavni oltar 70
Oltar u kapelici 71
Franjevci su napustili Mariju Goricu 73
Izvori i literatura 76
Sadržaj 105